

אבני זכרון

והן

שבעים ושש מצבות אשר נחרתו על קברות הרבנים והאצילים אשר היו בעיר טוליטולה זה חמש ושש מאות שנה, העתיק אותן אחד מן הקדמונים ואסף אותן בספר אשר נשאר עד היום כתיבת יד, ועתה העיר ה' את רוח הגביר הנכבד שוחר הטוב והתושיה החכם יוסף אלמנצי, והעתיק אותן מן הספר הנ"ל, והנה הן יוצאות על פני חוצות עם קצת הערות.

ונספח אליהן

פירוש חצי מיכה

מלאכת הבחור היקר החכם יעקב חי פארדו זצ"ל

ועוד

קינים והגה והי

אשר קונן על מות הבחור הנזכר ידידו אלמנצי הנ"ל בעל תולדות רמח"ל והגיון בכנור.

שלוח לבית הדפוס

מאת הרב החכם החוקר מו"ה **שמואל דוד לוצאטו**

פראָפעססאָר בקאָלעגיום ראבינִיקום אשר בפאדובה.

והוא כתב הקדמה קטנה לזה וגם הערות מושכלות.

פראג

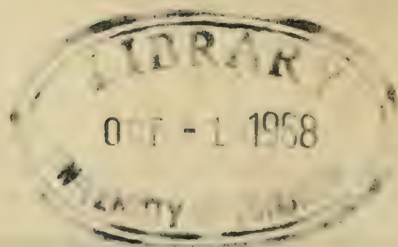
בשנת ה' ת"ר"א לפ"ג.

Denksteine,

PRAG, 1841.

Druck und Verlag des M. J. Landau.

OCT -1 1968

אמר שד"ל

המליצות האלה נמצאו מלוקטות בסוף ספר אחד כ"י אשר היה ביד החכם Tommaso Valperga—Calusio, והוא נתן אותו במתנה לבית ספרי המלך אשר בטורין הבירה, עם אלף ויותר ספרים אחרים, בדפוס ובכ"י, בל"הק ובשאר לשונות, אשר הביא אל גנזי המלך, קצתם מתנה מחיים, בשנת תקס"ט, וקצתם במותו. וכבר יצאה לאור זה עשרים שנה בעיר לייפציג רשימת מבחר הספרים ההם, כתובה בלשון רומי (והיא כתשעים עמודים מין קווארטו) מלאכת החכם Amadeus Peyron, וזה שמה:

Notitia librorum, manu typisve descriptorum, qui donante Ab. Thoma Valperga-Calusio V. Cl. illati sunt in regiam taurinensis Athenaei Bibliothecam.

ומה' היתה נסבה, וידידי היקר כמ"ר יוסף **אלמנצי** הי"ו הלך לעיר טורין ונתעכב שם זמן מה, ובהיותו שם נדבה רוחו אותו והעתיק המליצות האלה מראש ועד סוף אות באות, ובשובו אל ביתו הביא אותן אלי, והרשה אותי להפיצן בישראל.

ואני

ואני ידעתי את האיש ואת זהירותו, קולע אל השערה ולא יחטיא, על כן סמוך לבי על העתקתו כאילו בעיני ראיתי וביד ימיני העתקתי מן הכתב הישן ·

והנה הוא בשעת העתקתו העיר כה וכה על קצת מקומות אשר מצא שם בדק וטעות סופר, ואותן ההערות אציין באותיות יו"אל (ר"ת יוסף אלמנזי), ועליהן הוספתי משלי, ועליהן עוד יוסיפו אחרים; כי אמנם טרדותי ותלאותי לא נתנוני להרבות ככל חפצי בחקירות ובדיקות בענינים שאינם מאומנותי; והבאים אחרי וממלאים חסרון דברי, ישאו ברכה מאת ה'.

ואתה ידידי הקורא! ידוע תדע כי בדבר אחד ההעתקה הזאת אשר אנכי נותן לפניך היום משונה מן הכ"י אשר ממנו לקחה · והוא כי (מלבד המספרים אשר בראש המצבות, שאינם בכ"י), נתתי כל מצבה לטורים קטנים, תחת אשר בכ"י המצבות כתובות בשטות מלאות כשאר ספרים, ואני לא אדע איך נחרתו המצבות בבית הקברות של טוליטולה, ומה היה מנהג בני ספרד בענין הזה ·

אבני זכרון

מעט מזער מן המצבות שעל החכמים והאצילים והגדולים שנמצאו כתובות בבית החיים של טוליטולה העיר מקדם מהללה, והמה א) נלקטות כמלקט שבלים בעמק רפאים, וקראתי שמם אבני זכרון, למען ידעו דור אחרון, מצבות קבורות הרבנים.

א

על האבן הראשה כתוב זאת

על זאת האשה סלו סלו המסלה
אשר לבית אל עולה
והלצו נעליכם בשדה תרומות ומעגלה
ודרך הקדש יקרא לה
חלקת הטובה אשר שם קברה גברת ואצילה
אשה גדולה
היא מרת בונה ב) בת האיש אדני הארץ
אשר עמד בעד עם ה' בפרץ
ר' יהודה בר' פתחיה מ"כ ג) בן סחואן
אשת האדם הגדול
חסן ישועות ומגדול
ר' מאיר הלוי בר' יצחק הלוי מ"כ
נפטרה במגפה בחדש סיון שנת מנוחה ד)

א) כך כתוב בכ"י, זכר במקום נקבה, וכמהו אנה המה מוליכות את האיפה (זכריה ה' י') · ב) Bona, וזה טעם חלקת הטובה, הכתוב למעלה · ובכ"י סדבונה · ג) מנוחתו כבוד · ד) המגפה היתה בשנת ק"ח (1348), אך בספרד לא התחילה עד חדש אקטובר, והוא תחלת שנת ק"ט ·

בת נדיב
אשריך ואשרי חלקך
כי הרבית חסדך וצדקתך
ותרבי צדה לדרכך
מכשרון מפעליך
ומיושר צדקותיך ומעלליך
הרחיבי מקום בגנת עדניך
תחת כנפות צורך כי הוא אדניך
ולקץ הימין יקימך לשלום תגמול פעלותיך
ויש תקוה לאחריתך בהחיות מתי חסידיך
יאמר לך אל תדאבי
התנערי מעפר קומי שבי

ב

אחרת שם.

נגנז בקבר זה איש הבינים
אשר אזר בכח מתנים
לעמוד בעד עם ה׳ בפרץ
עם כל גויי הארץ
פאר העדה והדרתה
ויוצא ובא לכל עבודתה
ישב במושב זקנים
ועשה משפט לאביונים
והיה לעמו מעיר לעזור
ואחור לא נזור

הוא ר' שמואל בן כבוד ר' יוסף בן מואח
ונפטר במגפה בחדש תמוז שנת מנוחה
להסתופף בצל אלהיו להיות שָׁלֵו ושלאנן
והיה עלהו רענן
ונגע לא יקרב באהלו
כי מלאכיו יצוה לו
כי בסתר כנפי צורו סֻכּוֹ ומעונתו
ותשובתו הרמתה כי שם ביתו

ג

אחרה.

אשת חן כבוד תְּמָכָה
ומן היושר שלחנות ערכה
ויין בכושר מסכה
וַתַּעַד מן הענוה רדידֶיהָ
ותקשור מכהרונֵי הַתֻּמָּה רבידיה[א]
היא מרת מרים בת ר' שלמה בן הר"אש ז"ל
אשת החכם ה"ר יהודה בן הר"אש ז"ל
אשר בא עד תכלית סודות התורה ומצפוני
והאיר אל עבר פניה
עד בֹּא הַקְּפָדָה לתעודה
ויחר אף ה' בישראל וביהודה
ויגל את מסך יהודה
וישאר עם ה' תועה
כצאן אשר אין להם רועה

[א]) נכ"י מסהרוניה תומת רבידיה·

במגפה בשלהי סיון שנת מנוחה
הלכה למצוא מנוח לכף רגלה
וילך אישה אחריה במחיצה העליונה
כאשר היתה אתו באמנה
אשת חבר הרי היא כחבר

ד

אחרת .

נפטר בְּסוּפָה בן י"ד שנים
ר' חיים בן הה"ר ר' יהודה בן הר"אש ז"ל
בי"ט בסיון שנת לו החיים
עלה לאור באור החיים

ה

אחרת להחכם הר' ר' יהודה בן הר"אש ז"ל

אני הַנִּצֶּבֶת לאות ולמזכרת
שֶׁתַּחְתַּי נקברת
גְּוִיַּת איש יהודה בן הר"אש
בן הר' יחיאל בן הר' אורי בן הר' אליקים בן הר' יהודה
הנולד באשכנז יום ששי לעת ערב בט' באב [א]

ויצא

א) לא יפול תשעה באב בששי בשבת, ואולי צריך להיות בט"ו באב, או היה ט' באב בשבת, ור' יהודה נולד בין השמשות, על כן אמרו שנולד ביום ששי, ואמרו ג"כ שנולד בט' באב, כלומר בשבת ·

ויצא משם יום ראשון כ"ב בתמוז בָּאֳנִי[א] שמצא[ב]
ובא אל טוליטולה שלישי ביום הַלֵּל בר"ח אייר[ג]
ונשא את בת אחיו הר' יחיאל ערב סכות שנת המ"ו[ד]
אחר יום הכסא בא ביתו[ה] ובעפר נטמן
ובנה לו בית נאמן
בת אחיו ר' שלמה[ו]
ויתנהו ה'[ז] לחן בעיני עמו
וישב על כסא אביו תכף עת פטירתו
ויחזק בא"ך שנים בישיבת אבותיו
ונפטר בי"ז בתמוז שנת ק"ט[ח]

א) יציאת הרא"ש לספרד היתה בשנת ס"ה, אך נסיעתו מאשכנז לא היתה בשנה ההיא, כי לא יצא מארצו לבא אל טוליטולה, אלא לגור באשר ימצא, וכמו שכתב במכתב נ"כ מס' מנחת קנאות: כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי, ואהיה מתהלך מזן אל זן כהולך בשבי, נתתי את לבי, לתור לי מקום למושבי, ותחלה יצאתי מאשכנז ונכנסתי במדינות אחרו (אולי צ"ל שאבויה Savoja, כי שבושי הדפוס בס' מנחת קנאות גדולים ועצומים, כגון בעמוד 101 בעיר אנגלטירה, צ"ל ארגנטיניה, היא שטראסבורג, ובעמוד 115 ויניסיאן ובעמוד 167 ויניליאה, בשניהם צ"ל ויניסין, והיא המחוז הנקרא le Comtat Venaissin) וכו', ומשם נסעתי למדינת פרובינצה וכו'. ונ"ל כי הרא"ש וביתו יצאו מאשכנז בשנת ס"ג (כחשבון תבת באני), והשנה ההיא היה סימנה בח"ג, והיה כ"ב בתמוז ביום ראשון, מה שלא הי' בשנת ס"ד ובשנת ס"ה. ובחר בעל המצבה לרמוז על השנה בתבת באני, כי אולי כך הי' שנסע הרא"ש מאשכנז בספינה על הנהר. ב) באני שמצא, על שם הכתוב וימצא אניה באה תרשיש, ונבחר בלשון הזה מפני שגם הרא"ש היה בורח כיונה. ובכ"י שימצא. ג) מלת ובא איננה בכ"י, והוספתיה מסברא. והנה יום ראש ח"ש הוא יום קריאת ההלל, ומלת הלל היא עם זה רמז לשנת ס"ה, והי' סימן השנה גב"ז, והיה ר"ח אייר ביום א"ב, לא ביום ג', ע"כ צ"ל להגיה בר"ח אדר, כי אדר ראשון היה ביום ג"ד. ומכל מקום לא שלחתי ידי, כי יתכן שהיה הענין בשנת ס"ד, שהי' סימנה הש"א, והיה ר"ח אייר ביום ב"ג (ולא תהיה מלת הלל רמז לפרט השנה). וידוע מה שכתוב בשלשלת הקבלה כי הרא"ש שלח לבניו ר' יהודה להכין לו דירה בטוליטולה. ד) אולי צ"ל הס"ו, ואולי המ"ן. ה) בא, ענין שקיעה, ביתו זו אשתו, והכוונה שמתה אשתו. ו) הנה נזכרו כאן שתי נשים שהיו לו לר' יהודה, הראשונה בת ר' יחיאל אחיו, והשנית בת אחיו ר' שלמה, ולא נזכר כלל שלקח לו (כדברי בעל היוחסין) בת ר' יעקב בעל הטורים. ז) שם ה' איננו בכ"י. ח) ר' יהודה ישב על כסא אביו הרא"ש תכף עת

אב חכם בן ישמח
ותחתיו פרי צדיק עץ חיים יצמח [א])
יחסה ויתלונן בצל אלהי ישראל אשר בו בטח והאמין
וינוח ויעמוד לגורלו לקץ הימין

פטירתו שהיתה בשנת פ"ח (כדברי היוחסין, ובהקדמת לדה לדרך שנת פ"א, ואינו אלא טעות הדפוס), והחזיק בישיבתו כ"א שנים, עד שנת ק"ט. והנה ידוע מה שכתב בעל ספר יוחסין כי ר' יהודה בן הר"אש הוא ואשתו וחמותו ובניו הרגו זה את זה בשעת הגזירה; וענין זה אין ממנו זכר ורמז במלבת קבורתו אשר לפנינו, ואף לא בהקדמת בעל לדה לדרך שהי' תלמידו וכתב ספרו אחרי מות רבו. והנה בעל היוחסין כתב במקום אחד (דפוס אמשטרדם דף ל"ב) שהי' זה בשנת קנ"א, ובמקום אחר (דף ק' סע"ב) כתב: שנת ק"ט נפטר הר' יהודה בן הר"אש בטוליטולה, ובעל שלשלת הקבלה כתב על זה „ויש טעות הדפוס". והחכם יאסט (געשיכטע דער איזראעליטען, חלק שביעי עמוד כ"ד ושל"ז) הגיה מסברה ואמר שהי' הענין בשנת קט"ו. ואני אומר כי ר' יהודה בן הר"אש מעולם לא הרג את עצמו, כי לא היו בעל המלבה ובעל לדה לדרך נשמטים מהזכיר ענין כזה. ואולם ר' יהודה אחר, מזרע הר"אש, הרג את עצמו בשנת קנ"א. והנה לדק בעל היוחסין באמרו: שנת ק"ט נפטר (לא הרג את עצמו, רק נפטר כמות כל האדם) הר' יהודה בן הר"אש. ולדק ג"כ באמרו (דף ל"ב) כמו ר' יהודה בן השר אשר הקדוש בטוליטולא שנת קנ"א, שהרגו עלמם וכו'. ואמנם השר ההוא שהיה שמו אשר איננו הר"אש, אך בן בנו של הר"אש. אך באמרו שהרגו עלמם הוא ואשתו וחמותו אשת ר' יעקב בעל הטורים, וכן באמרו (דף ק') ר' יהודה בנו של רבנו אשר חתנו של רבנו יעקב בעל הטורים קדש את השם בטוליטולה הוא וחמותו ואשתו ובניו והרגו זה לזה, יש בהכרח טעות בדפים, ומלות אשת ר' יעקב בעל הטורים, וכן מלות חתנו של רבנו יעקב בעל הטורים, הן תוספת שהוסיף אדם אחר בגליון. גם במלות בנו של רבנו אשר יש תקון סופרים, וצ"ל בן אשר, או בן השר אשר. וסיוע לדברי ממה שכתוב אחר זה (דף ק"א): ובשנת קנ"א היתה גזירה גדולה ונהרג הר' יהודה בן אשר, חכם גדול דומה לאבותיו, יודע כל התלמוד, ועשה ס' חקות שמים, הוא נינו של הר"אש ז"ל. ומלת נין בלשונו של בעל היוחסין ואחרים אין ענינה בן, אלא מבני בניו של אדם, כי בדף ק' בדברו על ר' יחיאל אמר: „ר' יהודה בן הר"אש נינו" כלומר נכדו של ר' יחיאל; וכאן אמר כי ר' יהודה ההורג את עצמו הוא נינו של הר"אש, והכוונה בן נכדו. ועוד ראיה גדולה לדברי מלאתי באגרת ר' חסדאי קרשקאש (שלשלת הקבלה דף קי"ד), כי שם נזכר שהי' הענין בשנת קנ"ב, ושם נאמר כי בטוליטולה קדשו השם ברבים רבניה, הם זרע הכשר והנבחר זרע הר"אש זצ"ל הם ובניהם ותלמידיהם. ר' יהודה בן הר"אש אין כתוב כאן, אלא זרע הר"אש, משמע כאלאיו בני בניו.

[א]) הגהת יו"אל, ובכ"י ישמח.

ו

על בן הרב ר' יעקב בן הר"אש ז"ל

תורה יראה ענוה
חלק ונחלה
לשלמה בן הר' יעקב בן הר"איש ז"ל [א]
בא אל אבותיו בניסן שנת אל המנוחה

ז

להחכם הר' יעקב בן הר"אש ז"ל

עדה המצבה הזאת
מחזה עליון לחזות
כי תחתיה נגנז איש תם יושב אהלים
רב פעלים
צדיק מושל ביראת אלהים
הר' יעקב בן הר"אש ז"ל
אמרתו כטל תזל
מפי ספרים אשר חבר בשפה ברורה
פירוש לפסקים ולתורה [ב]
ופסקים לשלשה סדרים [ג]
ומלאכת ארבעה טורים
אבן העזר וחשן משפט לנחשלים

[א]) בכ"י לשלמה תורה יראה ענוה וחלק ונחלה בן הר' יעקב וכו'.

[ב]) אולי צ"ל פירוש לפסוקים ולתורה, ואולי פירוש לפסוקי' ופרפראות לתורה; כי בן מלאכת ר' יעקב על התורה כוללת שני הענינים האלה, פירוש ופרפראות. [ג]) עיין קורא הדורות דף כ"ה ע"א.

יורה דעה וארחות חיים לנכשלים
כל ימיו היו מכאובים[א]
וסבל יסורין בחבה
ונפטר באהבה רבה
ובי"ב בתמוז הובא עד אביו הר"אש ז"ל לשכב אצלו[ב]
בקברו אשר כרה לו
והנה חמשת בניו באו גבולו
שנים מימינו ושלשה משמאלו[ג]
להם אמר אל נורא
אליכם אישים אקרא
לעלות דרך הקדש אל המקור העליון
שיורד על הררי ציון
כי שם צוה ה' את הברכה
שמורה וערוכה
לאשר[ד] לְעָבְדוֹ כמהים
ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים

על האבן הראשה

אבן העזר ראשו בנוי לתלפיה[ה]
כי יעקב בחר לו יה

א) הוא עצמו בטור א"ח סימן רמ"ב כתב כמוני היום שיש לי מעט משלי ואינו מספיק לי וצריך אני לאחרים·

ב) בכ"י בשלו. והנה עדת המצבה הזאת כי שקר ענה בעל השלשלת באמרו כי ר' יעקב לא בא עם אביו לספרד ונשאר באשכנז· ומי שירצה להאמין שר' יעקב נשאר באשכנז, ואחרי מותו הביאו עצמותיו לספרד, הרשות בידו·

ג) נראה שהכוונה על בני הר"אש, שנקברו מימינו ומשמאלו של הר"אש, ובשנת מות ר' יעקב היו המתים חמשה, ושאר בני הר"אש מתו אחרי כן· ונפלאת היא בעיני מה שלא נמצא במצבה הזאת זכר ורמז לשנה שמת בה ר' יעקב. ד) בכ"י אשר. ה) בכ"י לתלפיות·

לרגליו

אורח חיים למעלה ריחו[א] יפיח כמור
ורגלי חסידיו ישמור

ח

אחרת על אשת הר"אש ז"ל

לזאת יקרא אשה
אשת חיל עטרת אישה
אחות לשרה
על נשי דורה שרה
צְדֶקֶת בארץ וּנְקִיַּת כפים
גם חסידה בשמים[ב]
מרת הטהורה[ג] אשת הר"אש
אשר נתיב היושר צעדה[ד]
הנאהבים בחייהם ובמותם לא נפרדו[ה]
בכ"ח באב שנת פ"ז ליצירה
נפטרה הכשרה
תהי נפשה הברה
בצרור החיים צרורה

א) יו"אל, וכב"י ערכו ·
ב) צדקת במילי דעלמא, וחסידה במילי דשמיא ·
ג) חסר כאן שם האשה · ד) אולי צ"ל צעדו ·
ה) כי הר"אש מת שבעים יום אחריה, בתשעה במרחשון שנת פ"ח, ונראה כי לא הקימו המצבה הזאת עד אחר מיתת הר"אש · ואע"פ שנראה כי הר"אש הכין לו בחייו קבר לו ולכל בני ביתו, וכמו שראינו במצבה הקודמת; מ"מ רחוק בעיני שיכתבו על המצבה ובמותם לא נפרדו, והוא עודנו חי ·

ט

אהרת על אשה השובה

הציון והמצבה
מֵהַר שפר חֻצבה
נגנזה תחתיה אשה גדולה
טובת שכל פעלה [א]
מרת גאטילה [ב] בת ר' יקותיאל הלוי
אשת הה"ר ר' שלמה בן כבוד הר"אש ז"ל
ונפטרה בחדש אלול
שנת הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך [ג]

י

על החכם הרב ר' מנהם בן זרח ז"ל [ד]

אראלים ומצוקים אחזו בארון איש חֲמֻדוֹת
מְדֻבָּר בו נכבדות
גדול ורב ורם
אשר הונף ואשר הורם
אלוף עירם
נודע באיים שמו
ותהי המשרה על שכמו

א) אולי צ"ל וישר פעלה. ב) היה צ"ל להגיה גינטילה (Gentile), ויהי' השם ספרדי או איטלקי וצרפתי. אך נראה שר' שלמה היה נשוי כשבא לספרד, וקרוב שהיתה אשתו אשכנזית; לפיכך נראין לי דברי מוחני, מעלת החבר ר' רפאל ברוך סגרי, האומר שהיה שמה גיטילה (Gütele). ולפי זה אולי צריך להגיה למעלה: טובת שכל וטוב פעלה. ג) לא נרשם בכ"י היכן נרמז מספר השנה. ד) הוא בעל צדה לדרך.

הוא החכם הרב ר׳ מנחם בן זרח תמ״ך א) בן הקדוש ר׳ אהרן
ונצחו אראלים את מצוקים ונשבה הארון ב)
והושם תחת האבן הזאת לזכרון
ונלכדה ג) קרית ספר
הנותן אמרי שפר
מקיץ לב נרדמים
ועלה מן הארץ לשמי מרומים
וקן בא בימים
הולך בדרך תמים
עין כל הארץ עליו דמעות שאב
בחדש אב
שנת היינו אין אב ד)

על הצד האחר

אמר מנחם בן אהרן
מה יתרון
לאדם בכל עמלו
כל ימי הבלו?
לב רואה
השב בכל לבבו אל הבורא
עם ה) השרידים אשר ה׳ קורא
ויהיה לו מהלכים בין העומדים הקיימים
ואכל וחי לעולמים ו)
אם הגשם ז) חלף הלך לו

א) תהי מנוחתו כבוד. ב) כתובות ק״ד. ג) בכ״י ולכדה.
ד) חשבון התיבות האלה קמ״ה, אבל בספר יוחסין כתוב שמת בשנת קל״ד.
ה) בכ״י עין. ו) בכ״י לעולם. ז) הגוף.

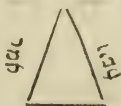
יפול בנעימים [א]) חבלו
ויעמוד לקצו ולגורלו
ותשוב נפשו מעונה
אל האלהים אשר נתנה
והגיעה אל תכליתה אשר הובאה
ובבתי כלאים החבאה
ותהיה צרורה בצרור החיים
התמידים הנצחיים

על הצד האחר

וישא משלו ויאמר [ב])

שָׂא בֶן־אָדָם עַיִן וּרְאֵה	אַיֵּה שׁוֹקֵל אַיֵּה סוֹפֵר
אַיֵּה חֵלֶךְ אַיֵּה מֶלֶךְ	וְכְרוֹנָם שָׁב מִשְׁלֵי אֵפֶר
זָרַע צֶדֶק יִקְצֹר חֶסֶד	נָתַן תַּחַת נַפְשׁוֹ כֹּפֶר
יַעֲמֹד אֶל־קֵץ יָמִין עִם כָּל־	כָּתוּב לַחַיִּים בַּסֵּפֶר
אֶרֶץ אֶרֶץ אֶרֶץ שִׁמְעִי	אֹמֶרֶת לִי שִׁכְבָה עִמִּי [ג])
רוּחִי תָשׁוּב אֶל־הָאֱלֹהִים	גִשְׁמִי יִשְׁכַּב עַד עֵת קוּמִי

א) בכ"י בעולמים. ב) זה הוא תחלת המצבה בכ"י, ואחר עת קומי כתוב: על הצד האחר אראלים ומצוקים וכו' עד הנצחיים; ואני הפכתי הסדר, כי איך תהיה תחלת המצבה וישא משלו? ונראין דברי תלמידי הבחור המשכיל ר' יהודה אריה אוסימו, שהיתה המצבה זקופה ועבה (אם שהיתה בעלת שלש זויות, ואם שהיתה עגולה כעמוד), והי' הכתב נחלק לשלש דלתות או תאמר עמודים או לדדים; בצד האחד היה כתוב אראלים ומצוקים וכו', ובצד שאצלו לצד שמאל (כי קריאת לה"ק היא מימין לשמאל) הי' כתוב אמר מנחם וכו', ובצד שאצלו הי' כתוב וישא משלו, כזה

אראלים

והמעתיק פגע תחלה בצד האחרון, וקרא וישא משלו והעתיק אותו בספרו, ואח"כ קרא אראלים, ולבסוף אמר מנחם. ג) בכ"י אמרת אלהי ושכבת עמי.

יא

על מצבת החסיד החכם הרב רבנו יונה זצ"ל.

בְּנֵי צִיּוֹן בְּצִיּוֹן זֶה בְּכוּ נָא לְשֶׁמֶשׁ בַּעֲפַר־אֶרֶץ טְמוּנָה
שְׁחָקִים לָבְשׁוּ קַדְרוּת, וּבֹשׁוּ כְּסִילֵיהֶם, וְחָפְרָה הַלְּבָנָה
בְּיוֹם נֶאְסַף פְּאֵר תּוֹרָה וְגִזְרָה בְּמַרְחֶשְׁוָן תְּכַס עָלָיו עֲנָנָה
שְׁנַת עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע וַחֲמֵשֶׁת אֲלָפִים אַל תְּהִי [א] בָהּ רְנָנָה
יְשִׁיבָתוֹ כְּחָלִיל תֶּהֱמֶה לוֹ וְתוֹרָתוֹ בְּמַר תֶּהְגֶּה כְּיוֹנָה [ב]
פְּרָצַי מִי יְהִי גֹדֵר, וּמִי־זֶה יְרִיעוֹת מִשְׁכְּנוֹתַי יַט כְּיוֹנָה? [ג]

נגנז בקבר זה אבי התעודה
חמדת ישראל ויהודה
הרב אשר הגיד העלומות הכמה והוציא לאור משפטיה
והאיר אל עבר פניה
מַעְיַן החכמה והתבונה
מנורת המאור היוצאים מצדיה קְנֵי חכמה קְנֵי בינה
הרב הגדול החסיד רבנו יונה זצו"ל [ד]
בן כבוד החכם הנכבד ר' אברהם ז"ל מגירונה
תהי נפשו בצרור החיים צרורה
ומצבת [ה] קבורתו מזבח [ו] כפרה
בעד השארית הנשארה

א) חסר תנועה אחת, ואולי צ"ל (כדעת תלמידי יא"א הנ"ל) אל יהי בה קול רננה.

ב) אם עוף. ג) אם הנפטר. ד) כמו זצוק"ל.

ה) יו"אל, ובכ"י ומלות. ו) יו"אל, ובכ"י סוכת.

יב

על החכם הרב ר' מאיר הלוי ז"ל [א]

אֵיךְ [ב] שֶׁמֶשׁ בֶּעָפָר נִקְבַּר וּכְבוֹד אֵל הִסְתִּירוֹ דָבָר [ג]?
אֵיכָה יָצָא מִן הַמִּקְדָּשׁ כָּבוֹד, וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר?
אֵיכָה מָאוֹר נִטְמַן בַּחוֹל אֵיכָה חֹל עַל קֹדֶשׁ גָּבָר?
גָּלָה כָבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל וּלְעֵמֶק הַבָּכָא חֻבָּר
בַּחֲמֵשֶׁת אַלְפֵי שָׁנִים, גַּם אַרְבַּע, בִּימֵי נִיסָן עָבָר
. . . . . . [ד] בִּשְׁלִישִׁי, אֶל־עַמָּיו נִדְבָּר
קָרָא הָאֵל מוֹעֵד לִשְׁבּוֹר גָּאוֹן, כָּל־מַטֵּה־עֹז שָׁבָר

חָזֵה צִיּוֹן קִרְיַת מוֹעֲדֵנוּ
וּמִקְוֵה סוחרי תלמודנו
זה הים גדול ורחב ידים
ורוח אלהים מרחפת על פני המים
זה מקום פנואל ומחנים
אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים
נגנז בקבר זה צפירת תפארת גולת אריאל
חכם כאיתיאל
איש חמֻדות כדניאל

[א] הוא הרמ"ה ז"ל, בעל מסורת סיג לתורה, וחדושי בתרא, מלבד ספר אגרות נגד הרמב"ם, וספרים אחרים שלא נדפסו, ויש לו ג"כ בתוך אגרות הרמב"ם אגרת נגד המורה וס' המדע.

[ב] בכ"י איה. [ג] בעל המליצה מכנה את הנפטר בכנוי כבוד אל (וכמו שאומר אח"כ איכה יצא מן המקדש כבוד) והוא שואל בתמיהה איך היה שעלה בו דבר בעולם, וגרם לו ההסתר.

[ד] חסר בכ"י, ובהקדמת צדה לדרך כתוב שמת בחג המצות. והנה שנת חמשת אלפים וארבע הי' סימנה הב"ז, ומן המליצה נראה שמת הרמ"ה בשלישי בשבת, ויום שלישי בשבת שחל בחג המצות הי' בשנה ההיא יום שמנה עשר בניסן, וזהו מה שאולי היה רשום במלות החסרות כאן.

אחרי הולידו את מהלל־אל א)
ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל
הוא נשיא נשיאי הלוים ר' מאיר הלוי וצו"ל
בן כבוד הרב המובהק ר' טודרוס הלוי רי"ת ב)

יג

אחרת במצבות ג) הלוים ז"ל

. אבן בחן
ותחתיה נגנז צדיק נבחן
סבל שבט מוסר
ומדרכי האל לא סר
וקבל את הייסורין מאהבה
אהב את התוכחות נדבה ד)
בַּחֲרוֹת ה) אף ה' על בית הלוי ומאום מאסהו
ארניו מקום אשר אסירי המלך אסורים שמהו
שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו ו)
ושם קרא ה' שמואל שמואל
ויעלהו אליו הרמה בית אל
השר הגדול ר' שמואל נשיא האל
ושמואל תקן בראשית

א) תהלה גדולה, על דרך הררי אל, כלומר מת אחר שקנה לו תהלת עולם· ובכ"י כתוב מהללאל תנה אמת·

ב) רוח ה' תניחנו· כך למדתי מחותני הישיש הנכבד הנ"ל, אשר בא לכאן מעיר טריאסטי לבקר את בתו אשתי, ה' ירפאה, ויבקש אותי ואת בני, ויאמר די לבכורתי, אשר אני רוכב תחת משאן זה לי שבע שנים ויותר·

ג) בכ"י במצבת· ד) ע"ש הכתוב (הושע י"ד ה') אהבם נדבה, והטעם בנדבה, ברוח נדיבה· ה) בכ"י בחרון· ו) סגף אותו בסגופין לדעת מקום כספו וזהבו, עיין יוסטע חלק ז' עמוד כ"ה.

ויוסף ה' [א] קרוא עוד שמואל בשלישית [ב]
פֶּרַח מטה לוי וצמרתו
וציצת צבי תפארתו
בחור וטוב רֹאִי עִם יפה עינים
וברוחו פי שנים
הוא ר' שמואל הלוי מ"ב [ג]
בן כבוד ר' מאיר הלוי רי"ת הנקרא אבולעפייא
נפטר בחדש מרחשון [ד]

יד

על מצבת אחרת

נגנז בקבר זה ר' יוסף הלוי נ"ע בר' מאיר הלוי מ"ב
הנקרא אבולעפייא
שהיה רב באישביליא
ונפטר בטוליטולה עיר מולדתו
בשלהי תשרי שנת חמשת אלפים וק"ב ליצירה

[א]) שם ה' חסר בכ"י. [ב]) אולי הכוונה כי שלשה אנשים אשר שמם שמואל משבט לוי קרא ה' בשם להיות נגידים על ישראל ולהיטיב להם טובות גדולות, הראשון הוא שמואל הנביא, שהי' לוי, והשני ר' שמואל הנגיד שהיה בגרנאטה, וזה השלישי. והנה זה האחרון כתב עליו בעל היוחסין וז"ל: נהרג דון שמואל הלוי ז"ל הצדיק והישר אשר עשה טובות לישראל ובנה בתי כנסיות ובתי מדרשות. [ג]) מנוחתו בכבוד.

[ד]) לא נזכרה השנה, ולדברי היוחסין היתה מיתתו בשנת ק"ל.

טו

על מצבת אחרת

נגנז בקבר זה ר' יהודה הלוי בר' מאיר הלוי מ"ב
הנקרא אבולעפייא
נפטר י"ד בתמוז שנת ק"מ על חמשת אלפים ליצירה

יו

על מצבת אחרת

נגנז בקבר זה ר' שלמה נ"ע
בר' יהודה הלוי האל ינחמהו
בר' מאיר הלוי הנקרא אבולעפייא
ונפטר באישביליא בקצרות שנים
ב' ימים לחדש כסלו שנת חמשת אלפים ומאה ליצירה

יז

אחרת.

מי לך פה חתן
כי שמת מושבך איתן
ומאסת שְׁכוֹן טירות וּבִיתָן[א]
והנך עצור בנקרת הצור
ומדוע הלוך מִהַרְתָּ
עם האשה אשר אהבת?

* *

[א] יו"אל, ובכ"י חסרה התבה הזאת.

אני הגבר
ראיתי שׁד ושבר
ודם וָדֶבר
וקצרו ימי עלומי
ויחטפוני פִּתאום בִּדְמִי ימי [א]
נער ורך שנים
חליים רעים [ב] ונאמנים
ובגדל כאבי ועֹצם מחלתי
עזבתי את ביתי נטשתי את נחלתי
והֶדֶבר הכחיד בבהלה
החתן עם הכלה
וישם את ביתי לחרבה ולשממה
טרם מלאת שנה תמימה
ולא עזבני בשובה ונחת
נקי לביתי שנה אחת
ובמותי עלה שמיר ושית
ויספון את הבית
ובן [ג] אין לי לרשת את נחלתי ולהזכיר את שמי
בתוך בני עמי
אני הוא המדבר הנני
ושומע קורותי יְחָנֵּנִי
יוסף בר' מאיר מ"ב הנקרא אבולעפייא המררי
זה שמי לעולם וזה זכרי
נפטרתי במגפה שנת האם תמנו לגוֹע על חמשת אלפים ליצירה
ועזבתי אֵם שוממה סוערה
במר בוכיה נשארה [ד]

[א] יו"אל, ושתי התבות האלה אינן בכ"י. [ב] בכ"י רבים.
[ג] בכ"י וכן. [ד] יו"אל, ובכ"י נשארה במר בוכיה.

ומרם מתה ביגון ואנחה
בנות שִׁלְּחָה [א]
ותשאר שכולה וגלמודה [ב]
רק היא יחידה

יח

אהרת.

האבן הזאת לזכרון
למען ידעו דור אחרון
כי נגנז תחתיה נר המערכה
וצניף המלוכה
פאר הנגידים [ג]
וגדול ליהודים
מגדל עֹז וחומה בצורה
ומחסה ומתרה
מעשות צדקות ומישרים לא חדל בין נדיבים [ד]
עִם סוד קדושים הקרובים
לעבודת מקדש האלהים [ה] נגשים
מגן עליו קדוש ה'
אשר בחר בו מכל אֵיתָנָי [ו]
ועדים נאמנים על מעלות בני היצהר
הרב המובהק והרם
תפארת הדרם [ז]

א) הביאה אותן לאגמים, מלשון ושלחים בנית שלח החומה (שופטי' י"ג ט'), וע"י כן נשמת בנה נשארה יחידה. ב) יו"אל, ובכ"י חסרה התבה הזאת.
ג) יו"אל, ובכ"י הגבירים. ד) בכ"י נדיבי. ה) בכ"י באלהיו.
ו) בכ"י איתניו. ז) בכ"י הדר.

הוא דון מאיר הלוי מ"ב הנקרא אבולעפייא בן אל-לאוי [א]
בן כבוד הרב ר' יוסף הלוי רי"ת [ב] בן אל-לאוי
ונפטר במגפה בחדש סיון שנת האם תמנו לגוע
שבה אל אל רוחו להלוך נכוחו
ומזבח לִקְחוֹ לָקַח צֵדה לארחו
וישם בצורו מבטחו
וימאס בחיי העולם הזה
הדל והרזה
ויבחר בעולם הבא
אשר אין לטובו קצבה
המתֻקן לעובדי האל ועַמו
ליראי ה' ולחושבי שמו
והנה הוא חונה עם אבותיו הלוים סביב למשכן קדשם
והוא לוי [ג] והוא גר שם

יט

מבני אבולעפייא עוד שם

עד הגל הזה ועדה המצבה
כִּי נגנז תחתיה חֹטר הַמִּשְׂרָה
ומקל תפארה
יסוד הַיַּחַס והגְדֻלה
שרש היקר והתהלה
חמדת הזמן ונשיאו

[א]) שם המשפחה, וביד ידידי מוהר"ר רמש"ג המורה לצדקה בק"ק הזה נמצא בכ"י ספר אמונה רמה להראב"ד הראשון ז"ל מתורגם מלשון ערבי ע"י ר' שלמה בן לביא. [ב]) בכ"י דית', וכן בקצת מקומות אחרים.
[ג]) שופטים י"ז ז', ובכ"י והוגה עליו.

וקצינו ושר צבאו
איש חיל רב פעלים
כאחד הגדולים
בנו יצהר
מאיר כמו צֹהַר
מגוע לוי אשר בחר בו ה׳ [א] מכל עמו
לשרתו ולברך בשמו
טהור לבב וכַפָּיו נקיים
ככל [ב] אחיו הלוים
הוא ר׳ מאיר הלוי הנקרא אבולעפייא
בן כבוד ר׳ שלמה מ״כ בן אל־לאוי
ונפטר בשנת המגפה בחדש סיון
שנת ובֿא הלוי וחמשת אלפים ומאה ליצירה
כלתה רוחו אל צור קדושו
ושבה אל אל נפשו
ועלה דרך גבולו
לחזות בנֹעם ה׳ ולבקר בהיכלו
לחסות תחת כנפיו ושולו
עִם הנגשים אל ה׳
ורוחך בגן עדן תניחנו
ולקץ הימין תעמידנו
ולתחיית המתים מן העפר תקימנו
והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו
ונחך ה׳ תמיד והשביע בצחצחות נפשך ועצמותיך יחליץ
והיית כגן רוה.—

[א] שם ה׳ חסר בכ״י. [ב] בכ״י בכל.

כ

אחרת

כתוב על הקבר ובאר היטב מכתב
למען ירוץ קורא בו
ופתוחי חותם תפתח על האבן
וידעו כי נגנז תחתיו כתר הזמן ונזרו
ועטרת פארו
חֲלִי הַיְקָר וֶעֶדְיוֹ
ועץ היחס ופריו
תפארת אדם
והדר בני לוי והודם
מבני חברון ועזיאל
אצילי בני ישראל
וְעֵד נאמן
ופרנס רחמן [א]
אהב ללכת בדרכי האל
וישפוט את ישראל
הוא ר׳ מאיר הלוי מ״ב הנקרא אבולעפייא הלוי
בן כבוד ר׳ שמואל הלוי רי״ת בן אל־לאוי
ונפטר בחדש מרחשון שנת קט״ב וחמשת אלפים ליצירה
עלתה לַמָּרוֹם חַיָּתוֹ
וכלתה אל אלהיו נשמתו
לשמור משמרת ביתו
ולעבוד את עבודתו
ונכספה וגם כלתה נפשו

[א]) יו״אל, וכב״י נאמן.

לשרת במעון אלהיו במקום [ח]) קדשו·
ולאור באור החיים
ככל אחיו הלוים
לשאת בכתף כליהם
כי עבודת הקדש עליהם
וימים שבעה לפני מותו
שלח את היונה מאתו
לתור מנוחה לשבתו
ותמצא מנוח לכף רגלה
וילך אישה אחריה
לקץ הימין בְּהִנָּעֵר עֲצָמוֹת יְשֵׁנֵי
מאיר עיני שניהם ה'

כא

אהרה

האבן הזאת נושאת חן בעיני כל רואיה
כי נגנז תחתיה
תפארת בחורים
והדר נערים [ב])
נטע שעשועים
יפה אף נעים
אדיר ונאה וטוב למראה
כזהר הרקיע
אורו הופיע
חטר [ג]) משפחה המהללה

[ח]) יו"חל, ובכ"י במעון· [ב]) יו"חל, ובכ"י חמרים· [ג]) בכ"י נזר.

הנכתרת בכתר הגְדלה
משפחת עם רם [א]) אשר הורם
הוא ר' שמואל הלוי נ"ע
בן כבוד ר' שמואל הלוי הנקרא אבולעפייא
נאסף אל עמיו [ב]) בחדש מרחשון
שנת קטב וחמשת אלפים ליצירה

כב

מבני הלוי ז"ל עוד

חלקת השדה
רוח צפון הֱעִירָה סַמֶּיהָ
ותימן הִזִּילָה בשמיה
ויפיחו נרדיה וקנמוניה
ופנת האבן העזר
ותחתיה נטמן העדות והנזר
האיש אשר המלך חפץ ביקרו
וישם רביד הזהב על צוארו
הַיַּחַס והמְּשְׂרה ציריו
והענוה והגְדלה סוחריו
והנדיבות והכבוד מַכִּירָיו [ג])
הַמְּשרה משתררת
והגְדלה מתגברת
והנדיבות מתפארת
והענוה מתהדרת

א) בכ"י עמים · ב) בכ"י עמו · ג) בכ"י מגידיו ·

ההוד יתראה
והכבוד יתנאה
והכשרון והמעשה יתגאה
ואיך סֵפֶר יכיל מְהֻלָּלו [א]
לאיש אשר אלה לו
הוא ר' יוסף הלוי מ"ב
בן כבוד ר' שלמה הלוי רי"ת בן אל־לאוי הנקרא אבולעפייא
נפטר באישביליא
במרחשון שנת קטב והמשת אלפים ליצירה
עלה לבית אל
במחיצת היושבים ראשונה
במלכות העליונה
ונפשו בִּשְׁמֵי עליות
מתהלכת בין החיות
ולהכתופף בַּמרום בצל שדי היה כוסף
באהל יוסף [ב]

כג

אהרת.

נגנז בקבר זה ר' יצחק הלוי
בן הרב המובהק ר' טודרוס הלוי נ"ע בן אל־לאוי
שנפטר בט"ו טבת ה' אלפים [ג] וק"ב ליצירה
השם ברחמיו ירחם עליו. —

[א]) בכ"י מהללו. [ב]) גם כפהי' באהל יוסף, כלומר בעודו חי ועומד בביתו על האדמה, היה נכסף לחיי העה"ב (תלמידי יא"ח הנ"ל).
[ג]) מלת אלפים איננה בכ"י.

כד

אחרת .

מצבת קבורת אשה גדולה
עם בן גילה
מרת דינה [א] בת הנשיא ר' מאיר הלוי רי"ת
אשת גדול הדור ונשיאו
ושר צבאו

כה

אחרת על דון משה אבולעפייא ז"ל.

למשה איש האלהים
מראה אדם עיר וקדיש
הוא החכם הרופא ר' משה הלוי תמ"ך
בן כבוד החכם השלם ר' מאיר הלוי מ"ב הנקרא אבולעפייא
נפטר בי"ב באב שנת הוד והדר פעלו וצדקתו

כו

במצבות הרבנים עוד

ואלה דברי דוד האחרונים
זכרון לראשונים
מפתחות במלואותם
מעשה חרש אבן פתוחי חותם

[א]) הגהת יא"א, ובכ"י דונה ; ואולי צ"ל בונה.

הגבר הוקם על
חלק אלוה ממעל
לפני מלכים יתיצב
וקמה אלומתו ותתצב
והיה גדול ורב בעדת אריאל
והוא שפט את ישראל
בנעימים נפלו לו חבלים
ושפט בצדק דלים
ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו
ותהי המשרה על שכמו
ועל טוב יזכר שמו
יועץ וחכם חרשים
טוב עם ה׳ ועם אנשים
הולך תמים ופועל צדק
מְחֻוֶּק הבדק
הוא הרב ר׳ דוד בר׳ גדליה מ״ב בן יחייא (א)
בארץ פורטוגאל היו מולדותיו (ב)
ולארץ קשטילייא נעו מעגלותיו
וישכב דוד עם אבותיו
בחדש תשרי שנת וׄצׄדיק יׄסׄוׄדׄ עולם (ג)
נכח מקדש ואולם
עלה דרך גבולו
לחזות בנעם ה׳ ולבקר בהיכלו · —

א) עיין שלשלת הקבלה דף ס״ב סע״ב · ב) בכ״י תולדותיו.
ג) כך נקוד בכ״י, ו׳ של וצדיק, וארבע אותיות יסוד ·

כז

בן נחמיש

אב נכאב בלב נדאב
המצבה הזאת ירה
וְקִדְּרָה[א] לו בַּצָּרָה אורה
יען תחתיה[ב] נטמן
צנצנת מן
קטן־בניו מחמד עיניו
אהוב מִבָּנִים
נער בשנים
מֵבִין מזקנים
כלול בטובות מדות
איש חֲמֻדות
צועק האב בחִילו
כי אפלה לו
אני הגבר ראה עָנְיִ
כי ארד אבל שאולה אל בני
להכין אצלו קברי[ג] בימי חלדי[ג]
לעת בוא מועדי[ג]
וכה אמר בלב מר
בני בני
הוחֵל עד בוא זְמַנִּי
ושכבת וערבה שנתך
ובא אביך לראותך

א) מפני כרת מיתת בנו קדרה וחשכה לו האורה, ובכ"י וקדר.
ב) בכ"י תחתיו. ג) בכ"י קברו, חלדו, מועדו.

ואצל קבורתך קבורתי
בקברי אשר כריתי לי[ח]
ואת יהודה שלח לפניו
בן כ"ז שניו
עלה דרך גבולו
אל המקום אשר היה שם בתחלה אהלו
בעשרים ואחד בטבת
שנת חמשת אלפים
נקרא יהודה נ"ע בן משה בן נחמיש

כח

בני אלנאקוה

על האבן הראשה

נגנז בקבר זה איש חיל רב פעלים
רב הַמַּהֲלָלִים
ובמעלות המדות היו לו עשר ידות
דורש טוב לעמו וגודר[ב] בפרץ
עם מלכים ויועצי ארץ
ומדרש בנה להגות בו התורה היקרה
לֵאור היום והלילה בנר מצוה ותורה
ובית דירה לאברהם למקנה
והקדישו לאורחים הבאים מכל פנה
ונתן בו מִטָּה שלחן וכסא ומנורה ומזון לכעודה
לכל אוֹרֵחַ המְחֻסָּר צֵדָה
ואחרי זאת הוליכוהו[ג] רגליו

ח) אולי מלת לי יתרה. ב) אולי צ"ל ועומד. ג) בכ"י הוליכו.

אל המקום אשר נגור עליו
ובמקום תקע אהלו
ערב יום הכפורים שָׂם שָׁם לו [א])
וקם בבקר והוא לא ידע כי השטן לשטנו
הוא עומד על ימינו
והוא אומר אשכיר חצי מדם
ואפרוחי [ב]) יעלעו דם [ג])
וממנו לא נזהר ויכהו בחניתו
חץ פתאום היה מכתו
וַיֵּשֶׁב יום אחד והוא מְהַמַּכָּה ככפיר ינהם
ויגוע וימת אברהם
הוא אברהם
בן שמואל בן אלנאקוה המתאבל עליו והוא יושב כאיש נדהם
על הגזרה אשר קָרָת [ד]) את אברהם
ונפשו הטהורה עלתה לשמי שמי ערץ
ויהי הגשם [ה]) על הארץ
ונחלתו בעֵדן גן תשפר
ולארץ לא יְכֻפר
כי אם בדם שפכו
ארי שעלה מסֻבכו
והמת ינוח עם חסידים ותמימים
נַחַ איש צדיק תמים [ו])
ויעמוד לגורלו לקץ הימים

א) מענין אשר שם לו בדרך (שמואל א' ט"ו ב'), ובכ"י שם שם לו.
ב) בכ"י ואפרוחיו. ג) מלת דם חסרה בכ"י.
ד) ענין מקרה, על דרך ועשת את התבואה. ובכ"י והוא יושב על הגזרה וכאיש נדהם אשר קרת וכו'. ה) הגוף. ו) נַחַ הוא כאן מקור, או שם דבר, והכוונ' והמת ינוח מנוחת איש צדיק (דיא רוהע, או דאז רוהען, דעם גערעכטען).

והגזרה הזאת נגזרה
בחדש תשרי שנת ק"כ[א] ליצירה

כט

אחיו

תמים דעים יפה אף נעים
נפטר במגפה הוא ואשתו ובניו וכל אשר לו
אין שריד באהלו
ולא נשאר לו וולתי בת קטנה רק היא יהידה
הוא ר' שלמה בר' שמואל נ"ע בן אלנאקוה
שנת האם תמנו לגוע

ל

אחיו

איש צדיק תמים גלוי לכל העמים
שפל רוח וענו
לא גבה לבו ולא רמו עיניו
פזר נתן לאביונים
לחמו נִתָּן מימיו נאמנים
ר' יוסף בר' שמואל בן אלנאקוה
נפטר בחדש תמוז שנת מנוחה. —

[א]) אולי צ"ל ק"ב, כי כאן היה אביו ר' שמואל עודנו חי, ומן המצבה שאחר זאת נראה כי בשנת ק"ט כבר היה מת. גם יתכן לקיים נוסחת ק"כ, ויהי' ניחא עוד שבמצבה כ"ט חוזר לר' שלמה, לא לאביו, וסיוע לזה במצבה ל' שאין בה נ"ע.

לא

זקן ושבע ימים הולך תמים
תפארת ישישים
טוב עם ה' ועם אנשים
נקי כפים ושח עינים
ר' שמואל בר' יוסף נ"ע בן אלנאקוה
נפטר בחדש מרחשון לחסות בצל האל
שנת קום עלה בית אל (א)

לב

אחרת והוא בן לדון אברהם הנזכר

נגנז בקבר זה איש תם וישר
זקן ונשוא פנים ובכל דרכיו מאֻשר
הֶעָנָו ר' אפרים נ"ע בר' אברהם נ"ע בן אלנאקוה
והוא באחרית ימיו החזיק בכסא אביו וכבוד הודו
והושיבו על כנו ואל מכונו
ונכנס אל אבתיו בשלום
ו' בתשרי שנת ינוח עליו השלום (ב)

לג

בני שושן נ"ע

זה מצאתי כתוב בבית פירא̇ן רודריגיז די אגילאר ·

בְּקֶבֶר זֶה נְגִיד שָׂרִים(ג) וְרָמִים
קְצִין אִיִּים וְאֻמִּים ·· (ד) ·

א) בכ"י נרשם על מלת קום, ואולי ראוי לרשום על מלת עלה· ב) בכ"י רשום על שלש אותיות נוח, ואולי ראוי לרשום על תבת עליו· ג) בכ"י בקבר זה נגיד שר · ד) חסר בכ"י יתד ושתי תנועות ·

אֲדוֹן מִשְׂרָה כְּלִיל מַעְלָה, אֲשֶׁר הוּא (א

וְחָכְמָה (ב נוֹלְדוּ יַחַד תְּאוֹמִים

שְׁמוּאֵל בֶּן־כְּבוֹד יִצְחָק בְּחִיר אֵל

בְּנוֹ שׁוֹשָׁן גְּבִיר כָּל הַחֲכָמִים

אֲבוֹי לַדּוֹר אֲשֶׁר נֶעְלָה כְבוֹדוֹ

וְהוּא אַשְׁרָיו אֲשֶׁר שָׁכַן מְרוֹמִים

שְׁנַת אוֹי עַל חֲמֵשֶׁת הָאֲלָפִים (ג

באב י״ד . . . . (ד

אֱמֶת צוּרַת יְקָר הָיָה עֲלֵיהֶם

וְהַיּוֹם נִשְׁאֲרוּ אַחְרָיו יְתוֹמִים (ה

לד

אחרת

האבן הזאת לזכרון

למען ידעו דור אחרון

כי נגנז תחתיה ילד שעשועים

מה טוב ומה נעים

בחור נחמד

וְשִׂכְלוֹ לא יְסֻפַּר (ו ולא יְמַּד

חֹמֶר מְגֶזַע אמונים

וגזע מִשֹּׁרֶשׁ נאמנים

פֶּרַח שׁוֹשָׁן אשר כַּשֶּׁמֶשׁ עלה וזרח

ופתע פתאום חָשַׁךְ אורו וְכוֹכָבוֹ ברח

וְקָצְרוּ ימי עלומיו

א) מלות אשר הוא אינן בכ"י והוספתי אותן מסברה. ב) בכ"י והחכמה ג) בכ"י אלפים. ד) חסר בכ"י. ה) תיבה זו איננה בכ"י. ו) בכ"י יסופר.

ועלה בחצי ימיו
ועודנו רך באבו נחטף
ובלא יומו קל מהרה נקטף
וְאֵרַשׂ אשה ולא לְקָחָהּ
ומשוש חתן על כלה לא שִׂמְחָהּ
ויׂשב פה בעפר חֻפָּתוֹ א)
באבן חֲתֻנָּתוֹ
ואברהם שב למקומו
ויגוע ויאסף אל עמו
הוא ר' אברהם נ"ע בר' שמואל הא' ינחמהו
נפטר בחדש תמוז שנת הנון
ויעזוב אב נכאב ונדאב
אלהי הרוחות ואדון הסליחות
ישלם נחומים לאבליו
ונרצה לו לכפר עליו

לה

אחרת.

נגנז בקבר זה ר' יצחק הרופא
בר' מאיר הרופא נ"ע בן שושן
נפטר בגבול אישביללייא בן כ"ה שנים
במגפה שנת מנוחה. —

א) רבו השערותי בפירוש הטור הזה ושלאחריו, והגהתים, ולא רציתי להאריך.

לו

בני מכיר נ"ע.

חכם חרשים אומן
רופא נאמן
חיי בשרים לב מרפא
רַפא ירפא
צרי גלעד לְנשוּךְ מַכָּה מכל החי [א])
וכל הנשוך וראה אותו וחי
לכל נגוע וּמֻכֶּה ונספה
חובש שברו ומחץ מכתו ירפא
מַרְאוֹת עיניו ברע עוֹצֵם
מתוק לנפש ומרפא לעצם
ובמתק מִלָּיו משובב נפשים
טוב עם ה' ועם אנשים
הוא ר' אברהם בן כבוד ר' יצחק נ"ע בן מכיר
משנה שכר שכיר
עבדיו מנעוריו
אשרי בניו אחריו
וקרא לו אשר אין לו תְּחִלָּה וְתִכְלָה
אל המקום אשר היה שם אהלו בתחלה
לפנים לְפְנָי
ויקרא שם אברהם בשם ה'
עלה לשוב למרומו
ואברהם שב למקומו. —

[א]) נכ"י החיות.

לז

אחרת.

מי יתן אפוא מִלַּי יִכָּתבון
לעד בצור יחצבון
מפֻתחות פתוחי חותם
עֲלֵי אדמות יקראו בשמותם
והאבן הזאת אשר שמתי מצבה
בעט ברזל ועֹפרת כתובה
כי נגנז תחתיה רוֹפא נאמן
צנצנת המן
צרי גלעד ירש מהוריו [1]
והיתה לו ולזרעו אחריו
הוא ר' יוסף הרופא בר' אברהם הרופא נ"ע בן מכיר
נאסף אל עמו [2]
ונסע ממקומו
בחדש כסלו שנת ה' אלפים ומאה ועשרים ושתים ליצירה
עלה דרך גבולו
לחזות בנֹעם ה' ולבקר בהיכלו

לח

ר' יצחק נאברו ז"ל

האבן הראשה והמצבה
בהררי קדש חֻצבה
כי נגנז תחתיה הדר זקנים
תפארת חכמים ונבונים

[1] כנ"י מקוריו. [2] כנ"י עמיו.

יראת ה׳ אוצרו
ותורת אמת סַחְרוֹ
וכל ימיו בשפה ברורה
היה קורא בתורה
והלך בדרכי האל
צדקת ה׳ עשה ומשפטיו עם ישראל
שפט בצדק דלים
ולא נשא פני גדולים
הוא הרב החכם ר׳ יצחק נאברו ז״ל
נכספה וגם כלתה נפשו
לעמוד לשרת לפני צור קדושו
בחדש טבת בחר לנוח בְּעֶדְנוֹ
שֿנת יֿבא דוֿדי לגֿנו
עלה לישיבה העליונה
ועזב התחתונה
והנה עם מלאכי שחק
יושב בשמים יצחק

לט

אלפאטש [א])

בקבר זה נטמן
בחור נטע נעמן
לדרך מוסר סר
ומדרך ישר לא סר
ז״ך שנים חיה
וזך לבב היה

[א]) שם משפחה ·

ובו"ך במרחשון פנה
ועזב את אביו בן שבעים שנה
נאנח משמים
כי ארכו לו אחריו הימים
ובשנת חמשת אלפים ותשעים ושל"ש
נלכד בפח ופחת[א]
ומבין רעיו נאסף ונכתש[ב] בתוך מכתש
הוא משה נ"ע בר' יצחק נ"ע בן אלפמיש
אלהיו ירחם עליו
וינוח ויעמוד לקץ הימין לגורלו[ג]

מ

ר' ישראל[ד]

בקבר זה נגנז צרור המור אשכול הכפר
האיש הנותן אמרי שפר
משכיל בכל חכמה ויודע ספר
וירא את ה' מנעוריו
וחרד אל דבריו
הבחור הנחמד והנעים ר' יוסף נ"ע בר' יצחק ישראלי[ה]
שקצרו ימי עלומיו ועלה בחצי ימיו
ונאסף אל עמיו

א) בכ"י ופח. ב) בכ"י ונשכת. ג) אולי צ"ל לגורליו.
ד) היא משפחת הישראלי, אשר ממנה ר' יצחק ישראלי בעל יסוד עולם, שהיה בטוליטולה בימי הרא"ש, ואולי הנקבר כאן הוא בנו, אלא שבעל היוחסין אומר כי ר' יצחק ישראלי נפטר בשנת ע"ב, וכאן נראה כי בשנת נ"א עדיין היה ר' יצחק בחיים; ואולי בטעות סופר נשמט נ"ע אחר שמו, וסיוע לזה שאין כתוב כאן האל ינחמהו. עוד סיוע, כי הנה הבן הזה נקרא יוסף, וכן אביו של בעל יסוד עולם היה שמו יוסף (עיין יסוד עולם דף ג' ע"ב.) ה) בכ"י ישר'.

בכ"ח בטבת שנת תשעים ואחת ליצירה
תהי נפשו בצרור החיים צרורה
ושומר נפשות חסידיו יִצּוֹר נשמתו
וישים כבוד מנוחתו
ותהיה באור החיים

מא

על ר' שמעון בן הרא"ש ז"ל [א].

בני ציון בציון זה [ב] ספדו והתאבלו
על מות שמעון הצדיק בן הרא"ש ז"ל אשר בו בני דורו
התפארו והתהללו
דעתו ושכלו לא נחקרו ולא נגבלו
עמד על חוג ארץ ולו שערי שמים לא ננעלו
מעשיו בתורה ובמצות על דור גִילוֹ גָדְלוּ
לָמַד וְלִמֵּד כַּפּוֹ פָּרַשׂ [ג] ללא שאלו
בְּמֶתֶק פיו רבים מֵעָוֹן חדלו
מאס כבוד תבל וכל מזמותיו געלו
הליכות עולם, ולמקום אסיפתו יעלו [ד]
ולא לו [ה]
ובי"ב באלול בשבת נחטף בשנת ק"ב ונקי שכב עם הוריו אשר עלו
להסתפח בנחלתם אשר נחלו
אישים [ו] קראוהו למקום עליון אל עזוז חביון ודרך ציון ישאלו
שם ינוח ויעמוד לגורלו עולה לציון יעלו. —

א) הוא הבן השמיני והאחרון להרא"ש. ב) תבת זה חסרה בכ"י. ג) בכ"י רב ופרש. ד) כל מזמותיו געלו הליכות העה"ז, והיו עולות ומתנשאות למקום אסיפתו, הוא עולם הנשמות. ובכ"י הליכות עולם לו למקום וכו'. ה) כך מצאתי, ונראה שחסר טור אחד. ו) המלאכים.

מב

על ר׳ שלמה בן כה״ר יהודה בן הר״אש ז״ל

אבן בֹּחן פִּנָּה יְקָרָה
לעטרת צבי וצפירת תפארה
כי נגנז תחתיה שתיל הבינה והחכמה
וענף עץ הדעת והמזמה
תפארת בחורים
הלך בדרך אלהיו ומשתקד תמיד לקרות
החקים והמשפטים והתורות
הוא ר׳ שלמה מ״ב
בן החכם הרב הגדול רוח אפינו וככב נשפנו ואור עפעפינו
ראש גולת אריאל
עיני כל ישראל
ר׳ יהודה זצו״ל בן הר״אש ז״ל
ונפטר במגפה בט״ו באב שנת מנוחה
עלה דרך גבולו
לחזות בנעם ה׳ ולבקר בהיכל אלהים לשמי מרומו

מג

לזאת יקרא אשה
ולה [א] יקרא דרושה
היתה בארץ נְקִיַּת כפים
וחסידה בשמים

[א] בכ״י ולא.

היא מרת דינה [א] בת ר׳ שלמה נ״ע בן־אלבגאל
אשת ר׳ אברהם בר׳ משה נ״ע ן׳ ששון
נפטרה בירח אב שנת הק״ט ליצירה

מד

ן׳ נחמיש

אבן מוסדות
תחתיה [ב] דוד מסתתר במצדות [ג]
אשר מגזע חסידים
ומזרע הנגידים
הנשיאים המיוחסים אנשי המזמות
אשר נקבו בשמות
ואבותיו היו מימי גולת אריאל
אצילי בני ישראל
הוא ר׳ דוד מ״ב בן כבוד ר׳ יוסף רי״ת בן נחמיש
נפטר במגפה ברוח סערה וסופה
בחדש תמוז שנת האם תמנו לגוע והמשת אלפים ליצירה
בבוא הקרץ
החל [ד] באדמה וְעָזְבָהּ לְבָדָהּ והרץ
ועלה מן הארץ [ה]
לחסות בצל אלוה בשמי מעוניו [ו]
הוא ושלשה בניו
ויעל מעלה מעלה
אל המנוחה ואל הנחלה

[א]) עיין למעלה מצבה כ״ד. [ב]) בכ״י תחתיו. [ג]) שמואל א׳ כ״ג י״ט. ובכ״י במכבות. [ד]) בכ״י מחל, ומסופק אני בהגהתי. [ה]) ר׳ דוד.
[ו]) בכ״י מעונו.

המוכנת מקדם תחת כנפי צור ישעו
לדוד ולזרעו
ונאמר אמן

מה

במצבות הרבנים עוד זצ"ל.
ר' יהודה בן הה"ר אליקים בן הר"אש זצ"ל.

והאבנים תהיינה על שמות בני ישראל אבני זכרון
למען ידעו דור אחרון
שמותם לתולדותם
מפתחות פתוחי חותם
למשפחותם לבית אבותם
קראו בשמותם עלי אדמות
האנשים האלה אשר נקבו בשמות
וזאת ליהודה
בעבור תהיה [א]) לעדה
בתוך קהל ועדה
כי נגנז תחתיה תפארת בהורים
והדר זקנים ונערים
יקר רוח איש תבונה
יודע שכל ובינה
נפשו נקיה
ואין ברוחו רמיה
שתיל קדושים וצדיקים
אשר בתורת האל מחזיקים

[א]) בנ"י תהיה לי.

אילי הצדק והמה חכמים מְחכמים
חלק אלוה ממעל ונחלת שדי ממרומים
תופשי התורה ויודעי האל
אצילי בני ישראל
לא רמו עיניהם ולא גם לבם בתלמודם
ודבר אין להם עם אדם
הוא הנחמד הנעים ר' יהודה מ"ב
בן הישיש הנכבד הרב ר' אליקים האל ינחמהו
בן הר"אש ז"ל
למקרה ופגע שם נכנע עלה
במסלה [א] אשר לבית אל עולה
לנוח במנוחה העליונה תִּקֵּן אֻרְחָיו [ב]
וירד יהודה מאת אחיו ׃

מו

אחרת
בת הה"ר יעקב זצ"ל.

אשת חיל כְּבַת אביחיל
חגרה בעֹז מתניה
ותדד שנתה מעיניה
ולעשות רצון קונה
באיש חיקה ובבנה
לא יכבה בלילה נרה
ליושבים לפני ה' יהיה סחרה [ג]

[א]) נכ"י במהרה. [ב]) נכ"י אחיו. [ג]) נראה שהיתה עושה מלאכה להשתכר, לפרנסתה ולפרנסת בעלה ובנה, כדי שיוכלו לעסוק בתורה.

היא מרת [א]
בת החכם הר' יעקב בן הר"אש ז"ל
ובעשור לאב עלתה לחסות בצל יוצרה
נכספה בכיסה [ב] על חמשת אלפים ליצירה

מז

בעמוד אחר אצל רבנו יונה ז"ל.

בְּלֵיל זֶה נִגְזְרוּ עָלַי שְׁתַּיִם
הֲלֹא לֵילִי [ג] כְּבַר שָׁבַת מְשׂוֹשִׂי [ד]
חֲמָסִי עִם שְׁאֵרִי [ה] עַל זְמַנִּי
אֲשֶׁר גָּנַז אֲרוֹן [ו] קְדוֹשִׁי
וְלֹא יָרֵא לְשַׁחֵת אֶת־מְשִׁיחִי
וְהִלֵּל הוֹד גְּאוֹן עֻזִּי וְקָדְשִׁי [ז]
יְצַו הָאֵל לְחַדֵּשׁ אֶת־כְּבוֹדִי
וְיִלָּוֶה [ח] יְיָ לִי לְאִישִׁי
וְיוֹסֵף חַי יְקִימֵהוּ לְנָגִיד
יְשִׂימֵהוּ עֲטֶרֶת הוֹד לְרֹאשִׁי [ט]
וּבִימֵיהֶם אֱסִיר תִּקְוָה [י]

. . . .

א) חסר שם האשה. ב) נראה כי כאן נרמזה השנה, וברוך היודע אם הנסח מדוייק. ג) הטעם בלילי, כלומר בליל זה, אולי הוא ליל ט"ב. ד) בכ"י שבת לא מאורי. ה) ירמי' נ"א ל"ה. ו) חסר שתי תנועות. ז) בכ"י וקדושי. ח) בכ"י ויקוה. ט) בכ"י עטרת הוד ליראי ה'. י) חסר סוף הדלת וכל הסוגר. וקודם השיר הזה או אחריו (למעלה או למטה, או מן הצד שכנגדו) אין ספק שהי' כתוב עקר המצבה (שם הנפטר ויום מותו), ואיננו בכ"י.

מח

ר' ישראל ז"ל [א].

אֶבֶן יְקָרָה בְּשֹׁהַם לֹא תְסֻלֶּה, הֲכִי [ב]

עַל־אִישׁ אֱלֹהִים מְסוֹכֶכֶת [ג] בְּשׁוּלֶיהָ

אֵתֵן מְקוֹמָהּ כְּאֶבֶן הַשְּׁתִיָּה, אֲשֶׁר

שָׁכַן כְּבוֹד אֵל לְעֻמָּתָהּ וְעָלֶיהָ

מה נורא המקום הזה
מחזה שדי יחזה
כל איש אשר נשאו לבו
לראות בו
כי בו נגנזו כלי המקדש ההראל
הארון וישראל [ד]
איש אשר הקדישו האל [ה] מכל סגלתו
קדש ישראל לה' ראשית תבואתו
צדיק שומר אמונים
פזר נתן לאביונים
תחכמוני ראש השלישים
חכם חרשים
בֵּאֵר כל תעלומי התורה

א) נראה לי שהוא אחיו של ר' יצחק ישראלי בעל יסוד עולם, ושהוא הנזכר ביוחסין בין תלמידי הרא"ש; וגם אני אומר בראותי כי זה וזה היו חכמים, והי' שם ישראל, והי' שם אביהם יוסף (עיין למעלה מצבה מ'), והיו בעיר אחת ובזמן אחד. וחבל על דאבדין, פירוש התורה הנזכר במצבה הזאת. ב) במשקל ציון הלא תשאלי. ג) יו"א, ובכ"י מסובבים. ד) במקום הארון והלוחות, הוא אומר כי אבן שתיה זאת נגנז תחתיה הארון ור' ישראל. ה) בכ"י ישראל.

אחת מהנה לא נעדרה
הכין לבבו לדרוש דת אל
ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל א)
הוא הרב החסיד הענו ר' ישראל זצ"ל
בן כבוד ר' יוסף ריתב"ע ב)
בשנת החסיד ג) בז"ך מרחשון
ספ כתר החכמים וְצִבְיָם
ויתנצלו בני ישראל את עֶדְיָם
ועלה בית אל ד) ומקדשיו
אבי אבי רכב ישראל ופרשיו
ויקרא לו אלהים
תפארת ישראל
שב לימיני זית רענן יפה פרי תאר
ישראל אשר בך אתפאר

מט

בן ראוד ה).

נִגְנַז ו) בְּקֶבֶר זֶה גְּבִיר מִשְׂרָה, שַׂר הַיְקָר, בַּמְּהֻלָּל שָׂרָה
מֹשֶׁה בְּנוֹ יוֹסֵף בְּנוֹ ז) רָאוּד גָּבַר ח) בְּרֹב עֵצָה וּבִגְבוּרָה
עבד

א) אולי נרמז כאן שם הספר. ב) רוח ה' תניחנו בגן עדן, ובכ"י התב"ע. ואגב ארחין אעיר אזן הקורא כי מה שכתוב כה וכה במנחת קנאות נכתויא, צ"ל נבתויא, והוא ר"ת נפשו בטוב תלין וזרעו יירש ארץ.
ג) בכ"י נקוד על הה"א והחי"ת והסמ"ך והדל"ת. ד) מלת אל איננה בכ"י.
ה) שם משפחה, ולאוד בערבי כמו דוד בלה"ק; ובכ"י דאות בתי"ו, אבל למטה דאוד בדל"ת. ו) תבה זו איננה בכ"י.
ז) בכ"י נ'. ח) בכ"י גביר.

עֶבֶד לְעִבְרִיִּים [א], וְחָלְקוּ לוֹ מַלְכֵי עֲרָב כָּבוֹד וְגַם מִשְׂרָה [ב]
גָּבַר בְּעֹז וּבְהוֹד וּבִנְכָסִים [ג] וַיְקַנְּאוּהוּ דִּבְרֵי סָרָה
. . . . . בָּא [ד] אֶל סְפָרַד, אָז הִתְנַכְּלוּ [ה] עָלָיו בְּנֵי כוּרָה (?)
. . . . לְשִׁמָּמוֹן תִּהְיֶה, וְהֲרָגִיו יֶחֱזוּ צָרָה
מֵת [ו] בַּחֲמֵשֶׁת הָאֲלָפִים [ז] וּבְ־־־־תַּמּוּז [ח] עֲשָׂרָה בוֹ בְּיוֹם עֶבְרָה
. . . . . נַפְשׁוֹ בְּגַן עֵדֶן תִּהְיֶה [ט], וַיִּתְכַּסֶּה בִּכְסוּת אוֹרָה [י]

נ

ר' [illegible]יאל

האבן הזאת לזכרון
למען ידעו דור אחרון
כי נגנז תחתיה פֶּרַח נעים
ילד שעשועים
תמים דעים
היה קורא בתורה
ושונה במשנה ובגמרא
למד מאביו מה שלמד מרבותיו [כ]
את חקי האלהים ואת תורותיו

[א] בכ"י לעברים. [ב] בכ"י ומשרה. וטעם הבית הזה כי היה עמו כעבד עם אחיו בני ישראל, אע"פ שהי' גדול אצל מלכי ישמעאל, וחלקו לו כבוד ושררה — הוי החוקקים חקקי אבן, מתי תשובו תחוקקו כדברים האלה?
[ג] בכ"י ברוב עוז ובהוד ונכסים. [ד] בכ"י ובא.
[ה] [ו] תבה זו אינה בכ"י.
[ז] בכ"י אלפים. [ח] בכ"י וב' תמוז, ואולי אחר מלת האלפים היה כאן תבה קטנה הכוללת פרט השנה. [ט] בכ"י יהיה, ואולי התבות שהיו בראש הבית הזה (החסרות בכ"י) היו מכשירות מלת יהיה, כגון אם אמרנו: משכן כבוד נפשו בג"ע יהיה. ואם תרצה תוכל ג"כ לקרוא נפשו בג"ע יהיה, לשון נוכח ומנוחה. [י] בכ"י אורכה. [כ] מה שלמד אביו מרבותיו.

והיה בן ט"ו שנים
ובדעת כבן שמנים
ברוך מבנים אֻשַּׁר נ"ע
בר' יוסף בן טוריאל האל ינחמהו
נפטר במגפה בחדש תמוז שנת ק"ט
וימים אחדים לפני מותו
בנה ביתו
ואמש נהפך קול חתן וקול כלה
קול יללה
וישב אב נכאב ונדאב
אלהי מרומים
ישלם לו נִחומים
ולשובב נפשים
זרע אנשים[א]

נא

ז' חמיר

אבן מוסדה
לאות ולעדה
כי תחתיה נטמן
בחור נאמן
ישר דרך
שפל ברך
תפארת רֵעִים[ב]
נחמד ונעים

[א]) ויתן לו ה' זרע אחר, בן זכר שיהי' למשיב נפש לו ולאשתו.
[ב]) בכ"י דעים.

ר׳ אברהם בר׳ אליסף בן חמיד
עודנו באבו נקטף
ומבין אחיו נחטף
ועזב את אביו ומת
ובירח תמוז שנת חמשת אלפים ומאה ושבע ליצירה
שב למרומו
עם בניו (?) וכל עמו
ואברהם שב למקומו

נב

ן׳ אלפאנדרי

קִרְבוּ נָא כָּל־עֹבְרֵי דֶרֶךְ אֶל־קֶבֶר אִישׁ נָעִים נֶאֱהָב
וּשְׂאוּ עָלָיו תָּמִיד קִינָה אִמְרוּ אֵיכָה יוּעַם זָהָב
נגנז בקבר
יצחק בר׳ יהודה נ״ע בן אלפנדרי
ונפטר ביום ראשון לחדש כסליו
שנת חמשת אלפים ושתי׳ לבריאת עולם

נג

פלכון

נגנז בקבר נבחר בבנים
משכיל כבן שמֹנים
אברהם בר׳ משה ן׳ פלכון ונחטף
והובא בחדש סיון שנת ה׳אלפים וק״ט ליצירה ובעודו באבו נקטף

. . . . . א) . . . . . .

ויּמת בחיי אביו ואמו

נד

מבני שושן

אבן שלמה וצדק היתה לראש פנה ומוסדה
בעבור תהיה[ב]) לעדה
כי נגנז תחתיה נשיא קהל ועדה
חכם כְּחוּשַׁי
ונשיא כְּיִשַׁי
רופא חולים ועוזר דלים
ממשפחת שרים וקצינים
פחות וסגנים
ואבותיו ידועים מקדם לעמוד בפרץ
נשיאים מקצה הארץ
והנֵזר והעדות
על שושן עדות
והוא בן חיל[ג]) ובעד עמו בפרץ נצב
ולפני מלכים יתיצב
הוא גביר מאיר הרופא מ"ב בן כבוד ר' יוסף בן שושן
נפטר לעולמו
ויאסף אל עמו
בחדש אב שנת קע"ה לפרט
ונכספה וגם כלתה נפשו
לאור בצור קדושו

א) הנחתי המקום חלק, כי נסח הכ"י בלתי מובן לי, וזה הוא: כי עתי הבדק ונכרטף — ורבו הסערותי והסערות תלמידי, ולא נתקררה דעתי באחת מהן. ב) בכ"י תהיה לי. ג) בכ"י בן תול.

לחזות בנֹעם ה׳ בשמי מרוֹמים
ויפגעו בו מלאכי רחמים
ורוחו ונשמתו בשמי מְעוֹנָי [א]
טאיר עיני שניהם ה׳

נה

אחר .
הוא דון אברהם ן׳ שושאן.

תורה וגְדלה במקום אחד
נגנזו [ב] תחת האבן הזאת יחד
היא אֶבן השתיה
כי שמה קֶבר אבי התושיה
איש אשר רוח אלהים בו
תורת אלהיו בקרבו
יועץ וחכם חרשים
תחכמוני ראש השלישים
איש חמֻדות
מְדבר בו נכבדות
עץ חיים אשר לא יְבְלוּ [ג] עליו
כל עץ בגן אלהים לא דָמָה אליו
ותהי המשרה על שכמו
נודע בישראל שמו
ר׳ אברהם ן׳ שושן
היה לַמשפט חֹשֶן
אשכול הכֹּפר
הנותן אמרי שפֹר

[א]) בכ״י מעונים. [ב]) בכ״י נגנז. [ג]) בכ״י יובלו, ואולי היה כתוב יְבֻלוּ.

אב לַתלמוד אֵם לַמקרא
בֵּאֵר לחידות התורה
כמה ספרים לַתלמוד חִבֵּר
ובמקרא אין לו חָבֵר
לא הניח חכמה שלא למד
כמה נסיונות נתנסה ובכלם עמד
וקבלם בשמחה ובחבה
ונפטר באהבה רבה
כ"ד באלול שנת צ"ט [א]
ועלה לשמי שוכן מעוני
ואברהם עודנו [ב] עומד לפני ה'

נו

אבי זמרה

איש חמֻדות
מְדֻבר בו נכבדות
חכם בדת התמימה
בישישים חכמה
בחר בַּכֹּשֶׁר ומאס בעשר
הישיש החכם ר' יהודה בר' אפרים בן אבי זמרה
עד מותו עמד בכחו
לא כהתה עינו ולא נס לחו
ויאמר נער הייתי גם זקנתי
ובשער [ג] החכמה ישבתי [ד]
הנה אנכי היום בן חמש ושמנים שנה
עודני היום חזק בדעת ובבינה

א) בכ"י נס. ב) בכ"י עובר. ג) בכ"י ובעד, ואולי צ"ל ובכל.
ד) בכ"י ישבתי ונעתי, ואולי צ"ל ולא נעתי, או ולא זעתי, ואולי והתלוננתי.

ובכ"ח במרחשון שנת תשעים ואחת [א]
בקש לנפשו נחת
לשרת לפני עושה פלא
ויאמר ה' יהודה יעלה

נז

בן ששון

האבן הזאת והמצבה
בהר שפר חֶצבה
כי נגנז תחתיה מאיר עינים
מֹר עובר לכל אפים
שמן ששון מרקחו
נרדו [ב] נתן ריחו
גבה ונשא
והצליח ועשה
בראש הכבוד נצב
ולפני מלכים התיצב
הוא ר' מאיר מ"ב בן כבוד ר' אברהם רֵי"ת בן ששון
נפטר במגפה בחדש אב שנת מנוחה
עזב את האדמה לְכָלָה וחרץ
ועלה מן הארץ
דרך גבולו
לחלקו ולגורלו. —

[א]) בכ"י ואחד. [ב]) בכ"י נרדי.

נח

ן׳ אלדויא

איש תם וישר
ובכל מעשיו מְאֻשָּׁר
שם טוב קנה לעצמו
ועל טוב יזכר שמו
איש אמונות רב ברכות
אשר ברכו ה׳ צבאות
אסף מקנה וקנין
ולעניים[א]) נתן ענין
כי חננו ה׳ וכי יש לו כל
וברך את אברהם בכל[ב])
ויתן לו מעשר מכל
ולאברהם הטיב בעבורה
ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה
ודגלו עליו אהבה
וימת אברהם בשיבה טובה
הוא הזקן הנכבד ר׳ אברהם בר׳ יצחק נ״ע בן אלדויא
יצא מאפלה למקום אורה

נט

ן׳ ששון עוד

עד הגל הזה ועדה המצבה
כי שם נגנז בחור וטוב דגול מרבבה

א) בכ״י ולענינים. ב) תבה זו ליתנה בכ״י.

ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח
הולך וטוב וריחו כריח המֹר מרחוק יריח *)
ובכל הארץ זאת מודעת
כִי נגעה ידו בעץ הדעת
ואכל מפריו
כי מה טובו ומה יפיו
והשכיל בתבונה ובדעת ומזמה
ויספר שחקים בהכמה
ובמעלות השמש אחו
ולא אנים ליה כל רז
וספר רפואות עמו נגנז
וכל מעשיו נחמדים מזהב ומפז
ואם נִגעָה ידו בעץ הדעת
בעץ החיים לא יָכְלָה לגעת
כי נחטף צעיר ימים ברוך מִבָנִים
ולא זָכְתָה נפשו להיות כל ביתה לבוש שנים
וקראהו אסון
והוא כאלונים חסון
הוא יוסף בר' אברהם בן ששון
ומנורת אביו היתה בשמנה נרות
נר לכל אחד מבניו והיו למאורות
ואחר אשר כבה נר יוסף ביום עברות
אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות
ויאסף אל עמיו ויצא מאפלה לאורה
בישמנה עשר יום לחדש אדר שנת תישעים ושש ליצירה
תהי נפשו בצרור החיים צרורה. —

---

*) נכ"י יריח מרחוק.

ס

בן בקואה

נקבר בקבר איש משכיל ותלמיד
ירא את ה' במצותיו חפץ תמיד
וקבע עתים לתורה
נושא ונותן באמונה
דובר אמת [א]) גבעת הלבונה
משכמו ומעלה [ב])
גדל בשם טוב ונפטר בשם טוב
שמו יוסף בר' יהודה נ"ע בן בקואה
אשר צפה לישועה [ג]) וְקִוָּה
נחטף מלוה ה' חונן דל [ד])
והוא בן ט"ל [ה])
[ו]) בתשרי שנת אגלי טל
על חמשת אלפים לְקָחוֹ [ז])
ונאמנה את אל רוחו
בטל [ח]) ירוה צחיחו
ובמקום גדולים ישים [ט]) מנוחו
ובעת יחיה מתים משיחו
יעמוד יוסף בטעמו וריחו . —

א) הלשון נראה חסר. ב) גם כאן אולי חסר. ג) בכ"י ישועה.
ד) נחטף ר' יוסף שהיה חונן דלים.
ה) בן ל"ט שנים, כך אני אומר מסברה, ובכ"י אבן טל.
ו) בכ"י בס', ואולי צ"ל בה', בח', בכ', וכיוצא בזה.
ז) לקח אותו אלהים. ח) בכ"י בטל. ט) בכ"י ישרים.

סא

ן׳ שושן

זאת מצבת קבורת סטבונה
בת ר׳ ויזה נ״ע בן שושן
נפטרה שנת בטֹח[א] על חמשת אלפי׳ ומאה
ובמותה נפסקה שלשלת אבותיה
[ב] שבה.
על בעל נעוריה ישבה

סב

ן׳ ישראל עוד

מקנה השדה והמער׳ אשר בו לאחזת קבר
לאיש מצאהו שוד ושבר
על מות לַבֵּן בחור וטוב
כגן רטוב
קם עליו כודונים[ג]
גוי עז פנים
השקהו מֵי רוֹש
בא עד הראש
ויכהו בצדיה
מכה טריה
לָאָרֶץ חַיָּתוֹ דִכָּה
וַיִּצֶק דם הַמַּכָּה
נתנהו בדמו מתגאל[ד]
נער ישראל

[א] בכ״י בטה. [ב] אולי חסר. [ג] אולי צ״ל בזדונים. [ד] בכ״י נתגאל

הוא ר' ישראל בר' משה
בן ישראל, דמו יֵחָשֵׁב כדם קרבן אִשֶּׁה
הַצְּבִי ישראל חָלָל
בשנת על במותיך חלל
אי ניסן א) . . . . . .
וראש לא נשא מיום נָפְלוֹ
עד בֹּא המשחית אל ביתו
בְּפֶסח וימֶת אותו
תהי מיתתו כפרה לנשמתו
ויאסף אל עמיו
תהיה נפשו בסוד נקיים
צרורה בצרור החיים
יפרוש כנפיו עליו האל
אלהי ישראל

סג

אחרת עוד

רְאוּ צִיּוּן לְסוֹפֵר תַּחְכְּמֹנִי יְפֵה . . בֶּן־עֲלִיָּה ב) אִישׁ אֱמוּנָה
שְׁמוֹ יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל ג) וְנִפְטַר שְׁנַת ד) נֵר ה) בְּכִסְלֵו נָד וּפָנָה
וּמַלְאַךְ רַחֲמִים מֵעַל קְרָאוֹ וְאָמַר ו) לוֹ עֲלֵה סוֹפֵר ז) וְשֶׁב־נָא ח)

א) נראה שהכוונה באחד עשר בניסן, ושאר הטור כך הוא בכ"י: נם לקחהו חבל. ב) בכ"י יפה נוף רוכן עליה.
ג) ממשפחת הישראלי. ד) בכ"י בשנת.
ה) חסר תנועה אחת, ואולי צ"ל נדד, ובכ"י בשנת נר.
ו) בכ"י ויאמר. ז) בכ"י עלי הספר. ח) על שם שבנא הסופר.

סד

אחרת עוד.

לְיִשְׂרָאֵל א) נוֹדוֹ	אֲשֶׁר חָשְׁכָה שִׁמְשׁוֹ	
	וְהִרְעִים ב) הַיּוֹם	זְמַן וַיַּרְעִישׁוֹ ג)
שְׁנַת שִׁשִּׁים נֶאְסַף ד)	וְשָׁלֹשׁ לַיְצִירָה	
	וְלֵאלֹהָיו ה) נִכְסַף	וְלוֹ כָלְתָה נַפְשׁוֹ
רְאֵה ו) יִצְחָק בִּנְךָ	בְּכוֹרְךָ יִשְׂרָאֵל	
	אֲשֶׁר אָהַבְתָּ ז) שִׂים	יְמִינְךָ עַל רֹאשׁוֹ

סה

אחרת

בְּהִיר ח) בָּנִים יְהוּדָה בֶּן־שְׁלֹמֹה יְלִיד נֶחְמָד וְיִשְׂרָאֵל מִקְרָא ט)
בְּרֹאשׁ אֱלוּל י) וּבִשְׁנַת כ) הַחֲמֵשֶׁת אֲלָפִים מֵת ל) וְשִׁשִּׁים לַיְצִירָה

סו

אחרת עוד

האוינה רועה אבן ישראל
קול הֶמְיַת צבי ישראל
בן יוסף

א) לאיש זה שהי' ממשפחת הישראלי. ב) חסר תנועה אחת.
ג) בכ"י והרע רישו. ד) תבה זו איננה בכ"י. ה) בכ"י ואל אלהיו.
ו) תבה זו הוספתיה מסברה, ובכ"י את. ז) בכ"י אשר לך. ח) בכ"י בחיר.
ט) ממשפחת הישראלי. י) אע"פ שבנחמי' ו' ט"ו אלול נקוד חטף, המשורר התיר לעצמו להניעו בתנועה. כ) בכ"י בשנת. ל) תבה זו איננה בכ"י, ואם תרצה אמור סף, פס, או נד.

הכה מכת . . . ונפל חלל
ובעשור לחדש בשבט[א]
יזכר זכרו כזית רענן
ובנים לא היו לו

סז

כן טשאט

זאת ליהודה
נצב על העדה
כי היה ישר[ב] ונאמן מהיר במלאכתו
. . . [ג] ללמד את בני ישראל תורה
כדת וכשורה
לדרוש לרבים להדריכם בדרך ישרה
הוא ר׳ יהודה נ״ע בר׳ אברהם בן טשאט
נפטר בחדש מרחשון בק״ח ליצירה

סח

ן׳ קרישף[ד]

נִגְנַז בְּקֶבֶר זֶה אֱנוֹשׁ עָנָו עִם פֹּעֲלֵי צֶדֶק פְּעֻלּוֹתָיו
יָשָׁר וְסָר מֵרָע וְאִישׁ צַדִּיק הָיָה וְגַם תָּמִים בְּדֹרוֹתָיו
יִצְחָק בְּנוֹ יוֹסֵף שְׁמוֹ בֶּן־קְרִישְׁף[ה] לְכֹל אֱמֶת[ו] נוֹדעוּ אֱמוּנוֹתָיו
בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם נָד[ז] וְעוֹד שִׁשִּׁים חַ״י בֶּאֱלוּל נִטְמַן בְּעַפְרוֹתָיו

א) כאן נראה חסר. ב) בכ״י סר. ג) בכ״י והומת. ד) בכ״י ן׳ קרספי. ה) בכ״י ן׳ קריספי. ו) באמת. ז) בכ״י נ״ר.

סט

ז׳ אלהרב

בשנת מאה ותשע לפרט היצירה
שנת עברה וזעם וצרה
היא שנת המגפה
אכלה יְבוּל הארץ וקִטפה[א]
עקרה הרים ושטפה
וְנִכְרַת בגזרת עושה חזיזים
בן מבין ומשכיל בחור כארזים
בו נכללו כל נתיבות
מֵיְשָׁרוֹת ומעלות טובות
ר׳ שלמה בר׳ שמואל נ״ע בן אלחרב
עלה למנוחה
יקיץ לקץ הימין עם המנויים
הכתובים לחיים

ע

כארקאסן[ב]

בקבר זה נקבר
איש שכל ונבון דבר
נקי כפים ובר
מלא הוד וחכמה
ודעת ומזמה

[א]) נכ״י נקטפה. [ב]) למטה בתוך המלבנה כתוב אלכסארקסנן, ולא א״ע אי זה יכזר הזה או זה.

יועץ וחכם חרשים
טוב עם ה' ועם אנשים
רופא מְחָלְיָם הַנְּפָשִׁים [א]
ומזרע קדושים
שמו ר' יעקב בר' יִצחק נ"ע ן' לסארקסטן
נתן כל ימיו אל לבו
לאהוב את ה' ולדבקה בו
וכאשר בארץ [ב] פרץ פרץ
בקדושים אשר בארץ
ותפרץ [ג] בם המגפה
נאסף אל עמו
ועזב את הארץ ועלה לשכון [ד] מרומו
ובי"ב בתמוז שנת מנוחה היתה [ה] יד אלהיו עליו
לשובב יעקב אליו
לתת לו יד בין חסידיו ולעבור בראשם
ויאמר ה' אל יעקב קום עלה בית אל ושב שם
ויעקב הלך לדרכו לראות פני דר נגהים [ו]
ויפגעו בו מלאכי אלהים

עא

ר' ישראל עוד

נגנז בקבר זה ר' שלמה בר' יצחק נ"ע ן' ישראל
אשר שם מגמתו לעסוק בתורה
ונפטר שנת מנוחה

א) יחזקאל י"ג כ', ובכ"י מחליים הנפשיים. ב) בכ"י בפרץ.
ג) בכ"י ותפרוץ. ד) בכ"י לשוכן. ה) בכ"י כי היתה.
ו) בכ"י נכוחים, ואם תרצה אמור גְּבֹהִים.

עב

אחרת

אבן מוסדה
לאות ולעדה
כי תחתיה נטמן
איש ישר ונאמן
יוסף בר' שאול נ"ע בן ישראל
נפטר בירח אייר שנת בימין צדקי תמכתיך

עג

הנמצא כוה
נטמן בקבר זה
בן נחמד ונעים וילד שעשועים
מֵבִין רֵעִים אָהוּב תמים דעים
והוא עודנו נער
מארץ ננער
ר' יצחק נ"ע בן החכם ר' שלמה תנצב"ה ן' אלמסעודיה
הלך ופנה
והוא בן י"ח שנה
קצר שנים
ולבבו בָן [א] כבן שמֹנים
נפטר במגפה
בארבע' בתמוז שנת האם תמנו לגוֹע.—

[א] בכ"י בו.

עד

על מצבת החכם ר' אברהם ן' אלפבאר ז"ל

והיתה שבורה ולא נשלמה קריאתה·

שכור מיין התרעלה   כור למערת המכפלה א)
. . . .   ב) . . . .
. . . . שמה קבר   אברהם ראש כל־מקהלה
נגיד ושר אך למוסר   על ג) כל־משרת שר הללה
בא ד) קץ לבא אל השדה   להיות עדיה ה) מתנצלה
ויאמר עד פה תבא ו), לא ז)   תוסיף; באה המכשלה
. . . . עליון מתנפלה
ובכה ונהה ואמור אך ה־־־־בל כל־אדם נצב ח) סלה
על עפר ישכבון למע־־־־־־־צבה . . . .
. . . . . . ט) . . .   יבטח הנצל י) משאולה

והנה בה קבר הגבר הוקם על
במאמר ובפעל
סגלת המלכים
ותהלת הנסיכים
שר וגדול
המעוז המגדול

א) המשורר קורא לאותו הקבר מערת המכפלה, על שם שנקבר בו איש צדיק ששמו אברהם· ב) השמטתי הבית הזה הבלתי מובן לי, וזה לשונו בכ"י: תשקף סף נגעל נוסף ישכילך כל תרעלה·
ג) תבה זו איננה בכ"י, והכוונה לדעתי כי שררתו היתה מהללה יותר משררת כל שר, כי הוא לא היה נגיד ושר להנאתו, אלא להדריך את העם בדרך המוסר· ד) בכ"י באה· ה) בכ"י עדים· ו) תבה זו איננה בכ"י·
ז) בכ"י ולא· ח) תבה זו איננה בכ"י· ט) מסברה חלקתי הבית הזה לשנים· י) בכ"י ובנוה להנצל·

ר' אברהם בן כבוד החכם המופלא הנשיא [א]) בן אלפאכר
ונפטר בליל רביעי כ"ה יום לחדש טבת
שנת ארבעת אלפים [ג])

עה

על מצב' החכ' השלם הנשיא ר' יוסף ן' שושן [ו])

אשר בנה בית הכנסת החדש הי"ג

האבן הראשה תשואות חן חן לה
מקום הצדק יקרא [ז]) לה
כי נגנז תחתיה הנשר בעל הכנפים
וכל שרי המלך משתחוים לו אפים
הנשיא הגדול [ח])
גבור התורה ואלוף הַמִּשְׂרָה
בחיר ה' וידידו
יסוד עולם ועמודו
מופת הדור ופלאו
ממזרח שמש ועד מבואו
הוד הַיְקָר וכבודו
בשמים עֵדו ובמרומים סהדו
החן משוך אליו
והחסד נטוי עליו
מטעם המלך וגדוליו

א) חסר שם האב, ואני לא אדע אם היא החכם הנבון השר הטפסר הרופא ר' יהודה בן אלפכאר, אשר כתב לרד"ק נגד ספר המורה.
ג) כאן חסר (לדעתי) המאות והעשרות. ו) ידידי אלמנזי יש בידו כ"י פירוש אבות לר' יוסף בן שושן. ז) בכ"י נקרא. ח) בכ"י הנשיא הגדול הרב האריה, ואולי צ"ל ולבו כלב האריה, או (כדעת יא"א) הרב המורה.

המזלות[א]) דגליו
והככבים נשְׂאֵי כליו[ב])
איש חֲמדות ומבין חידות
ובתבונות לו[ג]) עשר ידות
השר הטפסר
אשר מדרכי ה' לא סר
מחמד עינינו ומשא נפשנו
וְרִכְבֵּנוּ וּפָרָשֵׁנוּ
החכם המופלא
הנשיא המעולה
מר' ורב' יוסף ן' שושן
אשר היה רם ונשא וגבה מאד
בר כבוד הישיש החסיד פטיש החזק ר' שלמה תנצב"ה
נפטר בישלהי שבט שנת ויבן את הבית ויכלהו

תם ת"ל

על מצבת קבורת הר"אש ז"ל.

האבן הראשה תשואות חן חן לה

תם

אמר שד"ל: כך נמצא בכ"י, תחלה תם ת"ל (תהלה לאל), ואח"כ על מצבת וכו', ועוד שנית תם; והדבר קשה מאד, איך אחר כמה מצבות ממשפחת הר"אש שנעתקו למעלה, מצבת הר"אש עצמו הושמטה, ולא נכתבה רק אחרי תשלום הספר. והנה מצבת הר"אש הכתובה כאן, נראה שהעקר חסר ממנה, ושאין לפנינו רק תחלתה, כי מליצת האבן הראשה

א) בכ"י המולות. ב) הכוונה כי מעלתו למעלה ממעלת הככבים והמזלות. ג) תבת לו איננה בכ"י.

וגו' מליצה במצבות אחרות, כגון באותה שלמעלה מזו· ואולם יתכן גם כן לומר שאין המצבה חסרה כלום, ושהמלות האלה לבדן כוללות כל מצבת קבורת הרא"ע, כי מה צורך לאדם מפורסם, האריכות בתהלותיו? והנה במלות האבן הראשה נכלל שם הנפטר הרא"ע, ובמלות חן לה נרמז מספר שנת המיתה שהוא ה' אלפים פ"ח· ומה נכבד הענין הלז בקיצור לשונו!

והנה אם אמת היה הדבר שכך עלה במחשבה לפני בעל המצבה (מה שאין אני נשבע עליו, ואולי חלום חזיון שוא הוא), יתכן (כדעת יא"א) שנחקק המלות האלה במצבת אחת הרא"ע (למעלה מצבה ח') שכתוב בה ובמותם לא נפרדו, וכתבו מצבת הרא"ע בלי אחר מן המצבה, והמעתיק לא ראה המלות ההן או לא הבין עליהן, כי לא עלה בדעתו שיהי' נרמז בהן ענין בפני עצמו; ואחר שהשלים ספרו שמע מזקני המקום כי המלות האלה הן הן מצבת קבורת הרא"ע, ואז הוסיף אותן בסוף הספר·

ועתה נכל לבבי לברך את ה', אשר הקרה מטמונים יקרים לפני, ולאין אונים הרבה עצמה, לצרוף רוב שגיאי הכותבים המשחיתים תואר המצבות האלה נכ"י, ומונעים הבנתן· וגם ידעתי כי רבים מן הקוראים לא יעלו על דעתם כובד היגיעה אשר היה לי במלאכת ההגהות וההערות האלה, כי רק שלא הבינו יגיעי ועמלי אשר עמלתי במלאכת בתולת בת יהודה, לסדר השירים לנסיעת א"י לפי מקומם וזמנם, ולפרש תעלומות מליצתם, הנעולות בבריחי ברזל בעדנו אנחנו אנשי הדור האחרון, אשר לא הורגלנו בשירי חול אשר שרו משוררי ספרד הקדמונים על דרך מליצות הישמעאלים ושיריהם, הרחוקות ברחוק מזרח ממערב גם מדרכי שירי לשונות איורופא, גם מדרכי שירי הקדש אשר במקרא· ועם כל זה לא ארפה ידי מעבוד עוד עבודות כאלה, להוציא לאור מטמוני מסתרים, הנסתרים מאנוש, ויחלתי מה' שיהיו יגיעי לעזר ולהועיל לבני עמי, להחיות בלבבם אהבת לשון אבותינו, אשר למודה מתמעט והולך יום יום בדור הזה·

ועתה ידידי קורא נכבד, קח נא מידי קצת תקונים ונוספות למה שכתבתי במקומות אחרים·

הערות על כרם חמד ד'·

א

באגרת השבת (שם עמוד 168) כתב ראב"ע כי טעה הגאון שאמר כי ראה רגע קדרות השמש בבגדאד לא היה בעת המולד, על כן אמר כי חשבון

הקדמונים

הקדמונים לא היה בדקדוק יפה; רק חשבונם (של קדמונינו בקביעות החדשים והשנים) הוא הנכון, והוא (הגאון) טעה ארבע טעיות וכו׳. והנה החכם המפורסם הרב שי״ר הוכיח בחכמתו כי הגאון האמור כאן הוא הוא רבנו סעדיה, כי בתשובות רשב״ץ ח״ג סי׳ רט״ו כתוב מפורש כי רבנו סעדי׳ גאון הוא שראה הקדרות בבגדאד שלא היתה ברגע המולד. ועל זה נ״ל להוסיף כי אמנם רבנו סעדיה גאון לא כתב ולא דבר ולא עלתה על לבו לומר שחשבון קדמונינו לא היה מדוקדק, ונהפוך הוא כי הוא אמר כי עבור השנים במחזור על סדר גו״ח אדז״ט, ודחיית קבוע ראש השנה מימי אד״ו, ושאר הדחיות הנוהגות בזמן הזה, וכל עניני העבור כמו שהוא הכל נוהג בזמן הזה, כל זה היה קבוע מהר סיני ונמסר בקבלה איש מפי איש ממרע״ה שנמסרו לו על פה מפי הגבורה, כי כשנאמר לו החדש הזה לכם נמסרו לו מדת זמן החדש כ״ט י״ב תשצ״ג ועבור השנים וכל הלכות העבור ודחיותיו. כל זה כתוב מפורש בס׳ יסוד עולם דף ס״ט.

הן אמת כי הוא ראה הקדרות שלא היתה בשעת המולד, אך אין ספק כי הוא היה מתרץ המבוכה הזאת באחד מדרכי התירוץ, בלי שיוציא מזה כי חשבון קדמונינו לא היה מדוקדק, מאחר שהוא מאמין כי החשבון ההוא מסור הוא לנו מסיני. ואמנם דרכי התירוץ לא נפלאים המה ולא רחוקים, כי הנה ראב״ע עצמו מתרץ ואומר כי חשבון העבור לא נתקן על בגדאד, אלא על ירושלים, ואחרים (ומהם הרשב״ץ) אומרים כי נתקן החשבון על קצה המזרח, ובעל יסוד עולם אומר לא כזה ולא כזה, אלא על טבור הארץ נתקן החשבון. ואנחנו לא נדע באיזו מן הדעות האלה אחז רבנו סעדיה, אבל מה שהוא למעלה מכל ספק הוא כי הדבה אשר הוציא עליו ראב״ע, לאמר שהוא אמר כי חשבון קדמונינו בלתי מדוקדק, דבת שקר היא.

ב

שם עמוד **93** נשאתי ונתתי על יום מיתת הרי״ף, כי בסוף הרי״ף נדפס שנפטר המחבר ביום שבת י״א אייר, ובס׳ דרך תמים גם בדיואן רמב״ע אשר בידי כ״י כתוב שנפטר ביום שלישי בשבת עשרה ימים לחדש אייר, והראב״ד ובעל היוחסין כתבו מיתתו בניסן, לא באייר. ואחר חקירות ובדיקות העליתי שם כי הנכון שהיתה פטירת הרי״ף לא בניסן ולא באייר, אלא בסיון, ושהי׳ זה בשלישי בשבת, עשרה ימים לחדש. ושם דחיתי הגהה אחרת שהי׳ אפשר להגיה, וההגהה אשר דחיתי מצאתיה אח״כ כתובה ומקויימת בלייטעריבלאט של החכם גייגער (II. 369) בשם החכם פולד מעיר פרנקפורט

פרנקפורט. אח"כ כמוצא שלל רב מצאתי בתשב"ץ ח"א סי' ע"ב כתוב מפורש כדברי, שמת הרי"ף בעשרה ימים לחדש סיון. ותמיהה גדולה היא אלי, איך שום אחד מהחכמים הגדולים חוקרי קדמוניות, הבקיאים בתשב"ץ, אשר זכרו תשובתו ח"ג סימן רט"ו הסותרת לכאורה את דברי, לא זכרו תשובתו ח"א סימן ע"ב המסייעת דברי סיוע שיש בו ממש.

ג

גם עמוד **205** העיר בחכמתו הרב החכם המפואר יש"ר כי בסדר תנאים ואמוראים שהוצאתי לאור כתבתי (גם עמוד **185**): ואח"כ רבן גמליאל ור' יהודה ורבן גמליאל ור' הלל, ולא העירותי כלל על חלוף, הנמצא במחזור ויטרי, אשר (לפי ההעתק אשר שלחתי לו ביום כ"ו אדר תקצ"ח) אין בו רבן גמליאל שני בין ר' יהודה לר' הלל. ואמנם אמתת הענין היא לפי מה שאמר. במחזור ויטרי כך כתוב: ואח"כ ר"ג ורבן גמליאל (שתי מלות אלו מצויינות בשתי נקודות על כל אחת מהן) ור' יהודה (שתי מלות אלו מצויינות בנקודה אחת על כל אחת מהן) ור' הלל ותינוקות שמתו וכו'. ואני בשנת תקצ"ח לא הבנתי ענין הנקודות ההן ולא חשתי להן, וכראותי שני רבן גמליאל זה אחר זה, השמטתי אחד מהם. אבל בשנת תקצ"ח, כשזכיתי לראות העתק שני מסדר תנאים ואמוראים, ומצאתי כתוב בו: ואח"כ ר"ג ור' יהודה ור"ג, אז נפקחו עיני וראיתי כי הנקודות שבמחזור ויטרי לא לחנם נרשמו, אלא לרמוז כי ר' יהודה צריך להיות קודם ר"ג השני, ולפי זה אין שום חלוף בין נסח לנסח, על כן לא כתבתי על זה שום הערה, ובפרט כי ראיתי כי למעלה כבר נזכרו בסדר תנאים ואמוראים כסדר הזה בעצמו: ר"ג ר"י ור"ג והלל. ואני לא אגזור אומר כי באמת היה ר"ג שני בין ר"י לר' הלל, רק אמרתי כי לדברי סדר תנאים ואמוראים בשתי ההעתקות אשר ראיתי ממנו, אין ספק שהי' גם ר"ג שני בין ר"י לר' הלל. ונ"ל כי סדר הנשיאים שעמדו אחרי רבנו הקדוש עדיין צריך הוא חקירה ועיון גדול, והחכם שמואל הקטן (Petit) כך הוא מונה אותם: גמליאל, יהודה, הלל, יהודה, הלל, גמליאל. ודע כי ההערה הארוכה אשר כתבתי בעמוד **185** אין שם מקומה, אלא בעמוד **186** בשיטה רביעית, כי ר"ג שהזכיר שמואל הקטן שאמר שהי' בשנת **415**, איננו ר"ג שלפני הלל, אלא ר"ג בתראה.

ד

עוד העיר הרב החכם המפואר שי"ר (שם **205**) כי נסחת מחזור ויטרי היה אמר ר' ירמיה, לא גור' ירמיה, כמו שהדפסתי; וזה אמת, אלא שאני לא חשתי להזכיר החלוף הזה, יען בכל סדר תנאים ואמוראים לא מצאתי בשום מקום שיזכיר דבר בשם אומרו, אך הכל נאמר בסתם, על כן סמכתי על הנסח האחר·

ה

לשון סדר תנאים ואמוראים שם בעמוד **185** קשה מאד, ובקש הרב החכם המפורסם הנ"ל להולמו ע"י הפוך הסדר, והנני נותן לפניך נסח מחזור ויטרי והנסח החדש אשר תקן הרב החכם שי"ר, זה לעמת זה:

נסח מחזור ויטרי

ורבותינו כך כוללין אותם: הלל, ושמעון אב גמליאל הזקן, ושמעון של זקנים, וגמליאל דיבנה, ויהודה אב שמעון (נ"ל ושמעון אב יהודה), ובן ר"ג, ויהודה בנו מת· אמר ר' ירמיה בנו של ר' זעירא בן ט' אבות לו נשיאים· ואח"כ ר"ג ור"י ור"ג (עיין למעלה הערה ג') ורבי הלל ותינוקות שמתו· ובאותו זמן נהג נשיאות ר"ג ורשב"ג ור"י הנשיא בנו של רשב"ג בנו של ר"י הנשיא, ור"ג ור"י נשיאה ור"ג בתראה·

תקון הרב החכם שי"ר

ורבותינו כך כוללין אותם: הלל, ושמעון אב גמליאל הזקן, ושמעון של זקנים, וגמליאל דיבנה, ושמעון אב יהודה ובן ר"ג, ויהודה בנו (מת), ותינוקות שמתו, ובאותו זמן נהג נשיאות ר"ג ורשב"ג ור"י הנשיא בנו של רשב"ג· ואח"כ ר"ג ור"י ור' הלל בנו של ר"י הנשיא· אמר ר' ירמי': בנו של רבי זעירא, בן תשעה אבות (לו) נשיאים· ור"ג ור"י נשיאה ור"ג בתראה·

והנה מלבד ענין זרות התינוקות שמתו, שגם הרב החכם שי"ר מודה שלא ידענו מה הוא, יקשה להבין היות מיתת התינוקות נמשכת (כדבריו עמוד **205**) מן ר"ג דיבנה עד רבנו הקדוש, ויקשה ג"כ מאד הלשון „ותינוקות שמתו ובאותו זמן נהג נשיאות ר"ג ורשב"ג וכו'“· והיותר קשה אצלי הוא שלא מצאנו בסדר הנשיאים האלה זכר ורמז לרבן יוחנן בן זכאי, שהיה נשיא אחר החרבן, כשנהרג רשב"ג· ומה לי אם לא היה מבני בניו של הלל? סדר נשיאי ישראל הוא מונה, לא סדר היחס של הלל·

על כן על כל הדברים האלה לבי אומר לי להגיה בדרך אחר, לפי מה שאמר:

נ"ל כי מן ורבותינו עד מלת נשיאים הכל תוספת שהוסיפו אחרים בגליון, ומלות ובאותו זמן דבקות למעלה: הללו בבית שני, ובשנת ש"ם למנין שטרות חרב הבית, יהי רצון מלפני הקב"ה שיבנה במהרה בימינו; ובאותו זמן נהג נשיאות . . . .

וענין המאמר הזה הנוסף בגליון לפי דעתי כך הוא: „ורבותינו כך כללין אותם" להקל על הזכרון שמירת סדר הנשיאי' מהלל עד רבנו הקדוש, קצת מן החכמים נתנו בהם סימן, והיתה תחבולתם בסימן הזה לנתח שלשלת היחס ההוא לנתחים, שכל נתח (חוץ מהראשון והאחרון) תחלתו שמעון, כזה:

הלל
שמעון אב גמליאל הזקן
שמעון של זקנים
שמעון אב יהודה ובן ר"ג
ויהודה בנו מתינוקות שמֵלו·

והנה במקום שכתוב במחזור ויטרי ויהודה בנו מת, כתבתי ויהודה בנו מתינוקות שמלו, והכוונה להגיד כי רבנו הקדוש היה קדוש מתחלת הוייתו, כי נולד בשעת הגזרה שלא למול, ואביו ואמו מלוהו (עיין תוס' ע"ז י' ע"ב ד"ה אמר ליה); ובלא ספק גם אחרים יחידי סגלה עשו כן, והנה רבי היה מתינוקות יחידי סגלה שמלו בעת ההיא· וממלות מתינוקות שמלו נולדו השבושים: מת, ותינוקות שמתו׃

ואמנם מלות ר' ירמיה בנו של ר' זעירא וכו' נ"ל שנפלו בהן שבושים רבי', ותחלה נ"ל כי ר' ירמיה בנו של ר' זעירא אינו אלא ריב"ז (רבן יוחנן בן זכאי), ומן ריב"ז עשו ר' ירמיה בר זעירא, שראשי תבותיו ריב"ז· וסוף המאמר: בן ט' אבל לר' י' נשיאים, או בן ט' אבות לו נשיאים, גם הוא משובש, ונ"ל: אבל לא היה מזרע נשיאים. והנה אחר שכללו בסימנם כל זרעו של הלל עד רבנו הקדוש, הוסיפו לבסוף גם ריב"ז, והזכירו שלא היה מזרע הנשיאים׃

ואחר שפירשתי לשון המאמר הנוסף (לפי דעתי) בגליון, אשוב לתקן ולפרש שאר הלשון אשר הוא מסדר תנאים ואמוראים עצמו, וזה נסחו לפי דעתי: ובשנת ש"פ למנין שטרות חרב הבית, יהי רצון וכו'· ובאותו זמן נהג נשיאות ריב"ז (שם זה חסר מן הספר, וצריך להוסיפו, ורק לפי זה יתישב יפה לשון ובאותו זמן נהג נשיאות), ואח"כ ר"ג ורשב"ג ור"י הנשיא בנו של רשב"ג, ואח"כ ר"ג בנו של ר"י הנשיא, ור"י ור"ג ור' הלל, ור"ג

ור"י

ור"י נשיאה ור"ג בתראה. והנה פרש והוגה (תהלות לאל עליון) כל הלשון הקשה הזה, וסרו כל התמיהות הנופלות בו לפי הגהת הרב החכם המפואר מוהר"ר שי"ר נ"י.

ולא אכחד תחת לשוני כי זה שאני אומר כי מן ריב"ז עשו ר' ירמיה בר זעירא (שם אשר לא היה ולא נברא) הוא ג"כ ענין קשה. אמת היא על כן אמרתי, אל יהיו דברי אלה כיתד תקועה וכמסמרות נטועים, ודי לי אם יהיו כדרבונות, להעיר את אחרים לעיין בדבר ולהעמיק בו חקירתם. והנה נא ידעתי כי הגביר היקר החכם הנכבד מוהר"ר חיים בר יוסף מיכל מעיר המבורג יש בידו סדר תנאים ואמוראים כתוב בשלשה ספרים שונים, ישנים נושנים, ובאחד מהן מלא ככתבן וכלשונן נסחאות הגאון חיד"א, אשר חשבתי (עמוד **193**) שהם תקונים שתקן מדעתו. ומי יתן ויתעורר החכם הזה להוציא לאור כל החלופים הנמצאים בשת"ו אשר בספריו.

ו

בענין הנקודה שהזכיר הרב החכם הנ"ל בעמודים **209, 208**, אמת כן הוא, כי במחזור ויטרי היא אחר מלת בתראה, לא אחר מלת שנים, ואני נמשכתי אחר הנסח האחר, ואחר עדות בעל היוחסין, וקיימתי שנים ובטלתי אחד, ובפרט אחרי ראותי כי בתקון אות אחת (תש"ל במקום תק"ל) זמן ר"ג בתראה מסכים עם מה שהביא שמואל הקטן מדתי הקיסרים. והנני מסכים עם הרב החכם המעיר כי לנסח תק"ל (או תק"ו) צריך לתת הנקודה אחר מלת בתראה.

ז

בענין ההערה אשר בעמוד **71**, אנשים חכמים ישפטו היתכן לקרוא לנדיב נבל. המקבל כסף ונותן זהב, נקרא נבל!!

ח

בענין ההערה בעמוד **142** לדקו דברי הרב החכם הנ"ל, כי אחרי שבזמן רד"ק היה כתוב במשלי (י"ט ז') אף כי מרעהו בשוא המ"ם (גם כי בספרים המדוייקים שלנו איננה אלא בצירי כמשפטה), אין לתמוה על ראב"ע אם כתב מרעיו.

ט

בעמוד **135** נדפס בטעות: שכתבו בלשון עברית ולא נודעו לרס"י, וצ"ל שכתבו בלשון ערבית.

בעמוד

י

בעמוד 137 לשוני נשתנה מעט בדפוס (או בהעתקה הקודמת לדפוס) ממה שיצא מתחת ידי, וכך היו דברי: דע אתה המגדף (לא: המגדף אותי), כי לא עמך מתפלסף ישמעאלי היו דברי, כי אם עם בני ישראל. וסיום הענין כך היה: אלהי השמים ואלהי הארץ אשר לא ידעת אתה ורביתיך עץ ואבן.

הערות לבתולת בת יהודה.

א לעמוד **9** ההערה אשר בתחתית הדף לא יצאה מתחת ידי, אך היא תוספת שהוסיף ידידי החתן המליץ לאור, והליטורגיא הנזכרת שם לא ראיתיה עד היום הזה, ואם הייתי רואה אותה הייתי מזכיר לשבח שם ידידי החכם המפואר מו"ה יום טוב צונץ נ"י.

ב לעמוד **10** סדר אתה כוננת אשר בידי כ"י, הוא נמצא ג"כ בתוספות ישנים (יומא דף ע'). ורבנו תם עשה בו הגהות (זה הראני ידידי המשכיל והנבון החתן הנ"ל), והלשונות המובאים שם בתוספות ישנים הם נמצאים באתה כוננת שבידי, ואינם באתה כוננת הנדפס במחזור ספרדי.

ג לעמוד **24** בענין ברכי אצולה מרוח הקדש שכחתי להגיד כי סיום הפיוט ההוא גם בדיואן גם במחזור קלבריזי כך הוא:

יחיד השיבנו ומבור דלות העלֵנו
האומר לחרס ולא יזרח באוֹרךָ נהלֵנו
שמךָ וכבודך אל נסה עלינו

והנה חתום בראשי התבות יהודה הלוי בן שמואל נ"ע.

ד לעמוד **43** מה שכתבתי: וּמִשַּׂעֲרָהּ פְּתָנִים, אין דעתי נוחה הימנו, ונ"ל להגיה: וּמִשַּׂעֲרָהּ עֲנָנִים, והמשיל הלחיים לשמש, ותלתלי השער לעננים, ע"ד שאמר (עמוד **31**) ושתי מחלפות כעורב וכו' אור לחייך בם מתערב כאור בקר בין ערבים, וכן (עמוד **101**) באור פנים ובשחור מחלפות.

ה לעמוד **46** במקום חפת חתנים נ"ל לנקד (כדעת תלמידי יא"א) חפת חֻתָּנִים (שם המקרה, מן חֲתֻנָּה), כי משקלי השמות משתנים זה אחר זה, והקדמונים היו מתירים לעצמם הרצועה בעניינים האלה, וכמו שראינו שאמר ר' יהודה הלוי (עמוד **65**) חֳרָבָה במקום חָרְבָה, מפני שהרבוי הוא חֳרָבוֹת, וכן עמוד **85**) מְחָזָיו במקום מַחֲזָיו, וכן (עמוד **108**) נְחָלָה במקו' נַחֲלָה·

ו לעמוד **56** לענין שאמרתי שם בהערה ב', כי רחוק בעיני שישתמש המשורר במלה אחת בסוף החרוז שתי פעמים בשיר אחד, מצאתי אח"כ שאין למדין מן הכללות, כי הנה לנו בעמוד **66** ובעמוד **67** מלת רוח להוראה אחת בעצמה, וכן בעמוד **68** ובעמוד **69** קברים, וכן בעמוד **43** פנינים שתי פעמים, אלא שהטורים ההם שנזכרו בהם הפנינים הם קשים וצריכים עיון, ואולי היה שם הכלה פנינה·

ז לעמוד **63** במקום זה יעבור לנחות וזה לנחות, יתכן להגיה: זה יעבור לַנְחוֹת וזה לִדְחוֹת, כלומר זה ינהלהו למחוז חפצו, וזה ידחהו וירחיקהו מדרכו· כך עלה במחשבה לפני ידידי הקצין המהלל ברוב התשבחות הפ"ומ כמ"ר גבריאל ישראל יוסף בר מהח"ר מאיר טריאסטי, וידידי החכם הרופא מהח"ר שמואל חי דא לא וולטא, ותלמידי (בני בכורי, אשר למד עמי מאז בשנת תקפ"א) מהח"ר אהרן יוסף (אשר שרתי לו השיר האחד עשר מכנור נעים), בן ידידי מורי ורבי מהח"ר מאיר ראנדעגגער נ"י·

ח לעמוד **68** לפי משקל השיר, מלת ממתקים צריכה להיות בשוא נע, וכן מצאתיה בתנ"ך גדול שנת רפ"ה בשיר השירים ובנחמיה בת"ו רפה, וכן מַרְבַדִּים במשלי, הבי"ת רפה׃

ט לעמוד **112** במקום: סביב לך אש לְחַכָּה, בבנין פִּעֵל ע"ד יְלַחֲכוּ הקהל, נראה לי לנקד לְחֲכָה בבנין הקל, ע"ד כִּלְחֹךְ השור; כי נראה שנתכוון המשורר לצחק במלות לְךָ אֵשׁ לְחֲכָה· לְכָה אֲשַׁלְּחֵךְ, הדומות במבטא מכל וכל, ושונות בהוראתן·

ואני בטרם אמשוך ידי מן הקונטרס הזה, עוד שתי הערות אערוך לפניך ידידי הקורא׃

האחת היא כי בתשובת רב שרירא גאון, במקום שאומר (יוחסין דפוס אמשטרדם דף פ"ו א') תלמוד ומשנה לא אכתיבו, אלא תרוצי הוו מתרצי, וזהירין רבנן למגרסינהו על פה, אבל מנסחי דכתיבי דאמרינן בתמורה דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב וכו', נ"ל שחסרה מלת לא, וצ"ל אבל לא מנסחי דכתיבי. זה נ"ל דבר פשוט מאד, ולא הייתי מזכירו אלא מפני שראיתי כי היקשה הדבר לאחד מחכמי הדור, אז אמרתי: מה שהוא פשוט בעיני, אולי איננו כן לעיני אחרים׃

השנית היא כי למעלה בהערותי למשנה חמישית אמרתי כי נ"ל כי הרא"ש וביתו יצאו מאשכנז בשנת ס"ג, ואחרי כתבי ראיתי כי אפשר לטוען שיטעון, והלא בעל שלשלת הקבלה ראה אגרת התוכחת שכתב ר' יהודה בן הרא"ש, וכתוב בה כי בשנת ס"ה היה בבית האסירים מהר"ם מרוטנבורק, והרא"ש תלמידיו נכנס ערב בשבילו, ונפטר מהר"ם, והרא"ש ברח; גם בעל היוחסין כתב שנפטר מהר"ם בשנת ס"ה: א"כ ודאי לא היתה נסיעת הרא"ש בשנת ס"ג, אלא בשנת ס"ה׃

אך הנה עתה הביא ה' לידי וויורתעליטישע מגאזען, ושם במוצא שלל רב מצאתי (1· 349) מה שהביא החכם היקר הר"ר כרמולי נ"י שמצא בכ"י כי מהר"ם היה בבית הסהר ביום ד' תמוז שנת מ"ו, ומת ביום י"ט אייר שנת נ"ג, ונקבר ביום ד' אייר שנת ס"ג׃

והנה אני אמרתי שהיתה נסיעת הרא"ש ביום כ"ב תמוז שנת ס"ג, וזה היה לא לבד אחר מיתת מהר"ם, כי גם אחרי קבורתו, המאוחרת עשר שנים למיתתו׃

וה' אלהים אמת, ינחני במעגלי האמת, ויאיר עיני בחקירותי, ויאמר די לצרותי, אמן׃

נאום הכותב פה פאדובה ברביעי באחד ועשרים יום לחדש **דרשוני** והיו לפ"ק,

החותם חתימתו בגימטריא איהב דבק מאה לל"הק׃

פירוש מיכה

מלאכת הבחור היקר

החכם ר' **יעקב חי פארדו** זצ"ל·

אשר כתב

עודנו תלמיד בבית המדרש אשר בפדובה·

והוא נער בן שמנה עשרה שנה·

לא אליך, קורא חביבי! הביטה וראה אם יש מכאוב כמכאובי.

בחיר תלמידי בחכמה בתבונה ובדעת, ומפואר בכל מדות חמודות אשר מציאותן יקרה עד מאד בבחורי הדור; עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי, לכל מעשה צדקה ומישרים; אהבת התלמידים, והחפץ להיטיב לבני עמו, כאש בוערת בעצמותיו; בעל בריתי, איש עצתי, ראש שמחתי ומשושי, ונפשו קשורה בנפשי א), קויתי ישמחני כל ימי חיי, ויגיד צדקתי אחרי מותי — מי האמין כי החסד אשר היחלתי ממנו, יוטל עלי לגמול אותו?

אהה! הבן היקיר השלים שלשת שני הלמוד בבית המדרש, ויהיה תפארת מוריו, חמדת רעיו, ומשוש כל יודעיו; ואחרי כן בא במצרף החקירות החמורות, ויצא בשלום ובכבוד גדול. אז שב לביתו, לעמוד לפני אביו ב) להתרגל בעבודת הקדש; ושם, אוי נא לי! רוב

א) חותם על לבי דבריו אשר כתב על פירוש דון יצחק על התורה אשר שלח לי מעירו בחדש מרחשון תקצ"ח, וזה לשונו:

לך לך הספר אל בית שד"ל
ואמרת אליו
לעבדך ליעקב
מנחה היא שלוחה לאדוני
לעושהו
רצהו נא ולבך יהי נכון עמו
כי בך הוא מתכבד
ובשם תלמידך יתפאר לעולם

ב) הלא הוא ידידי כבוד מוהר"ר דוד שמואל פארדו נר"ו אב"ד ומ"ץ נק"ק ווירונה, בן לאותו צדיק הגאון מוהר"ר יעקב פארדו זצוק"ל, בעל קהלת יעקב, משכנות יעקב, מנחת אהרן, אפי זוטרי וכו', בן הגאון המפורסם מוהר"ר דוד פארדו זצוק"ל, בעל שושנים לדוד, חסדי דוד, משכיל לדוד, מכתם לדוד, למנצח לדוד, מזמור לדוד, ספרי דבי רב וכו'

שקידתו בימי החום ללמוד וללמד באין מרפא, הקדיח את דמו, חלה וגנח דם, ויחי עוד כששה חדשים חיי מכאובים ויגון, ופתאום, בשני טבת תקצ"ט, במלאת לו אחת ועשרים שנה, בעוד שלשה חדשים להכתר כתר הרבנות על ראשו — ואיננו, כי לקח אותו אלהים.

לב חלמיש יתמוגג לשוד ושבר אביו ואמו, כוס חמת ה' שתו מצו. בן טפחו ורבו, גדלו ורוממו, וביום החלו לשמוח בו, בראותם כל בני עירם מגדלים ומנשאים אותו, וכותבים עליו משא השמעת דבר ה' במקהלות בימי מועד, וגם להוכיח את העם ביום צום העשור — טרוף טרף מידם, ואין להם מנחם. ינחמם האלהים מאבלם, וישמחם בבנם ובבתם הנשארים!

ואני אנה אמלא תמורתך, יעקב בני בני!

דרשותיך הנחמדות, היורדות חדרי בטן א), ופירושך אשר אנכי מוציא היום לאור עולם, וחדושיך המפוזרים בפירושי לתורה ולנביאים, בתוכם במשך הימים יראו אור, המה יהיו נחמתי, והמה יודיעו שמך לקצוי ארץ, ויגידו לדור אחרון חכמתך ועומק תבונתך, מאשר יראו עד היכן היית מגיע לפי מספר ימיך מלאת. אך יושר לבבך ותם דרכיך, ושלהבת תשוקתך להיטיב, אלה כתובות על לוח לב יודעיך, אשר בחנוך גם ראו פעלך; והן חקוקות בצפרן שמיר על לב ידידך המציב לך יד לתהלה ולתפארת לשמך לעולם ולזכרך לדור דור,

שד"ל.

א) **Cinque Discorsi di Giacob Vita Pardo, opera postuma, Padova, 1839.**

ואלה דברי הלמידי חיקר

מוהר"ר דוד חנניה ויטירבי נ"י

על מות רעהו ישפוך שיחו.

יעקב חי פארדו
מבחר בחורים
פאר בית מדרש זה
בעשירי בארבעה עשר להדש התקצ"ט
עודנו באבו
בן אחת ועשרים קֻטף
פֶרץ פֶּרץ פָּרץ
אבן מקיר תזעק

גזע אבירים חקקי ישראל
שֵׂכל יָשָׁר בהיר
לב בוער, בינה עמֻקה
יד חרוצים
מנעוריו לתבונה ודעת
נִפְלְאַתָה אהבתו
עָשָׂה חיל
על בני גילו הגביה עוף

פה בֵיתה חכמה
ממבועי מים חיים שאב
ספרי אלוה שעשועיו היו
בבקר בבקר
חדשות נפלאות השמיע
שָׂשׂוּ הוריו בפרי בטנם
מוריו רעיו ראו עָלְזוּ —
שמחת תבל כהרף עין

מַשְׁמִיעַ אִמְרֵי עֶלְיוֹן
קולו קול עֹז
לב האבן יפוצץ
נהרי נחלי נעימות וקֹשֶׁט
שפתותיו תִּטֹּפְנָה
האזינו עמים
תְּמָהוּ
עַמּוֹ בו התהלל

מְלַמֵּד להועיל
בעבודת הקדש
עָמַל בלי מרגוע
בטוב טעם ודעת
רבות אֹזֶן הֵקַר הֵחֵל
אבות ובנים עיניהם אליו —
מָוֶת אכזר !
תקות אבות ובנים רֶגַע נכזבה

יָשָׁר צדיק תמים
לכבוד אמת וצדק
פנֵי גבר לא נשא
חף טהור נקי
בְּבֹץ תענוגי תבל
נפשו לא הָטְבָּעָה
את האלהים התהלך
ויקח אֹתו אלהים

נִפְרַדְתָּ מהבלי חלד
מֵחֵיק רעיך
הנאנחים והנאנקים
נִתַּקְתָּ
מִלִּבָּם מִי יִתְּקֶנְךָ?

וזאת מלכת קנורתו, מלאכת ידידו וידידי,
תלמידי היקר מוה"רר אברהם גריגו נ"י ׃

מצ"ק

כמהח"כר יעקב חי ז"ל
בן בכור
לאלופנו רוענו הנאמן
כמוהר"ר דוד שמואל פארדו נ"י
רך בשנים אב בחכמה
ללמוד וללמד
ענה כחו קצר ימיו
בעוד שלשה חדשים לקציר פרי יגיעו
להנתן על מצחו נזר הקדש
בן אחת ועשרים שנה
בעשירי בארבעה עשר בו שנת התקצ"ט
איש חמדות אהה לקח
על תלמי לב ילד
תזל כטל אמרתו
בקהל עם
אמרי פיו שחקו סלע
דרכיו חסד ואמת
כל יודעיו חשקו בו
אוי ואבוי שבר אנוש
מי יעלה לנו השמימה
וישיבהו לאהבתנו לנצח

עדת ישראל באבל כבד
לזכר עולם
הציבה

מיכה

א

א). דבר ה' אשר היה אל מיכה, הפסוק הזה לא נוסף (כדעת ראזענמיללער) אחרי ימים מאת מסדרי הנבואות אשר קבצו אותן בספר אחד; כי לא יובן מה ראו האנשים ההם לקרוא בשמות שונים ספרי כל נביא ונביא: אך האמת כי כל נביא ונביא קרא שמו בשם כאשר היה עם לבבו, ועיין ירמי' א' א' בפירוש שד"ל·

מיכה, במקום מיכיה, מִיכָיָה, וכן נכתב במלכים א' כ"ב ח' ט', ובדברי הימים ב' י"ח ז' ח' מִיכָיְהוּ ביו"ד, והוי"ו היא נוספת; או (כדעת ראזענמיללער) מורכב מן מי־כיהוה, והוי"ו משם ההויה· ודון יצחק פירש מיכה לשון שפלות, והיללער וסימאָניס מפרשים מִיךְ יָהּ, שפלות יה, כניעות גדולה; וזה רחוק. ואין זה מיכה בן ימלה, כי הוא היה בימי אחאב; ואין שום ראיה ממה שכתוב במלכים א' כ"ב כ"ח ויאמר שמעו עמים כלם· **המורשתי**, נגזר מן מָרֵשָׁה, עיר מולדתו, והיא בנחלת יהודה (יהושע ט"ו מ"ד)· **בימי יותם** וכו', הזכיר מלכי יהודה, ולא מלכי ישראל, בעבור כי הוא היה מארץ יהודה, ולא מישראל, כי מרשה בנחלת מטה יהודה· **אשר חזה**, הכוונה כי הוא מיכה חזה על שמרון וירושלים (כדעת היירונימוס), ולא הדבר אשר חזה (כדעת ראזענמ')· **חזה**, הוראתו היא דעת האותיות אשר תבאנה, והשתמשו במלה הזאת בעבור כי הנביא רואה בלבו הדברים אשר עדנה לא היו, כאלו הם לפני עיניו·

שמרון וירושלים, הזכיר שמות הערים אשר היו מושב המלכים, במקום שמות הממלכות ההנה, כמנהג הנביאים; והוא דרך ידוע בחכמת המליצה, להזכיר חלק מן הדבר במקום הדבר כלו·

ב) **שמעו עמים כלם**, דרך המליץ להטות לבב השומעים אחריו ע"י דמיונות גדולים וחזקים; ולכן הנביא קורא אליו כל עמי הארץ לשמוע את דבר ה', למען תדע שמרון וירושלים כי נוראות ידבר ויטו אליו לבבם· וכן משה אמר האזינו השמים ואדברה וגו' (דברים ל"ב א'), וישעיה (א' ב') שמעו שמים והאזיני ארץ (ראזענמ')·

עמים, כל עמי העולם (ר' וואלף מדעססוי וראו'), ולא שבטי ישראל לבדו, כי אז תחלש המליצה; ועוד לא מצאנו מליצת ארץ ומלואה להורות על ארץ אחת, אלא על כל הישוב, וכן לה' הארץ ומלואה (תהלים כ"ד א'), תשמע הארץ ומלואה (ישעי' ל"ד א'); ולכן אם מליצת הקשיבי ארץ ומלואה היא נגד כל הישוב, גם מליצת שמעו עמים כלם תהיה נגד כל עמי תבל. כלם, דרך לה"ק להחליף המליצה מלשון נמצא ללשון נסתר, וכן הקשיבי ארץ ומלואה, ובאיוב (י"ז י') כלם תשובו (רד"ק ורואזענמ'). ומלואה, האנשים אשר מלאה הארץ מהם; ובאמרו הקשיבי ארץ, הוא מדרכי המליצה לתת נפש לדבר אשר אין בו רוח חיים, ולדבר אליו כאלו הוא שומע. ויהי ה' אלהים בכם לעד, יהי ה' עד נגדכם, כי אנכי התריתי בכם במצות ה', ואתם לא אביתם לשמוע אלי (רש"י וראו'). ולפי זה יקשה, כי הנביא לא התרה בגויי הארץ, רק בבני ישראל; ולא קרא אל העמים אלא לראות המעשה הגדול והנורא אשר יעשה בבני ישראל, וא"כ היה לו להיות עד נגד בני ישראל, ולא נגד כל העמים. ולדעת שד"ל אין מלת בכם חוזרת לישראל, אלא הנביא במליצתו הנשגבה מדמה כאלו ההתראה היא לכל האומות, וכאלו הרעה תבא לכל יושבי הארץ בכלל, וכמו שאמר ונמסו ההרים תחתיו וגו' בפשע יעקב כל זאת וגו', כאלו כל הארץ תחרב בחטאת ישראל; וא"כ מפרש כוונתו ואומר ושמתי שמרון לעי השדה, כלומר שאין הרעות אלא לישראל. וכיוצא בזה מצאנו ישעיה אומר בחרבן אדום (ישעי' ל"ד) כי קצף לה' על כל הגוים וגו' וגו' וא"כ מפרש הנה על אדום תרד. ה' מהיכל קדשו, ממשפטי המליצה העברית הוא שיהיו מאמריה קצרים, ולפיכך כשיהי' המאמר ארוך קצת, יפסיקוהו לשנים, וכדי שיהי' החלק השני יכול לעמוד בפני עצמו יכפלו בו איזו מלה ממלות החלק הקודם, כמו מי כמכה באלים ה', מי כמכה נאדר בקדש, ולפיכך כפל כאן מלת ה' ואמר ה' מהיכל קדשו (שד"ל). היכל קדשו, לא יתכן היותו בית המקדש, שהרי במקראות שאחר זה הנביא אומר כי ה' יצא ממקומו וירד ודרך על במתי ארץ וגו', ואין ירידה על הארץ אלא מן השמים; ועוד בית המקדש איננו נקרא מקום ה', אלא מקום קדשו; ולכן באמרו כי הנה ה' יוצא ממקומו, אין זה כי אם השמים, כדעת רד"ק ורואזענמ'. היכל קדשו, הוראתו היכלו הקדוש; והיכל משרש כל, ואין צ"ל כדעת געזעניוס שיהי' מן הפעל הערבי הַיְכַל, שהוראתו רם וגבה.

ג). כי הנה ה' יוצא ממקומו, הנביא מצייר את ה', עושה משפט בארץ כאלו ירד מן השמים ויבא על הארץ לעשותו. והנה הוא מצייר

תחלה

תחלה את ה' בצאתו ממקומו, ואחר כן ירדתו מן השמים לבא אל הארץ, והוסיף בשידרוך על במתי ארץ; ואמר על במתי ארץ ולא על הארץ, לחזק הענין, וגם לפי שהיורד מן השמים יגיע תחלה על ראשי ההרים. במתי, נ"ל כדעת געזעניוס שהוא הרבוי מן בָּמָה, והנביא לחזק הדבור (כי מדרכי המליצה לבחור מלות משונות מן המנהג) הוסיף בסופה יו"ד הסמיכות ברבוי הזכרים; ואין נ"ל כדעת שד"ל היות התבה רבוי זוגי (מן בָּמָתַיִם או בָּמוֹתַיִם, כמו יַרְכְּתֵי מן יַרְכָּתַיִם), ולא כדעת ראז' שהוא הרבוי מן בֹּמֶת. ואולי השתמשו בסמוך הזה המורכב מסמיכות זכר ונקבה כשהיתה כוונתם על המקומות הגבוהים אשר בארץ, בים או באויר, ולא על אותם המקומות הגבוהים אשר היו מזבחים ומקטרים שם; וכן מצאנו על במתי עב (ישעיה י"ד י"ד), על במתי ים (איוב ט' ח'), ובהפך כשהיתה כוונתם על המקומות אשר בהם היו מזבחים ומקטרים אמרו במות התפת (ירמיה ז' ל"ג), ונשמדו במות און (הושע י' ח'), ונשמו במות ישחק (עמוס ז' ט'), ומי במות יהודה (מיכה א' ג'), והר הבית לבמות יער (שם ג' י"ב וירמיה כ"ו י"ח).

ד) ונמסו ההרים תחתיו, הנביא מצייר ביאת ה' אשר בא לענוש ישראל ויהודה, בציורים חזקים, וכן דוד (תהלים צ"ז ה') הרים כדונג נמסו מלפני ה'. ונמסו ההרים, כי יגע בהם ה' שהוא כאש אוכלה. והעמקים יתבקעו, אין צורך לתקן והגבעות, כי כוונת הנביא לומר שהעמקים יתבקעו, כמו שלפעמים תפתח הארץ את פיה מפני האש אשר במעיה. כדונג מפני האש, ימסו ההרים כדונג מפני האש, וירדו למטה בעמקים, בפיהם אשר יפתחו. כמים מֻגָּרִים במורד, כמים אשר ירוצו מהרה במקום מדרון. מֻגָּרִים, הֻפְעַל משרש נָגַר, והוראתו נפילת דבר בגרירה על דבר אחר; וכן עיני נגרה (איכה ג' מ"ט) הדמעות נגררות על הלחי; והגרתי לגי אבניה (מיכה א' ו'), האבנים בנפלם מן ההר יתגררו על הארץ; והגירם על ידי חרב (ירמיה י"ח כ"א), עשה שיפלו חללים ארצה, ויתגררו בקרקע; וכן כאן המים בנפלם במורד, יתגררו על הארץ. ושרש נגר וגרר דומים זה לזה, ושניהם נחצבו מן היסוד גר.

ה) בפשע יעקב, הנביא מפרש הסבה שבעבורה ה' יוצא ממקומו ומביא כל אלה בעולם, וב"ת בפשע ובחטאת הוראתה בעבור. ובחטאת בית ישראל, כפל הענין במלות שונות, שהרי כאן בין יעקב בין בית ישראל הכוונה בהם על עם יהודה ועשרת השבטים ביחד, וכיוצא בזה למטה (ג' א') שמעו נא ראשי יעקב וקציני בית ישראל (וקרוב לזה שם ט'). ובחטאות בית ישראל, נמצא בקצת ספרים כ"י בלא וי"ו, וכן תרגמו המתרגם

היוני

היוני והארמי בלשון יחיד, וכן נראה נכון לקרוא ובחטאת, וכן דעת ראז', וכן למטה (ג' ח') להגיד ליעקב פשעו ולישראל חטאתו. מי פשע יעקב, מי היה המסבב פשע יעקב, כלומר פשע יהודה וישראל? הלא שמרון; שהרי ירבעם המלך הראשון לעשרת השבטים עשה שני עגלי הזהב: ומי היה המסבב במות יהודה? הלא ירושלים, אשר הלכה ראשונה אחרי פשעי שמרון, קודם שילכו אחריהם שאר ערי יהודה. ולכן ה' יעניש תחלה שמרון, כאשר הנביא מצייר במקרא הסמוך, ואחר כן יהודה וירושלים. מי פשע, מדרכי המליצה לשים המסובב תחת הסבה, וכן להפך; ושאלת מי לא תפול אלא על בני אדם, וטעם שמרון וירושלים, יושבי שמרון וירושלים.

ו) ושמתי שמרון לעי השדה למטעי כרם, אחריב אותה עד שלא ישאר ממנה כי אם תל אבנים אשר יצברו אותן עובדי האדמה למקום אחד, לתקן הקרקע לעבודה ולנטוע בו כרמים, כי שמרון היתה בהר, והכרמים יגדלו ויצליחו בהרים ובגבעות; והנה הנביא מצייר כן הכלה הגדולה ונחרצה אשר יעשה ה' בשמרון, וכן ווירגיליוס לצייר מפלת **Troja** אומר כי היו שדות במקום שהיתה מקדם עיר טרויה (ראז'). והנה הציור הזה גדול הוא וחזק עד מאד, כי אם היה הנביא אומר שינתצו כל בתי שמרון, עוד נשארה תקוה שבכלות הזעם עוד ישובו ויבנו החרבות, ושמרון תהיה לעיר; אך אחרי אשר חרשוה ונטעו בה שדות וכרמים, אין עוד תוחלת, כי לא נשאר עוד סימן וזכר מן העיר, ואם יבאו לבנות עיר חדשה לא יבחרו המקום ההוא יותר ממקום אחר. עי, גל, וכן (תהלים ע"ט א') שמו את ירושלים לעיים, וקרוב לו והיתה מעי מפלה (ישעיה י"ז א'). והגרתי, הפעיל משרש נגר, (עיין למעלה פסוק ד'), והכוונה אוריד אבני החרבות מההר לגיא. ויסודיה אגלה, הציור הזה להורות על עוצם ההריסה, וכן בתהלים (קל"ז ז') ערו ערו עד היסוד בה, וביחזקאל (י"ג י"ד) ונגלה יסודו:

ז) וכל פסיליה, פסל הוא צורה מעץ או מאבן, ונקרא כן על שם שנפסל, כלומר שמציירים אותו ע"י כריתה בגרזן ומקבת, והוא נבדל מן המסכה, שהיא של מתכת, ונעשית ע"י יציקה (עיין שד"ל שמות כ' ד'). יֻכַּתּוּ. פֻּעַל משרש כתת, במקום יְכֻתְּתוּ, כי האות בלי תנועה (כלומר שהיא נקוד' בשוא) לוקחת לפעמי' תנועת האות שאחריה (עיין שד"ל **Prolegomeni,** **§. 107**). וכל אתנניה ישרפו באש, וכל האתננים ששמרון נתנה לבעלים, ישרפו באש. והנה המליצה הזאת זרה, כי הנביא המשיל כאן הבעלים לזונה, ואין כן מנהג הנביאים, ועוד כי אתנן משפטו להיות

סמוך

סמוך לאשה המקבלת אותו, ולא לאיש הנותנו, וכאן הנביא המשיל לשמרון הנותנת המתנות לבעלים. אך אפשר לומר וכל אתנניה אשר באו לה מחמת זנוניה, והיא הקדישת' לבעלים, באש ישרפו. ועצביה, מלשון ידיך עצבוני ויעשוני, והם פסילים וצורות. כי מאתנן זונה קבצה ועד אתנן זונה ישובו, זה היה משל הדיוט בימים ההם, והיו אומרים אותו כשבאו ליד אדם, באיזה אופן שיהי', הממון שקבלה זונה בשכרה, והוא שכר בתן זונה אחרת; וכן כאן המתנות אשר היו לשמרון מחמת זנוניה, נתנו אותן בני אשור לזונותיהם (שד"ל). או פירושו: מאתנן זונה קבצה שמרון כל ההון הזה, וכל קבוציה כשאר אתנני זונה ישובו, כלומר יאבדו, ולא יהיה לה בהם תועלת; וכן נראה דעת רש"י, ולא יתכן כדעת יונתן, רד"ק, דון יצחק ורא"ו' האומרים שטעם ועד אתנן זונה ישובו על בני אשור שיתנו אותם מתנה לאלהיהם, כי הבעלים (כאשר הזכרתי למעלה) לא יקראו בשם זונה, אלא עובדיהם אשר זונים מתחת האל האמתי להדבק באלהי כזב; ועוד כי המליצה הזאת איננה נהוגה אלא על בית ישראל אשר נתן ה' להם שם תפארת וקרא אותם אשתו, ולא על שאר האומות אשר לא ידעו את ה', ולכן לא יאמר שזנו מתחתיו אם הלכו אחרי האלילים. קִבָּצָה, בחירק תחת הקו"ף, והכוונה על שמרון, ואין החירק כמקום שלש נקדות (כדעת ר' יונה ויש אומרים שהביא רד"ק), כי אז היה ראוי להיות קֻבְּצוּ בלשון רבים, כמו ישובו.

ח) שולל, ענין שגעון והעדר הדעת (רש"י, ועיין שד"ל בישעי' כ"ט ט"ו), ודון יצחק ורא"ו' פירשו בלא בגדים. וערום, תאר ערום איננו מיוחד אצל הנביאים למי שאין עליו לבוש לכסות את בשרו, אך דרך הפלגת השיר יקראו כן גם למי שבגדיו פרומים ובלויי סחבות, ולכן ישאר בגופו איזה מקום בלי לבוש; ואין נ"ל כדעת רא"ו' כי יִקָּרֵא ערום רק מי שאין עליו הבגד העליון, והנה יש מקראות מוכיחים בלי ספק שערום הוא בלי כל לבוש, כמו ערום יצאתי מבטן אמי (איוב א' כ"א), פן אפשיטנה ערומה והצגתיה כיום הולדה (הושע ב' ה'), והרבה כאלה. ואילילה, עתיד ההפעיל משרש ילל, ואולי מזה הפעל נגזר שם לַיְלָה, בשביל שהאדם יְדַמֶּה לשמוע בו קול יללות וצעקות. כתנים, הם כלבי היער, אשר קולם דומה ליללה, ודרכם לצעוק בלילה, ובפרט אם הם כואבים, או נשארו יחידים (ר' תנחום ירושלמי, רא"ו' נעז' ושד"ל). כבנות יענה, **struzzi** בלעז, והן צועקות מר כאשר לא תמצאנה ביציהן הטמונות בעפר תחת רגלי החיות (היירונימוס), והנה כוונת המקרא כי הנביא באבדן מולדתו ובהשארו

יחידי

יחידי מכל אחיו, ילך כאיש משוגע וערום, ויעשה מספד ככלבי היער הצועקים בהיותם יחידים, וכבנות יענה אשר מר תבכינה באבוד מהן בניהן·

ט) כי אנושה מכותיה, כי אנושה כל אחת ממכותיה (רד"ק ודון יצחק), וכן במשלי (י"ד א') חכמות נשים בנתה ביתה, כל אחת מהנשים החכמות בנתה ביתה (רא"ז)· כִּי באה עד יהודה, כל אחת ממכות שמרון באה עד יהודה, כלומר החיל ההוא אשר ישים שמרון לשממה יתפשט גם ביהודה (רד"ק ורא"ז)· נגע עד שער עמי, הרע נגע ובא עד שער עמי, וקרוב לזה למטה (י"ב) כי ירד רע מאת ה' לשער ירושלים· נגע, נ"ל שהוראתו כתרגומו הגיע ובא, ואין ענינו הִכָּה, וכמהו ונגעה חרב עד הנפש (ירמיה ד' י'), ולא מצאנו כפעל הזה סמוך למלת עד כשהוראתו הכה (רא"ז)· עד שער עמי, היא ירושלים, כי ירושלים ראש לערי יהודה, ולכן קרא לה בשם שער עמו (רא"ז), וכן הרומיים קראו עיר סתם (Urbs) לרומי שהיתה ראש עריהם· עמי, קרא עמי ליהודה, לפי שהוא היה משבט יהודה (דון יצחק)·

י) בגת אל תגידו, אל תגידו בגת עיר הפלשתים אויביכם את כל הרעה אשר מצאה אתכם, פן ישמחו עליכם; כי הכאב יגדל ויכבד על האדם אם אויביו ישחקו עליו: ולקח המליצה הזאת מקינת דוד על מות שאול ויונתן (רש"י ורד"ק)· ובחר להזכיר גת, כי הלשון נופל על הלשון עם תגידו· ואין הכוונה כדעת דון יצחק אל תגידו בגת את קורותיכם, ואל תבקשו מהם עזרה; שאם כן העקר חסר· בכו אל תבכו, במלת בכו נעלמה העי"ן, והיא במקום בְּעַכּוֹ, וכן בתרגום היוני εν Ακειμ, והפירוש הזה מתישב יפה עם המאמר הקודם בגת אל תגידו, כי גם עכו עיר פלשתים היתה, והנביא אומר לישראל שלא יגידו בגת את קורותיהם, וגם לא יבכו בעכו, פן ישמחו להם פלשתים (רעלאנד ורא"ז)· ומה מאד תחלש המליצה אם נפרש בכו משרש בכה, ובהפך על פי הפירוש הזה יבא לשון נופל על הלשון, והוא מדרכי המליצה אשר אהב מיכה, כי נהג בו פעמים רבות· בבית לעפרה, שם עיר בארץ בנימן (רש"י רד"ק ורא"ז); ודון יצחק והיללער מפרשים בית לעפרה על ארץ יהודה אשר שחה לעפר מפני צרותיה; ויפה השיב רעלאנד כי לא יתכן שהנביא יכנה הארץ בשם חדש כדי לעשות לשון נופל על הלשון· ואולי בא הפתח תחת העין במקום קמץ חטוף הנמצא ביהושע, לקרב יותר הקריאה לקריאת עפר, כדעת רד"ק; ובקצת דפוסים ישנים וספרים מדוייקים נמצא בקמץ תחת העי"ן (עיין מנחת שי)· עפר התפלשי, התגלגלי בעפר בבית לעפרה, כי אין בה אויביך אשר ישמחו על שברך; והדבור בלשון נקבה כנגד בת יהודה·

יא) עברי לכם, התחיל בלשון יחיד נקבה, כנגד יושבת שפיר, ואמר לכם כמדבר אל הרבים, שהרי לרבים היא אומר זה (רש"י)· שפיר, שם עיר בארץ יהודה ובנימן (רש"י רד"ק ראז' וגעז'), והיירונימוס אומר כי הנביא רומז כאן על שמרון; ויפה השיב ראז' שהנביא דבר על שמרון עד מקרא ח', ומכאן ואילך מדבר על ירושלים· ונראה כדעת היללער שהיא העיר **Sophir** אשר הזכיר **Eusebius**, שהיא בין **Eleuteropolis** ואשקלון· והזכיר הנביא העיר הזאת ולא אחרת, כדי לעשות מליצת התנגדות בין היופי לבושת, כי שפיר לשון יופי, כמו אף נחלת שפרה עלי (רד"ק)· ולא יתכן לומר ששפיר איננו שם עיר, אלא לשון יופי, ושהנביא קרא כן לשמרון או ליהודה, על שם יפים, כי אמנם כבר הזכיר גם ערים אחרות, ואין הדעת סובלת שיקרא מקום אחד בשמות הרבה, ועוד כי בשמות האלה יש ג"כ שמות ערים שהוזכרו ביהושע, כמו לכיש וצאנן, ועוד (כאשר הזכרתי בפסוק הקודם) יפה אמר רעלאנד כי לא יתכן שהנביא יכנה ארץ בשם חדש כדי לעשות לשון נופל על הלשון· עריה, שם מלשון ערום ועריה, ואיננו סמוך, אך כפירושו בעריה, באופן שיש בו בשת· צאנן, היא צנן הנזכר ביהושע (ראז' וגעז'), והוסיף האל"ף כדי לעשות לשון נופל על הלשון עם יצאה (ראז')· לא יצאה יושבת צאנן, נ"ל כתרגומו לא ימלטו יושבי צאנן, ואע"פ שאין זאת במקום הוראת שרש יצא, הנה הנביא השתמש בפעל הזה לעשות המליצה, וטעם לא יצאה לא יצאה מן הרעה, כלומר לא נמלטה ממנה· בית האצל, שם עיר, וטעמו מקום ששרשיו חזקים, וגזור מן אצל שענינו בערבי שרש (געז')· יקח מכם עמדתו, הרעה אשר תמצא את בית האצל, והמספד אשר ימשך ממנה, יטלו מכם העמדה והחזוק הנרמזים בשם בית האצל (שד"ל)· עמדתו, שם משרש עמד, והוראתו עמידה וקיימות· מכם, כנגד אנשי יהודה·

יב) כי חלה לטוב, חלה עבר משרש חול, הוראתו כאב, והטעם היא כואבת על הטוב שאבד ממנה (רד"ק וראז')· מרות, נ"ל כדעת היללער שהיא ירמות, עיר בארץ יהודה, הנזכרת ביהושע ובנחמיה, כי אמנם ירמות היתה בשפלה כמו כל שאר הערים הנזכרות אלה. והנה הנביא הפך האותיות כדי לעשות התנגדות בין המר והטוב· כי ירד רע מאת ה', הרע הבא עליהם אינו דרך מקרה, אלא עונש עונם (רד"ק)· והיירונימוס אומר כי הנביא נבא כאן על מלחמת סנחריב בימי חזקיהו, ולזה דעתי נוטה, ואע"פ שהיה אפשר לומר שלא יתכן שיאמר הנביא כל אלה על המלחמה ההיא אשר בסופה לא היתה ליהודה רק להועיל, הנה הנביא לא אמר כמו

שאמר

שאמר על שמרון שישימה לעי השדה וכו' וכו', ולא אמר אלא כי ירד רע מאת ה' לשער ירושלים, וזה נתאמת במלחמת סנחריב שבזז את כל ארץ יהודה, והפיל אימה ופחד על יושבי ירושלים, בהתקרבו אליה למלחמה·

יג) רתום, לפי מקומו ענין אסירת סוסים לרכב, ואין כמהו במקרא, ובערבי ענינו אסירת חוט באצבע לזכור איזה דבר (ראז'), וכן אמר דונש (עיין רש"י) שהוא לשון ערבי· רתום, לשון זכר במקום נקבה, כי הוא חוזר ליושבת לכיש· לרכש, מין סוסים, ובחר במלה הזאת לעשות לשון נופל על הלשון עם לכיש (רד"ק)· והנה רד"ק מוסיף כי גם מלת רתום נאמרה מפני המליצה הזאת, ואני לא אבין לאיזו מלה תתדמה· לכיש, עיר בארץ יהודה אצל ארץ פלשתים, ובבוא סנחריב על ירושלים חנה שם עם כל חילו, ושם שלח חזקיה מלאכיו עם מתנות כסף וזהב, כמו שכתוב במלכים ב'; והנה הנביא אומר ליושביה שיאסרו מרכבותיהם לסוסים וינוסו, כי הנה סנחריב בא (ראז')· ראשית חטאת היא וגו', לכיש היתה קרובה לארץ אפרים, ולכך היא למדה תחלה לעבוד אלהים אחרים ולעשות ככל תועבות בני ישראל וככל גלוליהם, וממנה נתפשטו בשאר ערי יהודה וגם בחוצות ירושלים·

יד) לכן תתני שלוחים, נ"ל כדעת קאלעיום וראז' שענינו תתני ספר אשר בו תעזבי כל זכות שיש לך על מורשת גת, ומורשת סמוך של מוֹרָשָׁה· אכזיב, עיר בנחלת מטה יהודה· בתי אכזיב לאכזב, מלכי יהודה אשר היו מיחלים שתחזק אכזיב לפני סנחריב, תוחלתם נכזבה, כי גם אותה לכדו האויבים; והזכיר אכזיב ולא עיר אחרת, לפי ששמה מתדמה ללשון אכזב (ראז')· אכזב, משרש כזב עם אלף נוספת (רד"ק וגעז'), ואולי היא מורכבת משתי מלות אך זב, ואך סמוך לשם התאר הוראתו מאד, כמו והיית אך שמח, וכמו אכזר שהוא (לדעת שד"ל) מורכב מן אך זר (על דרך ויודעי אך זרו ממני); ומליצת אך זב נלקחה מן המים אשר יאבדו אם יזובו מוגרים במורד; וזה כמשפט כל המלות אשר בראשונה נאמרו על הדברים הגופניים, ואחר זמן הושאלו להורות על כל מחשבות לב האדם· ישראל, הנביא קורא מלכי ישראל למלכי יהודה (רד"ק), וכן בעל דברי הימים (ב' כ"א ב' וכ"ח י"ט) קורא מלכי ישראל ליהושפט ואחז מלכי יהודה (ראז'), כי שם ישראל משותף לכל בני יעקב·

טו) עוד היורש, הוראת שרש ירש כשהוא נאמר על ארץ או על ממלכה הוא לגרש את יושביה ולשבת בה תחתיהם, וכאן הוא אומר ליושבי מרשה שיביא עליהם האויב אשר יגרשם וישב בארצם· מרשה, עיר מערי

יהודה

יהודה, וארץ מולדתו של הנביא. יורש ומרשה לשון נופל על הלשון (רש"י). אבי, חסר אל"ף, וכמהו שמן ראש אל יני ראשי (תהלים קמ"א ה'), הנני מבי אליך רעה (מלכים א' כ"א כ"א) (רד"ק וראז'). עדלם, עיר בארץ יהודה, ועדלם ועד לשון נופל על הלשון. עד עדלם וגו', היורש יבא עד עדלם שהיא כבוד ישראל (ראז'). ישראל, הכוונה על יהודה, והזכיר שם הכלל במקום שם הפרט.

יז) קרחי וגזי, הוראת קרח היא העברת השער על הראש עד שלא ישאר בו שער, והוראת גזז היא תלישת ראשי השערות ולא כל השער (רד"ק וראז'), והנביא אומר להם שיקרחו ויגזו לפי שהיה מנהגם לעשות כן בעת צרתם (רד"ק וראז'), אע"פ שהוא אסור מן התורה. הרחיבי קרחתך כנשר, דרך הנשר כשיקרב הקור נופלות כל שערות ראשו, וכן שאר העופות הדורסים. כי גלו ממך, אע"פ שמלאך ה' הפיל חיל סנחריב, ואז עזב כל הערים אשר לכד בתחלת המלחמה ההיא, יש לומר כי ה' הציל את יהודה בגלל חזקיהו אשר היה איש תם וישר וירא אלהים, והתפלל אל ה' בעת ההיא, וגם ישראל היטיבו את דרכם בימיו מדרך אבותיהם בימי יותם ואחז, ולולי חזקיהו לא נמלטו מידי סנחריב; ולכן הנביא (אשר אולי נבא הנבואה הזאת בימי יותם או אחז) ראה יד ה' הויה ביהודה על רוב עונותיה, ולא היה לו להגיד כי ה' ישמע את תפלת חזקיהו ויציל אותו מכף מלך אשור.

ב

א) הוי חושבי און, על רעיהם, לא על ה' לעביד אלילים, כי אמנם הנביא מוכיח כאן את ישראל על עונות שבין אדם לחברו, ולא על עונות שבין אדם למקום (ראז'). ופועלי רע, דון יצחק פי' שעושים רע, ולפי דעתו על משכבותם חוזר לחושבי און בלבד, וכנגד פועלי רע אמר הנביא באור הבקר יעשוה; ולדעתי נכון כדעת רש"י ורד"ק המפרשים פועלי רע אותם שחושבים רע, וכן מצאנו בישעיה (מ"א ד') מי פעל ועשה, ובתהלים (נ"ח ג') אף בלב עולות תפעלון (ראז'). על משכבותם, חוזר לחושבי און וגם לפועלי רע, וכן הוא לפי הטעמים. באור, נ"ל שהוא מקור, ולא שם דבר כדעת ראז' שמתרגם in luce; ולפירושי המליצה גדולה וחזקה יותר. יעשוה, מחשבתם. כי יש לאל ידם, יש כח בידם, והם נוהגים בכחם לעשות רע (רד"ק וראז'); וכוונת הנביא לומר כי בהיות שיש כח בידם אינם צריכים לחכות לזמן הראוי לעשות מחשבתם, וגם אינם צריכים לעשותה בסתר, כי לילה יחשבוה ובבקר יוציאו אותה לפעל.

ב) וחמדו, חוזר לשדות וגם לבתים (רש"י)· ונשאו, ולקחו (רש"י), יכן (במדבר י"ז ט"ו) לא חמור אחד מהם נשאתי (ראז'). ועשקו, גוזלים בערמה, ולדעת שד"ל המלה הפוכה מן עקש, ונקרא עושק כל מעשה מעוקל שבין אדם לחברו· ונחלתו, שדה נחלתו·

ג) על המשפחה הזאת, משפחת האנשים הנזכרים שהיו חושבי און וגו' (ראז')· רעה, הם חושבים און על רעיהם, ואני אחשוב רעה עליהם לענשם על עונותם (ראז')· לא תמישו, לא יוכלו להסיר צוארותיכם מעל הרעה (רד"ק), והמיש מורה פעולה יותר חזקה מלשון הסיר· ולא תלכו רומה, בעבור העל הזה לא תוכלו ללכת עוד בקומה זקופה (רד"ק), ובברכות מצאנו בהפך ואשבור מוטות עלכם ואולך אתכם קוממיות·

ד) ביום ההוא ישא עליכם משל וגו', המקרא הזה פירשו רשד"ל בבכורי העתים תקפ"ח עמוד קל"ט· והנה לפי דעתו הנביא אומר כי ביום הקיסה' מחשבתו על המשפחה הזאת ישאו עליהם בני אדם המשל הזה, תחלתו ונהה נהי נהיה (כדעת בעל הטעמים), וזה היה משל קדמוני (על כן באו דבריו סתומים יותר מיתר דברי מיכה, כי אינם דברי הנביא), גם איננו משל שלם, רק פסוק ממנו שהעתיק הנביא לפי שהיה נאות לענינו· וזה טעם המשל: הלא בא היום אשר יבכה וינהה בתאניה ואניה הפריץ העריץ אשר אמר בלבו כי שדותינו כבר שדוד נשדדו ממנו לצמיתות, ולא ישובו לידנו לעולמים; והוא האיש אשר היה ממיר חלק עמי ונוטל בחזקה כל חלקה טובה מיד בעליה, ונותן תחתיה אחרת גרועה ממנה· איך ימיש לי! הלא זה פלא, איך ימיש מה שגזל ממני ויסורו מידו וישוב לי; עד כי גם המעול והחומס ההוא יצטרך לחלק שנית את שדינו, ולהשיב שדה שדה לבעליו הראשונים· והנה התבאר הכתוב הזה דבר דבור על אפניו, והתבאר טעם בעל הטעמים, אשר שם ונהה נהי נהיה מדברי המשל עצמו, ולא מדברי הנביא, יען וביען אם היו המלות האלה מדברי הנביא, הנה ימשך שיהי' המשל הזה קינה ונהי, והנה אין בו דבר לקינה, כי אם לעג וקלס ורנה באבוד רשעים עכ"ל. ואני אתרחק מעט מפירושו, ונ"ל כי מלות שדוד נשדונו דבקות עם חלק עמי ימיר, וזה ענינם: אמר האיש החומס כי שדוד נשדדו ממנו שדות עמי שהיה ממיר· ועוד לפי דעתי גם חצי הפסוק האחרון חוזר למלת אמר, והטעם: הלא ינהה מי שהיה אומר שדוד נשדדו וכו', ושהיה אומר ג"כ איך ימיש לי? איך יתכן שיסור מידו וישוב לי, עד כי הוא יצטרך לחלק שדינו שנית ולהשיבם לבעליהם?

לכן

ה) לכן לא יהיה וגו', ועוד יוסיפו בני אדם ויאמרו לנבל החמסן:
לכן תחת אשר היית ממיר חלק עמי, לא סוף דבר שתצטרך להשיב את הגזלה
אשר גזלת ואת העשק אשר עשקת, כי גם יכרית ה' את כל ביתך, עד כי גם
מה שהיה לך בנחלת אבות לא יהיה לך יורש שיירשנו (רשד"ל). משליך
חבל, חולק נחלה, שכן דרך לחלק נחלה בחבל המדה (רש"י).

ו) אל תטיפו, הטיף ענינו הזיל והגיר, והושאל על הדבור, שהדבור
נוטף מפי המדבר מלה אחר מלה כמים נוטפים טיפה אחר טיפה (רשד"ל).
יטיפון, בני ישראל אומרים לנביאי ה' שלא ידברו להם עוד בשם ה'
(רד"ק), לפי שנקטה נפשם בדברים הרעים אשר היו מנבאים להם תמיד.
לא יטיפו לאלה, ה' אומר לנביאים שלא ינבאו לאנשים האלה, א-
לא ידמו בלבם שלא תבא עליהם רעה, כשיחדלו הנביאים להנבא, כי לא
ישוגו אחור מהם הכלימות. יסג, נ"ל כדעת ראז' עתיד משרש נסג, וחוזר
למלת כלמות, והוא יחיד במקום רבים, וזה מצוי הרבה בתנ"ך.

ז) האמור בית יעקב, הה"א לקריאה, אתה האמור בית יעקב
(רד"ק וראז'). הקצר רוח ה', קצר רוח הפך ארך אפים, וכן במשלי
(י"ד ט') קצר אפים מתנגד לארך אפים (קלצעיים), והכוונה: אתם
הנקראים בית יעקב הלא לכם לדעת את ה' ומה דרכו עם בני איש. ועתה
אמרו נא המצאו אבותיכם את ה' קצר רוח, ולא ארך אפים, בכל עת אשר
הקציפו אותו במעשיהם הרעים? אם אלה מעלליו, להרע ולא להיטיב?
לא כזה דרך ה', כי הוא מדבר טובות עם ההולכים בדרך ישרה, ומדבר
משפטים רק את האנשים אשר ילכו ארחות עקלקלות. ואתם ידעתם את
כל הטובה אשר עשה ה' עם אבותיכם, ועתה מדוע אתם אומרים
לנביאי ה' שלא ינבאו, מפני שאין בפיהם רק רע? שובו מדרכיכם
הרעים, ואז גם דבריהם ייטיבו, ותבא עליכם טובה מאת ה'. הישר
הולך, ההולך בדרך ישרה, וכן הולך תמים (תהלים ק"א ב')
(ראזענמיללער):

ח) ואתמול, בשורק כמו בחלם, וכמהו כי ערוך מאתמול תפתה
(ישעיה ל' ל"ג) (רד"ק), ונתחלף החלם בשורק להשוות קול ההברה עם
ממול שלמה (ראז'). ממול שלמה, לדעתי האתנח ראוי להיות תחת
שלמה, וממול שלמה כמו והוא יושב ממולי, כדעת רד"ק. שלמה, הבגד
העליון אשר ילבשו האדם על כל הבגדים, ומתכסה בו בלילה, והוא נראה
ראשונה באדם; ואדר שענינו כמו אדרת, הוא תחת השמלה, ובו נראה
כבוד האיש ועשרו (לודוויקוס de Dieu); והנה הנביא אומר לישראל: ואיך
יוכל

יוכל ה' להיטיב לכם ? כי אתם גם אתמול הייתם אורבים על הדרך, וכי תראו איש לובש שלמה עובר בארץ לבטח, תקומו עליו לאויבים, ולא די לכם להפשיט ממנו השלמה, כי גם תקחו ממנו האדרת אשר תחתיה· מעוברים בטח שובי מלחמה, שבים מן המלחמה, כמו סורי הגפן נכריה (ירמיה ב' כ"א), נוגי ממועד (צפניה ג' י"ח) (רש"י), והטעם מעוברים בטח כאנשים החוזרים מן המלחמה ולא יפחדו עוד מן האויבים, כי כרתו עמהם ברית שלום (ראז') · ואולי ראוי לקרוא שׁוֹבֵי בשלם, כלומר שודדי מלחמה, והטעם תפשיטו אדר מעוברים בטח, כמו שעושים אנשי מלחמה אשר כְּשֶׁיִּשְׁבּוּ את אויביהם יפשיטו מעליהם את בגדיהם; ושובי מלחמה ענינו השובים במלחמה, כמו שודדי לילה שענינו השודדים בלילה ·

ט) נשי עמי, נשי בני עמי, ולא האלמנות· תגרשון מבית תענוגיה, כי תגזלו מהן בתיהן (דון יצחק וראז')· מבית תענוגיה, מבתי תענוג אשר לכל אחת מהן · תקחו הדרי, הוד ועושר שנתתי להם (רש"י וראז') · והנה טעם המקרא הזה אחד הוא עם טעם המקרא שלמעלה וחמדו שדות וגזלו וגו', אלא שהנביא מצייר כאן בציור יותר גדול וחזק עון האנשים החוטאים האלה, להראות להם כי צדיק ה', ולא לחנם יעשה בהם משפטים ·

י) קומו ולכו, מן הארץ הזאת אל ארץ אחרת· כי לא זאת המנוחה, אל תדמו בלבבכם שהארץ הזאת ניתנה לכם למורשה עד עולם, כי לכם תהיה כל זמן שתלכו בדרכי ה', לא כן בעת אשר עזבתם אותם ותפנו אליהם ערף ולא פנים (ראז') · בעבור טמאה, אשר טמאתם אותה; וטמאה כמו טֻמְאָה, והוא ממשקל חכמה (ראז')· תחבל, נשחתה הארץ (דון יצחק), והנה הנביאים לצייר את עוצם הרעות אשר יביאו עונות בני אדם, אומרים שגם הארץ תתקלקל ותשחת מפניהם· ולפי דעתי צריך לנקד תְּחֻבַּל מבנין נפעל, כמו בז לדבר יחבל לו (משלי י"ג י"ג)· וחבל נמרץ, השחתה וחבלה גדולה וחזקה (רד"ק) ·

יא) לו איש הולך רוח, הולך דרכי רוח והבל (רד"ק), וכן הולך צדקות (יחזקאל ל"ג ט"ו) ענינו הולך דרכי צדקות, הולך עקשות פה (משלי ו' י"ב) הולך דרכי עקשות פה; וראז' פירש הולך אחרי רוחו, כי לא דבר ה' בו, כמו אשר הולכים אחר רוחם ולבלתי ראו (יחזקאל י"ג ג') · אטיף, ענין דבור, עיין למעלה פסוק ו'· אטיף לך ליין ולשכר, אדבר לכם על היין ועל השכר, ודומה לו מלאכו הנביא אשר ינבא לשלום, שענינו על השלום; ורד"ק פירש על מנת שתתן לי יין ושכר, ולפי זה היל"ל ביין

ובשכר

ובשכר לא ליין ולשכר · והנה אמר הנביא: אם ימצא איש הולך רוח ושקר כזב, ואם הייתי מדבר לכם על היין ועל השכר, איש אשר כזה יהיה נביא הגון ורצוי לעם הזה; וזה חוזר (כדעת רד"ק) למה שהיו אומרים לנביאי ה' אל תטיפו · והיה מטיף, בלשון נסתר, חוזר למלת איש · מטיף, מדבר ונביא (רד"ק ורא"ז) ·

יב) כצאן בצרה, שתי ערים היו בשם בצרה, אחת בארץ אדום, ואחת בארץ מואב, וכאן כוונת הנביא על בצרה שבאדום (רד"ק), כי היא היתה עיר גדולה, גדול שמה בגוים, כנראה במקומות הרבה בתנ"ך, ולא בצרה שבמואב, שלא הוזכרה כי אם פעם אחת בירמיה (מ"ח כ"ד) בין שאר ערי מואב · ונראה שהיו בבצרה צאן הרבה, ורשד"ל אומר שאולי היה שם שער (יריד) של צאן, וינהרו אליו גוים רבים למכור ולקנות צאן, על כן הנביא ממשיל רבוי האנשים אשר יהיה בארץ ישראל עד אפס מקום, לצאן בצרה שהיו דחוקות מפני רבויין · ויונתן והיירונימוס פירשו מִבְצָר, ויש מביאים להם סיוע ממה שמצאנו (במדבר ל"ב ל"ו) ערי מבצר וגדרות צאן, ואין זו ראיה, כי לפי הנראה בנו בני גד שני מיני ערים, ערי מבצר והן ערים בצורות, לשבת שם הם ונשיהם וטפם, וכמו שאמרו וישב טפנו בערי המבצר, ועוד בנו ערי פרזות לשמור בהן צאנם, וכן בפירוש אמרו גדרות צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו (שד"ל) · הדברו, מקום מרעה, ונקרא כן על שם שנוהגים בו הבהמות (תרגום וינהג ודבר), ומזה מִדְבָּר (שד"ל), ובא בשתי הידיעות, כמו בתוך האהלי (רד"ק), ואף על פי שברוב הספרים המדוייקים הדל"ת במתג והקמץ רחב (כמו שכתב בעל מנחת שי), ראוי לקרוא הַדָּבְרוֹ בלי מתג והקמץ חטוף, כי הנפרד הוא דֹּבֶר, וממנו ג"כ כדברם (ישעי' ה' י"ז), ואולי היה קשה בעיני הסופרים שה"א הידיעה והכנוי יפלו יחדו במלה אחת, על כן עשו המלה כאלו הנפרד ממנה דָּבָר · תהימנה, הערים תהיינה הומיות (רש"י), והוא עתיד מבנין הקל משרש הים, דומה בענינו לשרש הָמָה, וכמהו אריד בשיחי ואהימה; ובמשלי (א' כ"א) נקראו הרחובות הומיות, על שם קול העוברים, וגם שם שוק נגזר מן הקול אשר בעברים ישמיעו העוברים, וכמו שמצאנו ישתקשקון ברחובות (נחום ב' ה') · מאדם, מרוב אדם (רש"י) ·

יג) הפורץ, אין זה השר כדעת המפרשים, אבל הוא כפשוטו עלו לפניהם אנשים לפרוץ, והוא שם כולל, כמו החלוץ, הארבה · פרצו, על ידי האנשים האלה · ויעברו, בתוך המקום שפרצו · שער, פרצו שער (שד"ל) · ויעבור מלכם לפניהם וגו', הנביא מדמה כאן בני ישראל

ישראל בגולה כאלו הם בעיר בצורה סוגרת ומסוגרת, וכאשר ה' יקבצם יצאו ממנה לשוב לארצם (ר' וואלף מדעססוי), ולא בחפזון יצאו ובמנוסה לא ילכו כעבד ינוס מאדניו, אלא ילכו ביד רמה, כי ילך לפניהם מלכם וה' בראשם· ולא יתכן לפרש שני הפסוקים האלה לפורענות, כדעת רד"ק ואחרים, כי הנביאים לא השתמשו מעולם בלשונות כאלה, קבץ אקבץ וכו' יחד אשימנו וכו', אלא בהנבאם על מלב טוב לאומה (ראז')· וה' בראשם, ה' הוא מנהיגם, כי המנהיג הולך בראשונה, אבל כאן אין הכוונה שה' הולך לפני העם, אלא שהם תחת הנהגתו; וכן בד"הי (ב' י"ג) והנה עמנו בראש האלהים·

ג

א) הלא לכם לדעת את המשפט, הנה ההמון שנעם יכולים להצטדק ולומר עונותינו היו בשגגה, כי לא ידענו היטב בין טוב לרע, אבל אתם אשר תשפטו את העם צריכים לדעת את המשפט, ומה תדברו ומה תצטדקו על שנאתכם את הטוב ואהבתכם את הרע וכו'?

ב) גוזלי עורם, של בית ישראל שאתם ראשים וקצינים עליהם (רש"י), אתם נוטלים מעליהם העור והבשר, עד שישארו העצמים בלבד, וזה על דרך ההפלגה, והכוונה שגוזלים כל אשר להם (ראז')· שאר ובשר ענין אחד להם, ושניהם מצור אחד חולבו, הלא היא ההברה שר; אבל מלת בשר השתמשו בה ההמון על כל מין בשר, ומלת שאר היא שיריית, ונהגו בה על הרוב על בשר האדם, על כן השתמשו בה גם חוץ ממליצת השיר להורות על קרובי האדם·

ג) ואשר אכלו, הנביא הופך הדבור לנסתר אע"פ שהולך ומדבר עוד עם השרים, וזה מדרכי המליצה, כאשר כתב רשד"ל בפירושו לישעיה א'· והנה לא כפל כאן הנביא המאמר האחרון של הפסוק הקודם, כדעת ראז', אבל אמר תחלה שהיו גוזלים את עורם ואת בשרם, וכאן אומר שהיו אוכלים את בשרם אשר גזלו· מעליהם הפשיטו וגו', הוא פירוש ואשר אכלו שאר עמי, הנביא מספר כאן מה שעשו השרים בעם כדי לאכול את בשרם, ולקח המשל מן המלאכות אשר עושים בבהמות לאכול בשרן· פצחו, פעל משרש פצח, שענינו כמו פתח (רש"י), וטעמו כאן שברו עצמותיהם כמו שעושים בבהמה לנתח אותה לנתחיה, ולא להוציא המוח כדעת רש"י· ופרשו כאשר בסיר, ומשברים האיברים כאשר ישברו הנתחים הניתנים

נסיר

בשיר לבשל. ופרשו, לשון שבירה, כמו פורס לרעב (ישעי' נ"ח), ולא יפרסו להם (ירמיה י"ו ז') (רש"י), וכל זה עשו כדי לבשל בשר עמי.

ד) אז יזעקו אל ה', המפרשי' כלם פירשו המקרא הזה על השרים הגוזלים, וקשה לי שיאמר הנביא אז וכו' בעת ההיא וכו', קודם שיזכיר הזמן הרע הזה אשר הוא מנבא עליו, ועוד תזעקו הל"ל ולא יזעקו, כי הנביא מדבר כאן עם השרים לנכח. ולי נראה כי הנביא מדבר על העם הנגזל מאת השרים, ויאמר שהם בהיותם גזולים ועשוקים מאת השרים, זועקים אל ה', אבל הוא לא יענם ויסתיר פניו מהם בעת ההיא מפני מעלליהם הרעים, אבל לא יעשה כן תמיד, כי ינקם מגוזליהם. ויסתר פניו מהם, לבלתי ראות בצעקתם. ויסתר, עתיד במקום עבר בלתי נשלם, וכן יזעקו, יענה, והוי"ו היא וי"ו החבור, וגם זה סיוע לפירושי, שהרי אם היה ויסתר עתיד ממש כדעת המפרשים, היה יותר נכון שיאמר והסתיר, לא ויסתר, כי העתיד עם וי"ו החבור השתמשו בו לרוב על הבינוני ועל העבר בלתי נשלם; וגם סיוע לפירושי ממלת אז, כי לרוב העתיד אשר אחריה הוא במקום עבר. כאשר, מורה כאן הסבה (וטעמו כמו מפני אשר) (רא"ז).

ה) כה אמר ה' וגו', מתוך שהנביא מנבא על השרים הגוזלים את העם, נבא ג"כ על נביאי שקר אשר היו מנבאים לשלום על השרים מפני הבשר והמזון אשר היו נותנים להם (רא"ז). ועל ידי כן היו השרים מחזיקים בדרכיהם הרעים. נושכים בשניהם, אוכלים (רש"י), וזה לשון בזיון, והשתמש בו הנביא לצייר עילם תאותם אל הבשר; וסרה על ידי כן קושית רא"ז' אשר לא בחר בפירוש הזה מפני מלת נשך. והנה לפי הפירוש הזה יש התנגדות בין נושכים בשניהם ובין ואשר לא יתן על פיהם, וידענו שכותבי לה"ק אהבו את המליצה הזאת מאד. וקראו שלום, להם בשם ה', כלומר יתנבאו להם לשלום, כפירוש רש"י. ואשר לא יתן על פיהם, לאכול. וקדשו עליו מלחמה, בשם ה' (שד"ל), כלומר מנבאי' להם לרעה, כפירוש דון יצחק; וטעם וקדשו, כי העמים הקדמונים היה מנהגם לעשות עבודות לאלהיהם קודם לכתם למלחמה (רא"ז), וע"י העבודות האלה כאלו היו מקדישים לאלהיהם המלחמות שהיו עושים.

ו) לכן לילה לכם מחזון, כוונת הנביא לומר שיבא יום שלא יוסיפו עוד נביאי השקר להנבא, לפי שנבואת הגזרות יתאמת ההפך ממה שהיו אומרים, ואיש לא יאמין בהם; ולקח המשל מן הלילה והחשך, וכמו שבלילה ובחשך לא יוכל לראות דבר, כך הם לא יראו עוד חזון ולא יקסמו עוד קסמים. מחזון, מ"ם השלילה, וכן מקסום (ר' וואלף מדעססוי ורא"ז)

ורא"ז)· וחשכה, פעל סתמי, והוא לשון נקבה, ע"ד קטנה או גדולה· ובאה השמש על הנביאים, כי כעוף יתעופף כנודם, ויהיו נבזים בעיני כל אדם·

ז) ובושו, בוש ובאש בעברי וביש בארמי כלם ממוצא אחד יצאו, היא ההכרה בש, והנה תחלה אמרו באש על כל דבר הנשחת ומעופש, ואחר אמרו ביש על כל דבר רע, ובוש על כל איש אשר ירע לו בהודע מעשה לא טוב שעשה· וידידי חברי בין תלמידי מדרש הרבנים בפאדובה ר' **דוד הנניה** ויטערבי אומר כי בוש בא משרש באש לפי שהמתבייש ישתנה מראהו, וכן נ"ל, שהרי המתבייש סר ממנו מראה פניו הבריא ונהפך לרע, כאלו נבאש בשר פניו, ועל זה מצאנו שרש בוש סמוך למלת פנים, כמו ובשת פני כסתני (תהלים מ"ד י"ו)· שפם, השפה העליונה, ונגזר מן שפה (רא"ז)· ועטו על שפם כלם, יכסו פניהם במעטה עד השפה העליונה, כי יבושו שיראו פניהם; וכמהו בשו חפו ראשם (רא"ז)· וחפרו, פעל חפר הוראתו כמו בוש, וגעז' כתב שאולי שרש **חפר** בא משרש **חמר** שענינו בערבי האדים; והנכון כדעת שד"ל שהוא נגזר מן חור שענינו הלבין, וכן מצאנו ולא עתה פניו יחורו (ישעיה כ"ט כ"ב), ואולי משרש **חפר** נגזר אח"כ שרש **חרף**· כי אין מענה אלהים, כשהעם לא יאמין עוד בנביאים ולא ישאל את פיהם, הם לא ינבאו עוד, וכי ישאל איש מהם מדוע לא הנבאו, יענו מלאים בושה כי ה' איננו מדבר עוד עמהם (שד"ל)· מענה, כמו דבר, וזה לפי שהנביאים היו שואלים את פי ה', והוא היה עונה להם על שאלתם (רא"ז), וכן בשמואל (א' ט' י"ז) וה' ענהו (רד"ק)·

ח) ואולם אנכי מלאתי וכו', נביאי השקר מחליקים לשונם לשבח מעשיהם הרעים של גדולי העם ולהנבא להם לטובה, אבל אנכי רוח ה' דבר בי, ולא אירא להוכיח מומו על פניו לכל אדם (דון יצחק ורא"ז)· מלאתי כח, כמו מלאתי בכח, כלומר מלאתי מאד מרוח ה', ממשפט ומגבורה; וכן אמר ירמיה (ד' י"ב) כנגד נביאי השקר רוח מלא מאלה יבא לי, שטעמו (כפירוש רשד"ל) אז יוודע כי רוח נבואתי היה רוח מלא יותר מרוח נבואתם של אלו שהוא רוח ריק, כלומר רוח שקר· ומשפט, להצדיק את הצדיק ולהרשיע את הרשע· וגבורה, להגיד האמת לכל איש מבלי פחד·

ט) שמעו נא וכו', עתה שב להוכיח את הראשים, ומראה להם את רוח ה' אשר בו ואת משפטו וגבורתו (רא"ז)· המתעבים משפט, המואסים לשפוט משפט צדק (רא"ז)· ואת כל הישרה יעקשו, אינם הולכים בדרך ישרה בשפטם את העם, אלא בדרכי מעקשים, וכן בישעיה (נ"ט ח') נתיבותיהם עקשו להם (רא"ז)·

י) בונה ציון בדמים וגו', אתם ממלאי' ירושלים מדמים ומעולה, עד שעתה כאלו היא בנויה על הדמים ועל העולה; וזה כלל, והמקרא שאחריו פרט. בונה, בה"א במקום יו"ד. בדמים, לא מצאנו דמים בלשון רבים אלא על דם האדם (שד"ל).

יא) בשחד ישפטו, יקחו שחד להטות המשפט. במחיר יורו, לא יורו לפי הדין, לא יתירו את המותר ולא יאסרו את האסור, אבל יעשו האסור מותר והמותר אסור, לפי רצון האיש שהיה נותן להם המחיר (רד"ק). ונביאיה בכסף יקסמו, עיין למעלה פסוק ה'. ועל ה' ישענו לאמר הלא ה' בקרבנו וגו', כיון ששכינתו בקרבנו לא תבא עלינו רעה, ולא יחריב את ביתו, כמו שהיו אומרים היכל ה' היכל ה' המה (רד"ק).

יב) ציון שדה תחרש, לא ישאר בה כל בנין, ויהיו חורשים אותה כמו שחורשים השדות; וזה ומה שאחריו היא דרך הפלגת השיר. עיין תהיה, שיהרסו האויבים את הבניינים, ויתנו את האבנים לגלים (רד"ק). עיין, הנו"ן במקום מ"ם, על דרך לשון ארמי. במות יער, מקום גבוה מלא יערים (געז'), ואל תתמה אם הוא לשון רבים, כי במה ענינו מקום גבוה, והרבה מקומות גבוהים יכולים להיות בהר אחד.

ד

א) והיה באחרית הימים, שלשת הפסוקים האלה, והיה, והלכו, ושפט, נמצאים בחלופים קלים גם בישעיה ב'; ודעת Koppe ורא"ז' כי נבואה קדמונית היא מנביא אשר לא פירש שמו, ומיכה וישעיה לקחוה ממנו; ודעת געז' כי למיכה היא, וישעיה לקחה ממנו; ודעת Beckhaus שהיא לישעי', ומיכה לקחה ממנו. ובאמת לשון שלשת המקראות האלה דומה יותר ללשון ישעיה מללשון מיכה (עיין למטה בפסוק ה' לענין אמירת הענינים תחלה דרך רמז ומשל, ואח"כ מפרש). גם מלות ושפט בין עמים רבים והוכיח לגוים עצומים עד רחוק אשר כאן, נראה היות בהן תוספת שהוסיף מיכה, ושלא היו מתחלה. ועוד כי כאן בפסוק ד' המליצה נופלת הרבה ממעלת הנבואה הקודמת, לפיכך נראה כי מישעיה לקחה מיכה (שד"ל, עיין פירושי לישעיה ב' ב', ושם תמצא גם פירוש שלשת הכתובים האלה). ועוד כי מליצת שלשת הפסוקים האלה נשגבה ונכבדת, ואם תחזור אחרי החלופים שבין ישעי' למיכה, תמצא לשון ישעיה במקומות ההם נשגב מאד, וקרוב יותר ללשון כל שלשת הפסוקים ההם מלשון מיכה. ועוד כי ישעיה גדול היה ומפורסם

בין

בין נביאי הימים ההם ונכבד בעיני המלך והעם (כמו שנראה בכמה מקומות מספרו), והתחיל להנבא קודם מיכה, כי ישעיה תחלת נבואתו בימי עזיהו, ומיכה תחלת נבואתו בימי יותם בן עזיהו· על כן הנכון לומר כי שלשת הפסוקים האלה חברם ישעיה, ומיכה לקחם ממנו, והשתמש בהם בענין דומה לענין ישעיה· ועוד שאם ישעיה חברם, יתכן שמיכה יחדש קצת בציור שעשה ישעיה, ויוסיף בו פסוק אחד, הוא פסוק ד'; ובהפך לא יתכן שישעיה יקח ממיכה כל הציור וישמיט סופו· ואלה הם החלופים שבין ישעיה למיכה בנבואה הזאת:

א· ישעיה אמר נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים, ומיכה אמר יהיה הר בית ה' נכון בראש ההרים; ולשון ישעיה אמיץ וחזק מאד מלשון מיכה, כי מתחיל בנשוא המאמר, נכון יהיה (וזה מדרך המליצה בלשון הקדש, שיהי' שם התאר מוקדם לשם, כשהוא נשוא המאמר, כי הנשוא הוא העקר במאמר, ועל כן המחבר ממהר להוציאו מלבו), ולא אמרו כלו, וסיים אח"כ (בראש ההרים), למען יתרשם בכח בלב השומע·

ב· ישעיה אמר ונשא מגבעות, ומיכה אמר ונשא הוא, והמלה הזאת אשר הוסיף מיכה היא אך למותר, ותשפיל כח המליצה, כי תפסיק כוונת לב השומע ללא יועיל·

ג· ישעיה אמר ונהרו אליו, ומיכה אמר עליו· והנה הנהרים (אשר מהם הושאל פעל נהר להורות על ההליכה במרוצה) מימיהם הולכים במורד ממעלה למטה; על כן נכון יותר כפי המליצה לשון ישעיה שאמר אליו, כי הטעם כל העמים ירוצו אל הר בית ה' כמו שירוצו הנהרות בלכתם; ומיכה שאמר עליו הוא לפי הנמשל, שהכוונה יעלו אל הר בית ה', אך לפי המשל אין הלשון מדוייק, כי מרוצת הנהרות איננה ממטה למעלה·

ד· ישעיה אמר ונהרו אליו כל הגוים, ומיכה אמר עמים, כלומר קצת עמים; וכל אזן מלין תבחן רואה כמה נשגב לשון ישעיה מלשון מיכה·

ה· ישעיה אמר והלכו עמים רבים, ומיכה אמר גוים רבים, והחלוף הזה נמשך מן הקודם, כי מי שאמר בפסוק הקודם גוים, שנה כאן לשונו ואמר עמים, ומי שאמר שם עמים, שנה ואמר כאן גוים·

ו· ישעיה אמר אל בית אלהי יעקב, ומיכה אמר ואל; וכן דרך מליצת השיר להשמיט וי"ו החבור· וזה מוסיף כח בלשון·

ז· ישעיה אמר ושפט בין הגוים, ומיכה אמר בין עמים רבים; והדבר ברור כי שופט הגוים, כלומר שופט כל הגוים, הוא גדול ונכבד משופט עמים רבים·

ח· ישעיה

ח · ישעיה אמר והוכיח לעמים רבים, ומיכה אמר עצומים, לפי שכבר אמר בין עמים רבים; והוסיף מלות עד רחוק, וזאת תוספת אשר על ידיה תחלש המליצה · והנה לא מצאנו בכל ספרי תנ"ך לשון עד רחוק, אלא מרחוק, רק בדברי הימים (ב' כ"ו ט"ו) כתוב ויצא שמו עד למרחוק, וכן בעזרא (ג' י"ג) והקול נשמע עד למרחוק ·

ט · ישעיה אמר חרבותם, ומיכה אמר חרבותיהם, ולשון ישעיה נעים יותר, כי בא אחריו וחניתותיהם, והשנוי במלות מרבה כח המליצה ·

י · ישעיה אמר לא ישא גוי אל גוי חרב, ומיכה אמר לא ישאו; וגם במליצה הזאת לשון ישעיה מצוחצח יותר, כי הוא כאלו שם נגד עיני השומע שני עמים, ואומר כי זה לא ישא חרב אל זה; ומיכה אמר בכלל שהעמים לא ישאו חרב זה אל זה; ואין ספק שהרואה שני דברים בלבד מושים להם לבו יותר מהרואה דברים הרבה ביחד ·

יא · ישעיה אמר לא ילמדו, ומיכה אמר לא ילמדון, וזאת תוספת לא מוספת ולא גורעת בכח המליצה, ואולי עשה אותה מיכה להחליף קול הברת הפעל הזה מן הקודם, שלא לסיים בוי"ו כמו במלת ישאו; וישעיה לא הוצרך לכך, כי אמר לא ישא ·

ג) עד רחוק, עד מקום רחוק, כלומר הגוים הרחוקים; לא עד זמן רחוק, כי הנביא מדבר כאן על רוב הגוים אשר יבאו בימי המשיח אל הר בית ה' ללמוד את דרכי ה', ולא על אורך הימים אשר תמשך דעת ה' בין הגוים ·

ד) וישבו איש תחת גפנו, כל כך תהיה השלוה והשקט, שכלם ישבו לבטח תחת גפנם ותחת תאנתם ויאכלו פרים מבלי פחד ·

ה) כי כל העמים ילכו וגו', הטעם מאחר שכל העמים ידעו את ה' באחרית הימים ויבאו אליו, ילכו עתה כל הגוים איש בשם אלהיו, אבל אנחנו נלך תמיד בשם ה'; וכן ישעיה אחרי ציור ימי המשיח אמר בית יעקב לכו ונלכה באור ה': כן פירש רשד"ל, וכן נראה לי· ילכו איש בשם אלהיו, יעבדו איש את אלהיו ויקראו בשמו ·

ו) ביום ההוא וגו', הכוונה כי ה' ישיב ביום ההוא (באחרית הימים) את ישראל על אדמתם וישימם עוד לעם ולממלכה · אספה הצולעה, לקח המשל מן הצאן אשר כשל כחם מן החום או מרוב הדרך ולא יכלו ללכת לרגל שאר המלאכה, ונכלאים נשארו אחור מן העדר, והרועה

יאסוף

יאסוף אותם· אספה, כמו אאספה, וכן ויוסף עוד דוד (שמואל ב' ו' א') שהוא כמו ויאסוף (רד"ק), וכן אִמְרָה מגרש אמר, ואָבְלָה מגרש אבל· הצולעה, הצאן הצולעה, ונקוד בצירי ולא בשוא, כי הנה הבינוני כולל הוראת הפעל והוראת השם (ולכך נקרא **Participium**, להיותו משותף להוראת השם ולהוראת הפעל), והנה לפעמים הוראת הפעל גוברת בו, כגון הַבֹּטְחָה באוצרותיה, הָאֹמְרָה בלבבה, היא שֹׁטְטָה את ישראל, ולפעמים הוראת השם היא הגוברת, כגון בֹּגֵדָה, זֹלֵלָה, יֹלֵדָה, מְבַשֵּׂרָה, שהם שמות התאר, ואלה נבדלים מהקודמים על ידי נקוד הצירי, עיין שד"ל בדקדוקי כ"י §§· **613. 612**· והנדחה, הצאן אשר תעו בדרך והלכו רחוק מן העדר. ואשר הרעותי, אותם אשר הרעותי להם (רש"י)· והנה הנדחה והצולעה לא הרועה הרחיק אותן מהעדר, אלא נמשך זה להן מחולשתן או מדבר אחר, על כן הוסיף ואשר הרעותי, כלומר אאסוף את אשר אנכי גרמתי להם רעה בגלותי אותם מעל אדמתם·

ז) ושמתי את הצולעה לשארית, הצולעה תהיה שארית, כלומר תשאר ותתקיים ולא תאבד, אבל עוד תשוב ותצליח (שד"ל)· והנהלאה, היא הנדחה שזכר, והמלה נפעל מן הלאה, שענינו ריחוק המקום והזמן (רד"ק)· מעתה, מן הזמן שעליו הנביא מתנבא, ולא מן הזמן אשר הוא עומד בו (ראז')·

ה) מגדל עדר, רש"י פירש שהוא בית המקדש, וראב"ע ורד"ק וראזענמיללער פירשו ירושלים, מקום שכל ישראל נאספים שם שלש פעמים בשנה, ודון יצחק פירש גם הוא ירושלים, והטעם אַתְּ ירושלים תהיי אז מגדל ומצודה לעדר כלו, כלומר לכל ישראל, ולא ליהודה ובנימן בלבד; וגעזעניוס ואחרים אומרים שהוא מקום אצל בית לחם, כמו שנראה מבראשית ל"ה כ"א (ולדברי הייראנימוס הוא רחוק מבית לחם כאלף אמה), ומיכה הזכירו במקום בית לחם עצמה, והכוונה על בית דוד שהוא מבית לחם· ועוד אחרים אומרים שמגדל היה על שער הצאן הנזכר בנחמי' (ג' א') שבנה אותו אלישיב, ונקרא מגדל עדר על שם שער הצאן· ולי נראה כמשמעו מגדל אשר בו אסיפת העדר, והכוונה כדעת שד"ל על בני ישראל שישובו אז אל ירושלים כעדר בתוך הדברו, כמו שאמר הנביא ביום ההוא נאום ה' אוספה הצולעה והנדחה אקבצה. עפל, מגדל עוז, כמו עפל ובחן (ישעיה ל"ב י"ד) (רש"י ורד"ק)· עפל בת ציון, ירושלים· עדיך תאתה ובאה, נראה לי כדעת רד"ק וראזענמיללער ששניהם מוסבים אל הממשלה הראשונה, ונראה לי שפעל אתה מורה נסיעת דבר ממקומו

או הליכתו להגיע למקום אחר, כמו מצפון זהב יאתה (איוב ל"ז כ"ב), יאתיו חשמנים מני מצרים (תהלים ס"ח ל"ב), כפרץ רחב יאתיו (איוב ל' י"ד), ופעל בוא מורה ההגעה אל המקום ההוא. ממלכת לבת ירושלם, הממלכה אשר לבת ירושלם (רש"י ורד"ק), על דרך מזמור לדוד, פתח הבית לאלישע (מלכים ב' ה' ט').

עד פה בא המחבר ולא הוסיף
וכמה ספרים אחרים החל
ולא בא עד חֶצְיָם!
מה גדלה תוחלת כל יודעיו!
ופתאום . . .
אוי אוי לנו!

הבחור היקר ז"ל עשה ג"כ לפרשיות האלה
תרגום נא ומדוקדק, ולהיותו בשפת איטליאה
יפקד מקומו.

קינים והגה והי

מאת

יוסף אלמנצי

איש

פאדובה

על אהב טהר־לב נבון דבר ויקר רוח

יעקב חי פארדו

אשר עודנו באבו הלך בדרך כל הארץ ואיננו כי לקח
אותו אלהים מעיר וירונה וילך למסעיו עד בי"ת א"ל
במקום אשר היה שם אהלה בתחלה ביום י"ד לחדש טבת

בשנת בקרב צרה לפ"ק

ת ש ו ר ה

הן להביא לעשׂה חסד את החיים ואת המתים, בחירי רצתה נפשי, אהב צדקות ומגיד מישרים, גבר חכם בעז, אשר נָתַן כ ת ר ר ב נ ו ת בראשו זה ימים לא כבירים

כמוהר"ר

דוד חנניה ויטרבי

איש

מ נ ט ו ב ה

יושב

ב פ א ד ו ב ה

ל ל מ ד ד ע ת א ת נ ע ר י ב נ י י ש ר א ל.

הָדוֹד חֲנַנְיָה, אוֹי, מֶה־הָיָה לָנוּ!
אֶצְעַק בְּמַר נַפְשִׁי, אַכֶּה עַל מֵצַח.
אֵין עוֹד חֲכַם לֵבָב, אֵין עוֹד אִתָּנוּ,
הָהּ! נֶאֱסַף צַדִּיק, בָּא יוֹם הֶרֶצַח;
בִּדְמִי יְמֵי חַיָּיו עָזַב אוֹתָנוּ
מֻכִּים, אֻמְלָלִים, בֹּכִים לָנֶצַח.
עָלָיו בְּלֹא חֵמָה קֹדֵר אֵלֵכָה,
אֶקְרָא: וּמִי יִתֵּן מוּתִי תַחְתֶּיךָ!

דָּוִד חֲנַנְיָה אִישׁ מִבֵּית
וִיטֶרְבִּי,

בָּחוּר, בְּחִיר נַפְשִׁי, אֹהֵב וְרֵעַ
מַשְׂכִּיל, תְּמִים דֵּעִים, רֹדֵף הַצֶּדֶק
קוֹלִי שְׁמַע, הַטֵּה אֵלַי אָזְנֶךָ,
הַבֵּט, רְאֵה וּשְׁקוֹל מִלַּי בְּפֶלֶס
וּבְמֹאזְנֵי מִשְׁפָּט בִּינָה כָּל־אֹמֶר
אִם יֵשׁ אֱמוּנָה בָם, אוֹ מַשּׂאוֹת
שֶׁקֶר,
כָּזָב וּמַדּוּחִים מֵהֶם יֵצֵאוּ.
שִׁמְעָה בְכִי, קִינִים וָהִי וָהֶגֶה
עַל רֵעֲךָ, רֵעִי, עוּפוֹ הִגְבִּיהַ
כִּדְרוֹר וְכַצִּפּוֹר לָרְקִיעַ שָׁחַק;
אִישִׁים וְנָשִׁים, טַף, זָקֵן גַּם יָחַד
עָלָיו בְּכָל־חוּצוֹת הוֹ הוֹ יֹאמֵרוּ;
אָז קִבְּצוּ פְּאֵרוּר וָהוֹד, פְּנֵימוֹ,
שָׂמוּ כְּסוּתָם שַׂק, עַל־רֹאשָׁם
אֵפֶר.
וּלְבַת יְהוּדָה אָז הִגְדִּיל קוֹל נְהִי
עַד כִּי לְמֵרָחוֹק בִּכְיָהּ הִשְׁמִיעָה.
בּוּקָה, מְבֻלָּקָה וּמְבוּקָה שָׁבָה
חֶלְקַת יְשֻׁרוּן. אַדְמָתוֹ רְשָׁשָׁה
כִּי אָסְפוּ נָגְהָם שֶׁמֶשׁ, יָרֵחַ.—
לִידִידְךָ תְּפִלָּה אִם מֹר וָנֹפֶת,

אִם מִיַּיִן חֲלֵב עִזִּים, אִם צוּף,
אִם מֶתֶק
תַּחַת לְשׁוֹנוֹ לֹא תִמְצָא, אַל תֵּפֶן
נָא אֶל פְּנֵי חוֹיִן, בִּין תָּבִין מִבֵּית
וּדְרֹשׁ אֱמֶת לוֹ גַּם מֵאִישׁ כָּמוֹנִי
תֵּצֵא; וְמִירוֹתַי, כִּי מָרוֹת הֵנָּה
אוּלַי כְּנֹפֶת צוּף וּדְבַשׁ תִּנְעָמְנָה
אֶל חִכְּךָ, דּוֹדִי, יֹדֵעַ שֵׂכֶל.—
שַׁבְתִּי וְרָאֹה־הָה, תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ
גַּם מִפְּאַת מִזְרָח גַּם מִצָּפֹנָה,
גַּם מִשְּׂמֹאל, יָמִין, אָחוֹר וָקֶדֶם
כָּל־תַּעֲנוּגֵי אִישׁ, מַמְתַּקֵּי חָלֶד,
וָאֶמְצָאֵה אוֹתָם אַךְ שָׁוְא אַךְ תֹּהוּ
עָמָל וְיָגוֹן, הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ,
חֹשֶׁךְ, חֲלַקְלַקּוֹת, שַׁחַת רִשְׁתָּמוֹ,
הַבֹּטְחִים בָּהֶם, כָּמוֹ נָבֵלוּ.—

בִּינָה אֱנוֹשׁ אוּלַי אֹשֶׁר חֶלְקֵנוּ,
נִחְיֶה וְלֹא נָמוּת, נִחְיֶה לָנֶצַח,
אִם לֶאֱכֹל בָּשָׂר, אִם לִשְׁתּוֹת יַיִן
לֶחֶם וּמָזוֹן עַד צַוָּאר יַגִּיעַ?
אִם לֶאֱסֹף זָהָב, אִם לִצְבֹּר כֶּסֶף,
אֹדֶם וּפִטְדַת כּוּשׁ, אֶקְדָּח וָנֹפֶךְ
יִהְיוּ כְּנֵטֶל חוֹל אוֹ כֹבֶד אָבֶן?

אִם עִם גְזוּרַת לֵב לָשֶׁבֶת בָּמָּה
בֵּין נַאֲפוּפֵי שֹׁד זוֹנָה כֹּרֶרֶת ;
עַל מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה בִּדְמֶשֶׁק עֶרֶשׂ
לְצָרֵר, לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ עָלֶיהָ ;
אוֹ עַל יְצוּעֵי חֵן, הַרְצָפוֹת רֶשַׁע,
וְזָהָב שְׁבָא עַל בַּדֵּיהֶם
מִלְמָעְלָה,
לָתֵת שְׁנַת עָצֵל לִמְצֹא מַרְגּוֹעַ
תַּחַת גְּלוֹמֵי שֵׁשׁ, כַּרְפַּס וּתְכֵלֶת
עַל מַרְאֲשׁוֹת נוֹצָה, מַרְבַדֵּי
מֶשִׁי,
עַל כְּפָתוֹת אֵטוּן מִנִּי מִצְרָיִם?—
אוֹי מַחְשְׁבוֹת אָדָם, כִּי הֵמָּה
הָבֶל!
אוֹי עַל בְּנֵי עַלְוָה בְּשֵׁנָה יָקְהוּ!
לָמָּה כְּנֶשֶׁר חָשׁ יָטוּשׁ עַל
אֹכֶל
יִהְיֶה עֲמַל אָדָם רַק עַל הַלֶּחֶם ?
לָמָּה עֲדֵי גָרוֹן, רַק לַצְּבוֹת
בֶּטֶן
יֵאָ רַק לְדֵי מַחְסוֹר נִשְׁתֶּה,
נֹאכְלָה ?
כָּל־זֹאת מְקוֹר מִשְׁחַת מוֹצָא
כָּל־דֹּפִי,
עֵין צַחֲנָה, בָּאְשָׁה, מַעְיַן כָּל־
חֹלִי.
זִכְרוּ הַלּוּמֵי, שִׁכּוֹרֵי אֶפְרָיִם

אֶת־כָּל־אֲשֶׁר קָרָה גַם בִּימֵי
קֶדֶם :
תָּמִים בְּדֹרֹתָיו, אִישׁ צַדִּיק נֹחַ
הָיָה, וּמֵי מַבּוּל הֵן לֹא גָבְרוּ
עָלָיו וְעַל בָּנָיו שֵׁם, חָם וָיֶפֶת
וַיֵּצְאוּ מִן הַתֵּבָה ; וַיָּחֶל
נֹחַ בְּאַדְמָתוֹ לָטַעַת כֶּרֶם,
וַיְעַזְּקֵהוּ גַם חָצֵב בּוֹ יֶקֶב,
וַיְסַקְּלֵהוּ פֶּן־דַּרְדַּר אוֹ שַׁיִת
יֹאחֵז בְּפֹארֹתָיו וְיַשְׁרֵשׁ שֹׁרֶשׁ.
הִנֵּה זְמַן בָּצִיר קָרוֹב לַגֶּפֶן
כִּי פָרְחָה חִישׁ, וּסְמָדָר פִּתֵּחַ,
לָרֹב עֲנָבִים אַשְׁכְּלוֹת הִבְשִׁילוּ,
בָּנָיו בְּסַלְסִלּוֹת מֵהֶם הֵבִיאוּ
אֵלָיו, לְבַדּוֹ נֹחַ הוֹסִיף אֹמֶץ,
דָּרַךְ בְּמוֹ פוּרָה וַיִּשְׁחַט פְּרִי
עַד־תַּעֲבֹר, תִּסּוֹב הַכּוֹס עַל
פִּידוֹ ;
אֶשְׁכָּר, אֲשִׁישָׁה פַּעַם אַחַר פַּעַם
הֵרִיק, וְהִנֵּה נֹחַ נָפַל אַרְצָה ;
יָגוֹן וְשִׁכָּרוֹן עָלָיו גָּבְרוּ
וּבְאָהֳלֹה מֻשְׁלָךְ לִשְׂחֹק וְקֶלֶס
אֶת־מַעֲרֻמָּיו, הָהּ ! הִזִּיר
לַבֹּשֶׁת ;
וַיַּרְא בְּנוֹ צָעִיר אָבִיו שָׁטוּחַ,
הִגִּיד לְאֶחָיו זֹאת, וּלְהִשְׁתַּעֲשֵׁעַ.
הִנֵּה שְׁנֵיהֶם אָז שִׂמְלָה לָקְחוּ

שָׂמוּ אַחֲרַנִּית כִּי לֹא הִבִּיטוּ
עֶרְוַת אֲבִיהֶם הַשִּׁכּוֹר ; וַיִּיקַץ
נֹחַ, וּמִיֵּינוֹ דַעְתּוֹ נִכְרָחָה ·
הִכִּיר הֲתָלֵי חָם, וּבְשֶׁטֶף זַעַף
קִלֵּל בְּנוֹ, וּכְנַעַן קִלֵּל יַחַד,
בֵּרֵךְ שְׁנֵי בָנָיו אֶת־שֵׁם אֶת־יֶפֶת
לִהְיוֹת כְּנַעַן נֶצַח עֶבֶד לָמוֹ.—
דַּע נָא, רְאֵה סוֹבֵא מַה־בֹּגֵד
יַיִן,
רָכִיל מְגַלֶּה סוֹד בִּלְתִּי אֵימָתָה,
מֵכִיר לְמַשְׂכִּילִים שָׂפָה וָדַעַת,
מַקְשֶׁה לְבַב אָדָם מֵחַיְתוֹ יַעַר,
מִבַּהֲמוֹת שָׂדַי עֶרְכּוֹ מַכְנִיעַ ·
זָכְרָה אֶכְסֹף עָם בִּישִׁימוֹן
דֶּרֶךְ,
הָמוֹן וְעֵרֶב רַב, זוֹלֵל אַל תֶּשִׁי
מִתְאוֹנְנִים לָרִיק, כָּרָה דִבְּרוּ
עַל אַהֲרֹן, מֹשֶׁה, עַל שֶׁכֵּן שָׂחַק
כִּי אֵין אֲבַטִּיחִים, אֵין בָּשָׂר
לָמוֹ,
שׁוּמִים וְקִשֻּׁאִים וּדְגֵי הַיְאֹרָה ;
מֵאֵת אֲדֹנָי כֶּתַע נָסַע רוּחַ,
לָרֹב שְׂלָו לָהֶם הֵבִיא וַיָּגָז
מִיָּם, וְהַבָּשָׂר עוֹד בֵּין שִׁנֵּימוֹ
רָאָה אֲדֹנָי בָּם, וּבְשֶׁצֶף קֶצֶף
שָׁפַךְ חֲרוֹן אַפּוֹ עַל יַלְדֵי פֶשַׁע
וּבְתַאֲוַת לִבָּם נִכְלָמִים מֵתוּ ·

אָכוֹל דְּבַשׁ הַרְבּוֹת לֹא טוֹב
לַחֵקֶר,
דִּבֶּר בְּנוֹ דָוִד, חָכָם וָמֶלֶךְ ;
כִּי טוֹב אֹרַחַת אִישׁ עַל דַּרְכֵי
נֹעַם
גַּם אִם בְּמִכְבַּנּוֹת וּבְיֶרֶק עֲיֵבִי,
גַּב אִם בְּלֶחֶם צַר אוֹ מַיִם לַחַץ
מִמַּאֲכַל שֶׁמֶן, מִיֵּין הֶרֶקַח,
מִכָּל־אֲבוּסִים, מִבַּרְבֻּרֵי חֶמֶד
אִם בֵּין מְדָנִים רַק שִׂנְאָה יָעִירוּ
וְלָרֹאשׁ לָשׁוֹן אֶפְעֶה פִּתְאוֹם
נֶהְפְּכוּ ;
אָז יֶחֱלַשׁ הָאִישׁ יָמוּת, בַּנַּעַר
יֵלֵךְ בְּלֹא חֶמְדָּה לִמְהִלּוֹת אֶרֶץ ·
אֶבֶן אֲזַי תִּזְעַק מִקִּיר הַבַּיִת :
זוֹלֵל וְסוֹבֵא תַּם עַל גַּבְלֵי
הַקִּיר ;
אָז יִקָּרְאוּ אִישִׁים : תַּם שִׁכּוֹר
יַיִן · —
לָמָּה נְבַקֵּשׁ הוֹן וּרְכוּשׁ וָעֹשֶׁר
לִלְחֹץ, לְדַכֵּא דַל תַּחַת רַגְלֵינוּ?
לָמָּה נְבַקֵּשׁ הוֹן אִם לֹא
לְהָבֵר,
אִם לֹא לְהַשְׁבִּית מִקִּרְבֵּנוּ עֹנִי?
כָּל־זֶה חֳלִי רַע הוּא, חֶלְאַת
הַדּוֹר,
אַוַּת אֱנוֹשׁ לִנְטוֹת אַחַר הַבֶּצַע
לַשָּׁלָל

לִשְׁלֹל שְׁלַל רֵעוֹ׳ כַּסְפּוֹ לָקַחַת׳
לְרַבּוֹת נְכָסִים לוֹ וּבְדַרְכֵי
עֹשֶׁק׳
יִצְבֹּר וְלֹא יֵדַע אַחַר הַמָּוֶת
מִי אֹסְפָם׳ רָשָׁע אוֹ פֹּעֵל צֶדֶק׳
עָמוֹק אֱלִיל עָמוֹק מִי יִמְצָאֶנּוּ
יֵצֵא לְשָׂטָן לָנוּ יוֹם וָלַיְלָה׳
יֹשֵׁב בְּמִסְתָּרִים כִּכְפִיר לִטְרֹף
וַיַּךְ בְּנֵי אָדָם מֵרֹאשׁ עַד רֶגֶל׳
שֹׁרֵר בְּמַצְפּוּנָם עַד כִּי הִקְשִׁיחַ
לִבָּם׳ וְלֹא יִזְכֹּר כִּי בָשָׂר הֵמָּה
כָּל־יֹשְׁבֵי תֵבֵל׳ עָשִׁיר׳ חֵלֶכָה׳
יָשִׁישׁ וְעוּל יָמִים׳ זָקֵן וָעֶלֶם׳
וִידֵי מְהֻלָּל כֹּל עָשׂוּ כֻלָּמוֹ׳
הִנֵּה כְּמוֹ נָחָשׁ׳ כִּבְרִים הַמֶּלֶךְ
כָּל־מִפְעֲלוֹת כִּילַי ; מָשָׁל
אַבִּיעָה :
נָחָשׁ עֲקַלָּתוֹן אִם חַי עוֹדֶנּוּ
רוֹשׁ׳ לַעֲנָה זוֹרֵק׳ וּבְרוּחַ פִּיהוּ
מְמִירַת בְּנֵי אָדָם ; אִם מֵת
אֵלֵימוֹ
מֵבִיא תְעָלָה׳ כִּי מִמּוּחַ עֶצֶם
טוֹב לַעֲשׂוֹת מֶרֶק לִרְפֹּא
הַקֶּרֶב —
כֵּן הוֹן בְּבֵית כִּילַי כָּמֵס
מֻקְדָּם׳
חָתוּם בְּאוֹצָרוֹ לֹא יִפָּתֵחַ׳

אִם חַי לְרָעָתוֹ שָׁמוּר הַכֶּסֶף
[כִּי בוֹ רְתֵת תָּמִיד יִרְאָה וָרַעַד
גַּנָּב וְשֹׁפֵךְ דָּם אֵלָיו יָבֹאוּ]
וּלְעִצָּבוֹן אִישִׁים בִּגְלָלוֹ שָׁבוּ
מֻכִּים בְּעֵירוֹם וּבְכָפָן וּבְחֹסֶר ;
אִם מֵת׳ לְטוֹב זָרִים יוֹם יוֹם
יִלְעָגוּ
וַיִּשְׂחֲקוּ עָלָיו כִּי הִרְבָּה סֶכֶל
לְשַׁמֵּן רְזוֹן בֵּיתָם וּלְשַׁלֵּם נִשְׁי
לֹא בַעֲמַל יָדָם׳ גַּם לֹא בִיגִיעַ
כַּפָּם׳ צְרוֹר כַּסְפּוֹ יוֹצִיאוּ
חוּצָה׳ —
וּכְמוֹ הֲתָךְ׳ הֵגַי׳ בִּגְתָן וָתֶרֶשׁ
לִשְׁמֹר נְשֵׁי מַלְכָּם כְּקֹר וָעֶרֶב
מָרִים לְמִשְׁמַעְתּוֹ׳ אַךְ לֹא יָדְעוּ
בִּיקַר בְּתוּלוֹת חֵן עַל
חֶסְרוֹנָמוֹ —
כֵּן הוּא בְּאוֹצָרוֹ עַד בּוֹא
הַחֲרָבָה
כִּילַי׳ בְּמַטְמוֹנוֹ הוֹלֵךְ וַיָּשָׁב
גַּם פַּעֲמַיִם גַּם שָׁלֹשׁ עַל דֶּלֶת
עִם מַפְתְּחוֹת בַּרְזֶל לִשְׁקוֹד
בַּנֶּשֶׁף
בַּל יִפְתְּחוּ אוֹתָהּ חַבְרֵי הַגָּזֵל
יִפְחַד וְלֹא יִשְׁכַּב׳ יָקוּם בַּלַּיִל
כִּי חִיל וּפַלָּצוּת עָלָיו כָּבְדוּ׳
עֶבֶד אֱלִיל כַּסְפּוֹ לָרִיק וָתֹהוּ׳
לא

לֹא הוֹד וְהַב אוֹפִיר אֵלָיו
יָדוּעַ,
יִשְׁמֹר וְלֹא יַכִּיר בִּיקַר הַכֶּתֶם
הַטּוֹב, בְּגַנְזַכָּיו נִשְׁפַּךְ כַּמָּיִם.—
עַל כֵּן אֲסַפֵּר לוֹ עַד עוֹלָם
סֶלָה
אֶת־מַעֲשֵׂה עָכָן עֹכֵר רֵעֵהוּ,
כִּי בַעֲבוּר מָעַל מַעַל בַּחֵרֶם
[בְּשַׁלַּל יְרִיחוֹ יוֹם בָּאֵשׁ נִצָּתָה
לָקַח לְשׁוֹן זָהָב, כֶּסֶף, אַדֶּרֶת]
עַל־כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל הָיָה קֶצֶף,
וַיִּרְגְּמוּ אוֹתוֹ כָּל־הָעָם אֶבֶן
לִנְקוֹם נְקַם הָאֵל עַד כַּלֵּה זָעַם.
וּבְמַעֲלוֹ עָכָן שָׁנָה בַּפֶּשַׁע,
אִם אֶת־אֲשֶׁר לֹא לוֹ לִגְנֹב,
לִקְבֹּעַ,
אִם לוֹ בְחֵרֶם עִיר שָׁלָל
לָקַחַת—
כֵּן מַעֲשֵׂי כִילַי, חֹבֵל בְּנֶשֶׁךְ
יָתוֹם וְאַלְמָנָה; יָדוֹ שֹׁלֵחַ
יוֹם יוֹם בְּפִקְדוֹנָם לִמְעֹל בָּם
מָעַל,
שֹׁנֶה בְאִוַּלְתּוֹ עַד בִּפְרִי כַחַשׁ
יֹאכַל, וְלֹא יֵדַע עָוֶל בֹּשֶׁת.—
הִנֵּה לְקַלָּסָה כִילַי לָנֶצַח,
יֹאכַל וְלֹא יִשְׂבָּע, יִצְמָא עַל
נַחַל,

יִפֹּל עֲלֵי עַרְשׂוֹ חוֹלֶה, מָרוּחַ,
יָמוּת. . . . וְאִם יִזְקַן אַף
כִּמְתוּשָׁלַח
לֹא אַחֲרָיו יֵרֵד כְּבוֹד וְהֶדֶר
נַפְשׁוֹ בְחַיָּיו וּבְמוֹתוֹ חֲלָלָה
עַד בּוֹא קְלָלָה לוֹ גַם בִּבְאֵר
שָׁחַת.
אֶבֶן אֲזַי תִּזְעַק מִקִּיר
הַרְמוֹנָה:
פֹּה אִישׁ תְּכָכִים תָּם, רָעֵב
בַּשֹּׂבַע;
אָז יִקְרְאוּ אִישִׁים: תַּם
אֹהֵב כֶּסֶף.—
לָמָּה נְחַבֵּק חֵיק זָרָה, עֹגֶבֶת,
אוֹ אֵיךְ בְּנָכְרִיָּה נִשְׁגֶּה בַּשַּׁעַר?
לָמָּה בְעַד זוֹנָה וּבַעֲלַת בַּעַל
חִישׁ נֵרְדָה אֶל תַּחְתִּיּוֹת
הָאָרֶץ?
הֵן כַּזְבוּב סוֹבֵב סוֹבֵב בָּעֶרֶב
אוֹר נֵר, וּבִמְאוֹרוֹ יַשְׁלִים כָּל־
חֶפְּיִן,
פַּעַם מְרַקֵּד הוּא וּמְשַׂחֵק פָּעַם,
אַךְ סוֹף גְּוִיָּתוֹ בָּאֵשׁ יְקֹדֶת —
כֵּן מִפְּעָלוֹת זוֹנָה לִקְרַאת הַגֶּבֶר:
הִנֵּה בְרֹב לִקְחָהּ תַּטֶּה אֵלֶיהָ
וּלְאָהֳלָהּ אִישׁ אִישׁ, כִּי רֹאשׁ
כָּל־בֹּשֶׂם

מתק

מֶתֶק שְׂפָתֶיהָ עַד בּוֹא הַחֲדָרָה;
אָז הֶחֱזִיקָה בּוֹ, אֵין נָד מִמֶּנָּה,
אָז נָשְׁקָה לוֹ וּבְחִבּוּק יָדַיִם
פִּתְאֹם לְפֶתַע, הָהּ! כֹּחוֹ
הִכְשִׁילָה;
עַל צַוְּארֵי נְקִי רָצָה, עָלְתָה,
עִמּוֹ בְּהִירֵי עָם תַּפִּיל בְּרֶפֶשׁ.
וּבְלֵב תְּהוֹם רַבָּה רֹבֶצֶת תָּחַת,
וּבְמַהֲמוֹרוֹת בַּל יָקוּמוּ נֶצַח;
שׁוּחָה עֲמֻקָּה הִיא, פַּחַת רַבָּתִי,
דַּרְכֵי שְׁאוֹל בֵּיתָהּ, אֶל חַדְרֵי
מָוֶת,—
בָּחוּר יְפֵה מַרְאֶה וּמְאַמֶּץ־כֹּחַ
אַל תֵּט כְּמוֹ הַשֶּׂה יוּבַל לַטֶּבַח
אֶל מַהֲמָאֹת פִּיהָ, כִּי עֹבֶרֶת
רַק לֶאֱרֹב בַּשּׁוּק בַּחוּרֵי חֶמֶד;
זוֹנָה מְלֻמָּדָה לָדוּשׁ אַהֲבַת
עַל תַּאֲוַת אֶתְנָן וּמְחִיר הַפֹּעַל
אִתָּם לְהִתְעַלֵּס עַד תֹּם הַכֶּסֶף
מֵאַמְתְּחוֹתֵיהֶם, וַיְהִי כִּי הֵמָּה
שָׁבִים בְּחֹסֶר כֹּל, דֶּלֶת סָגְרָה
נֶגֶד פְּנֵיהֶם; אָז בֵּיתָהּ לָלֶכֶת
כְּעִוְרִים תֹּעִים אָנֶה וָאָנָה,
נָסִים, וְהוֹרֵיהֶם אִישׁ אִישׁ
יֵחַתּוּ,
זֶה עַל יְחִידוֹ רַךְ, זֶה עַל נִין
זְקֻן,
זֶה עַל בְּנוֹ עָנֹג, זֶה עַל טוֹב
תֹּאַר
בָּכוּ בְכִי גָדוֹל וַיִּתְאַבָּלוּ,
כְּזֹכֵר בְּנָם בָּרִיא מִכְלַל כָּל־
יֹפִי,
עַתָּה בְּלֵב דַּוָּי, רָזֶה, צֹלֵעַ,
כֻּלּוֹ אֲבַעְבֻּעוֹת וּשְׁחִין פֹּרֵחַ,
אֵין בּוֹ מְתֹם מֵרֹאשׁ עַד כַּף
הָרֶגֶל,
וַיִּקְרְאוּ רֹפֵא לַחְקֹר הַחֳלִי
אָז הֶחֱזִיק רֹפֵא בְּמִבְּשֵׂי עָלֶם,
הִבִּיט בְּקַרְסֻלָּיו אִם בּוֹ יִמְעֲדוּ
וּבְכַפָּיו וּבִלְשׁוֹנוֹ אִם פָּרַח נָגַע,
וַיַּרְא צֳרִי לָרִיק, מָזוֹר לַהֶבֶל,
כִּי זָרְחָה עַל כָּל־גֵּוּוֹ צָרַעַת,
כָּזֹאת וְכָזֹאת גַּם מִחוּץ מִבַּיִת,
כָּזֹאת בְּקֶרֶב אִישׁ, הוּא גָזַר
אֹמֶר:
אָז קוֹל דְּבָרָיו בָּא: אוֹיָה לְךָ
נָעַר!
לַשָּׁוְא רְפֻאוֹת לָךְ, אוֹי מֶה
עָשִׂיתָ!
הַיּוֹם וְלֹא מָחָר צַו אֶל־בֵּיתֶךָ,
חַטָּאתְךָ תִּפְקֹד, סַפֵּר כָּל־מָעַל
אֶל אֵל, וְתֶן־תּוֹדָה לִפְנֵי אֵל
צֶדֶק,
אֶל הָאֱלֹהִים כִּי יַרְבֶּה לְכַלֵּ
הֵהּ ·

הָהּ! הִנֵּךְ מֵת עַל בֹּגֶדֶת בֶּגֶד
[עַל מַעֲשֵׂה אִשָּׁה זוֹנָה שַׁלֶּמֶת]
בֹּקֶר בְּאַשְׁמוּרָה, טֶרֶם יִשְׁכְּבוּ
כָּל־כּוֹכְבֵי מָרוֹם נֶגֶד הַשֶּׁמֶשׁ
רֹפֵא לְבֵיתוֹ שָׁב וּדְבָרָיו קָמוּ
כִּי בַעֲלוֹת הַשַּׁחַר מֵת הַיֶּלֶד,
מִסְפַּר חֳדָשָׁיו לוֹ הִנֵּה חֻצָּצוּ
וַיֶּאֱסֹף רַגְלָיו אֶל מִטַּת מָוֶתָה.
אֶבֶן אֲזַי תִּזְעַק מֵאֵם הַהֹרֶךְ:
רֵעָה קְדֵשָׁה תַּם, וּמוֹרוֹת
אֶשֶׁךְ;
אָז יִקְרְאוּ אִישִׁים: תַּם
מַשְׁחִית זֶרַע.
לָמָּה נִפַּתָּה עַל עַלְמָה לִבֵּנוּ
אוֹ עַל בְּתוּלַת חֵן לַחְשׂף
שׁוּלֶיהָ?
לָמָּה בְּבִרְכוֹת שָׁדַיִם וָרֶחֶם
חֲזַקַת קְלָלוֹת לָנוּ אָז הוּכָנָה?
יֵקַד יְקוֹד, כִּיקוֹד אֵשׁ
מִתְלַקַּחַת
מַבְעִיר בְּעֵרַת אִישׁ וּמְכַבֶּה אָיִן
עַל נַעֲרָה נָאוָה וּכְלִילַת יֹפִי.
מָה־אֶעֱשֶׂה אֵפוֹא לְרֹפֵא הַמָּחַץ
לִמְצֹא תְרוּפָה וּלְכַבּוֹת
שַׁלְהֶבֶת?
אָרוּץ לְבֵית אָבִיהָ רַק לִשְׁמֹעַ
אֶת פִּי שְׁנֵיהֶם יַחַד, אוּלַי מִבּוֹ

מִדַּבְּרוֹתֵיהֶם, אוּלַי נָעֲמוּ
לִהְיוֹת לְאִשָּׁה לִי, לִשְׁכּוֹן
לָבֶטַח;
אַךְ מַעֲשׂוֹת תִּפְלָה, זִמָּה
וָתֶבֶל,
לִפְרֹץ, לְגַלּוֹת נַבְלוּתָהּ,
הָלִילָה
לָנוּ, וּמִי הָאִישׁ קָם בִּבְתוּלֶיהָ
לִמְעֹל וְנִקָּה? הָהּ! חֶרְפָּה הִיא
לָנוּ.
כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד מֵעַל הַשֶּׁלֶג,
הַלָּבָן פְּנֵי תֵבֵל עַד אֵין כָּמֹהוּ
זֹאת לַעֲשׂוֹת, וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל,
אִם תַּעֲבֹר עָלָיו רֶגֶל הַגֶּבֶר
הָלַךְ וְלֹא יָשׁוּב הַלָּבָן מֶנּוּ,
גַּם כִּי אֱנוֹשׁ מֵעֶרֶב עַד הַבֹּקֶר
יִלְאֶה לְבַקֵּשׁ דָּת יָשׁוּב מִיָּמִים
שֶׁלֶג בְּלִבְנָתוֹ וּכְמוֹ מִקֶּדֶם —
כֵּן אוֹת בְּתוּלִים הִיא אֶל
חַדְרֵי אֵשֶׁת,
אִם יַד אֲנָשִׁים בָּהּ תִּהְיֶה
הַפָּעַם,
לַשָּׁוְא יְגִיעַת אִישׁ לְבַת יָצִיעַ,
שֵׁנִית יְכַסֶּה לָהּ פֶּתַח הַשַּׁעַר.
בָּחוּר, מְשׂוֹשׂ הוֹרִים, זָכְרָה
לָנֶצַח
[וּבְדַבְּרִי בָּךְ אִם מִלִּים מָלֹתִי

פֶּשַׁע וְחַטָּאָה עָלַי אַל תָּשֶׁת,
כִּי לַעֲשׂוֹת עָנָף אוֹ לָשֵׂאת פְּרִי
לְלְבַב אֱנוֹשׁ, דִּבַּרְתִּי לְךָ עַד
הֵנָּה],
זָכוֹר וְאַל תִּשְׁכַּח יוֹמָם וָלַיְלָה
אֶת־מַעֲשֵׂה אַמְנוֹן, תַּכְלִיתוֹ
בִּינָה,
כִּי בַעֲבוּר תָּמָר בָּרָה כַשֶּׁמֶשׁ
הֵחֵל לְהִתְחַלּוֹת וּלְהִשְׂתָּרֵעַ
עַל מִשְׁכְּבוֹת עַוְלָה וִיצוּעֵי
פָשַׁע,
שָׁמַע עֲצַת דּוֹדוֹ אִישׁ עֹשֶׂה עָוֶל
וּשְׁמוֹ יְהוֹנָדָב מִתְנַכֵּל נֵכֶל
עָנָה וְאָמַר לוֹ: אַמְנוֹן, מַדּוּעַ
אַתָּה, יְדִיד נַפְשִׁי, יוֹם יוֹם
דַּל כָּכָה?
לִי כֹל הֲלֹא תַגִּיד. אָז פָּתַח
פִּיהוּ
אַמְנוֹן: אֲהָהּ רֵעִי, צַר לִי עַד
מָוֶת,
שָׂא נָא, וְעִמָּדִי הַגְדֵּל חַסְדְּךָ,
תָּמָר אֲחוֹת אָחִי אַבְשָׁלוֹם, יַעַן
יָפָה, בְּתוּלָה, מְיָמִים יָמִימָה
אָמְנָה אֲנִי אֹהֵב, אַךְ אֵין בִּי
כֹחַ
לָהּ לַעֲשׂוֹת עֶרְוַת דָּבָר וּמְאוּמָה.
אָז מַעֲנֵה הִרְבָּה רֵעוֹ וַיּוֹסֶף:

עֵצָה נְכוֹנָה לְךָ הַיּוֹם אֶתְּנָה;
עַל עַרְשְׂךָ תִּשְׁכַּב, אַל תִּמְנַע
בֶּכֶה,
הִתְחַל, וּבָא אָבִיךָ לִרְאוֹתֶךָ,
דַּבֵּר וְאָמַרְתָּ אֵלָיו: הַמֶּלֶךְ,
תָּמָר אֲחוֹתִי נָא תַבְרֵנִי לֶחֶם,
כִּי אִם לְעֵינַי הַבִּרְיָה לֹא תַעַשׂ
מִמַּחֲלָתִי זֹאת אוּלַי אָמוּתָה.
שָׁמַע וְכֵן עָשָׂה, יוֹם בּוֹא
אָבִיהוּ,
אַמְנוֹן; וְהִנֵּה אֶל אָחִיהָ בָאָה
תָּמָר, לְבִיבוֹת לוֹ לָרֹב הִגִּישָׁה,
וַיַּחֲזֵק אַמְנוֹן אָז בָּהּ וַיֹּאמֶר:
שִׁכְבִי אֲחוֹתִי נָא עִמִּי עַד רָגַע
אָז אָמְרָה תָמָר: אַל אָחִי,
אָנָה
אוֹלִיךְ כְּלִמָּתִי אִם אֶפְעַל אֵלֶּה?
מֵאֵן בְּקוֹל תָּמָר אַמְנוֹן לִשְׁמֹעַ,
וַיֶּחֱזַק מִמֶּנָּה וַיְעַנֶּהָ,
וּמְשָׁרְתוֹ הוֹצִיא אוֹתָהּ הַחוּצָה,
גַּם אַחֲרֶיהָ חִישׁ נָעַל הַדֶּלֶת.
תָּמָר אֲזַי אֶת־כְּתָנְתָּהּ קָרָעָה,
שָׂמָה עֲלֵי רֹאשָׁהּ עָפָר וָאֵפֶר
בָּאָה לְאַבְשָׁלוֹם, דָּבָר הִגִּידָה
גָּבַר חֲרוֹן אַפּוֹ, שִׂנְאָה גְבֵרָה
נֶגֶד אֲמִינוֹן, נֶגֶד פֹּעַל נֵכֶר;
אָז קָם בְּתַחְבֻּלוֹת, צִוָּה לָלֶכֶת
אֶל

אל גוזזי צאנו אמנון, גם יחד
כל־־חיל עבדיו שם ובני
המלך ·
ויהי כטוב לבת אמנון ביין
אל נערו דבר אבשלום: רדה,
הכה אמנון עד ישוב
לשאלה —
קם נערו עליו ויהרגהו ·
לא אחשך־פי מדבר אליך
[אף כי ילוד אשה כמוך אני]
בחור, ולקנות לב שמעה
תוכחת:
אמנון, ותמר ביפות שרתי
זכרה ואל תשכח; היא
לבתוליה
על כל־־בנות החן נפה
הרימה;
אמנון לבדו מת בין שארת
ושבר
כי תאוה הרבה, פחז כמים,
ויהי למשל, לשנינה וקלס,
ושחוק לכל־־גוים יהיה עד
נצח ·
זה סוף אנוש פרץ גדר, זה
חלק
מאת אלהים חי אל חפץ
רשע

זאת נחלת חטאו משפט צדק,
כי ברחו ימיו מני רץ קלו,
הוא בעונו ימחה מספר
חיים, ועם חומץ ומעול זכר
כל־מעשיו יבא, בלהות צלמות
יביר, תקלל חלקתו בארץ:
אבן אוי תזעק במרומי
קרת:
מעך בתולות תם, דוה,
צרוע?
אז יקראו אישים: תם צודד
אשת.
למה לרעתנו בצלחת
נטמון [ולא נבוש] כפות ידינו?
למה לחרפה וקללה
נמרצת
חרוץ ואיש מהיר יום יום
נתנה?
עצל, ועד מתי משלך על
ערש
תשכב, ולא תזכר כי עפר
אתה,
אך עוד נשמה בך, חלק ממעל,
לחקר להתבונן בפעלות גבר
אם ער ולא ישן יהי לבך?
על סיסרא, שמשון או על
איש בשת

אֶת־עֵינֶךָ תָשִׂים, יֹשֵׁב הֶחָלֶד,
בִּינָה תְנוּמָתָם, תַּרְדֵּמָתָמוֹ
תִּשְׁפֹּט, נְסִבָּתָם לָרֶדֶת שָׁחַת.
אִם סִיסְרָא לָשֶׁבֶת תַּחַת אֹהֶל
יָעֵל, וְהוּא שָׁאַל מַיִם מִמֶּנָּה,
הִיא נָתְנָה חָלָב, חֶמְאָה
הִקְרִיבָה,
וַיְהִי בְּשָׁכְבוֹ רַקָּתוֹ מָחָצָה;
אִם עַל שְׁנַת שִׁמְשׁוֹן נִדְרֹשׁ,
נַחְקֹרָה,
נִמְצָא מַכָּתוֹ מִיַּד מִרְשַׁעַת,
מִיַּד דְּלִילָה שׁוֹבֵבָה, בְּשַׁלִּי
אֶת־מַחְלְפוֹת רֹאשׁוֹ בָּלֵיל
גִּלֵּחָה
וּבְיַד פְּלִשְׁתִּים חִישׁ נָפַל וַיָּמָת
בֵּין חַלְלֵי רַהַב וּבְנֵי עַוְלָתָה;
אִם אֶל בְּנוֹ שָׁאוּל וּשְׁמוֹ אִישׁ
בֹּשֶׁת
יָשֵׁן כְּחֹם הַיּוֹם עַל מִשְׁכַּב לָיִל
נַבִּיט, אֲזַי נִרְאֶה אִישׁ כָּעֹפֶרֶת
צָלַל בְּמֵי עַצְלוּת בַּל יָקוּם
נֶצַח,
כִּי בַעֲנָה, רֵכָב רֹאשׁוֹ כָּרָתוּ —
שֵׁנָה, דְּמוּת תָּפְתֶּה, צֶלֶם
הַמָּוְתָה,
צֵל הָאֲבַדּוֹן וּמְבַשֶּׂרֶת עֹנִי,
שֵׁנָה לְעֵין כָּל־אִישׁ חַיִּים וָמָוֶת

אִם לוֹ מְנוּחָה רַק כִּמְעַט
בַּלָּיְלָה
חַיִּים, גְּבוּרָה, כֹּחַ לוֹ תִתְּנִי;
אִם מַעֲמָדְךָ בּוֹ תַרְבִּי כִּפְלַיִם
הִנֵּה כְּחַרְיָהֶן עֵינָיו תִּמְקֶנָה,
צָרָה וְיָגוֹן עוֹד אֵלָיו תּוֹסִיפִי
עַד כִּי בְּחַלּוֹנָיו מָוֶת תְּבִיאִי.
הִנֵּה בְּשִׁפְלוּת יָד יִדְלֹף הַבָּיִת,
יָבֹא בְנִקְרַת צוּר דֶּלֶף עַל דֶּלֶף,
יִמַּךְ מְקָרֶה חִישׁ, יִפֹּל הֶחָדֶר,
יֻתַּץ, וְעַד הַיְסוֹד, בִּלְתִּי
מוֹשִׁיעַ;
שַׁלְוֵי עֲלֵי מִשְׁכַּב עָצֵל יָנוּחַ,
עַל כְּתֹנֶת רִקְמָה, עַל שֵׁשׁ
וָמֶשִׁי,
עֵינָיו בְּמִטַּת שֵׁן לֹא תִפָּקַחְנָה,
לוֹ עָרְבָה שֵׁנָה, לֹא פָחַד פַּחַד
כִּי כָבְדָה אָזְנוֹ, לֹא תָבִין לָחַץ,
אַךְ נֶהֱרַס בֵּיתוֹ, שָׁם יִמְצָא
קָבֶר.
אֶבֶן אֲזַי תִּזְעַק אָנֶה וָאָנָה:
יָשֵׁן וְעָצֵל תַּם, חִבֵּק יָדֵהוּ;
אָז יִקְרְאוּ אִישִׁים: תַּם אִישׁ
אִוֶּלֶת.
אַךְ אַחֲרֵי כָּל־זֹאת לַחְקֹר
הוֹאַלְתִּי,
לָמָּה אֱנוֹשׁ רֵקָם לִשְׁכֹּן בָּאָרֶץ

אִם מַחֲמַדָּיו רִיק׳ מַמְתַקָּיו הֶבֶל
כִּי בַעֲדָם יִמָּצֵא מַק תַּחַת בֹּשֶׂם׳
אִם כָּל־יְמֵי חַיָּיו כַּצֵּל עָבְרוּ
אוֹ כַכְּפוֹר הִנָּם נֶגֶד הַשֶּׁמֶשׁ?
וְאָמְרָה׃ אָמְנָה׳ כִּי לֹא לַתֹּהוּ
פֹּה כָּל־בְּנֵי אָדָם מֵאֵל רֻקָּמוּ׳
כִּי מִמְּכוֹן שִׁבְתּוֹ יָשָׁר כָּל־פָּעַל
וּלְמַעֲנֵהוּ הַיְצוּרִים חוֹלָלוּ׳
חַיָּה׳ בְּהֵמָה׳ עוֹף וּדְגֵי הַיָּמָּה׳
הָרִים׳ גְּבָעוֹת וִיסוֹדִים כֻּלָּמוֹ
עֹשִׂים רְצוֹנוֹ וּלְעָבְדוֹ הוּכָנוּ;
שׁוֹר לַחֲרֹשׁ שָׂדֶה׳ אוֹ סוּס לְרֶכֶב
מִפֹּה וּמִפֹּה חִישׁ לָרוּץ׳ לָלֶכֶת׳
גַּם הַחֲמוֹר גַּם הַגָּמָל לַסֵּבֶל
מִקּוֹל אֲדֹנֵיהֶם חַתּוּ׳ רָגָזוּ׳
עַד כִּי לְנֶגֶד אִישׁ כֹּחָם כָּאָפַע. —
עַל בָּמֳתֵי עָב׳ עַל עֹפֶל וָבַחַן
אָז אֶעֱלֶה לִרְאוֹת לַבַּת הֶהָרִים
בִּכְלִי זְכוֹכִית צָר רָחוֹק אַבִּיטָה
כִּימָה׳ כְּסִיל וָעָשׁ׳ חַדְרֵי תֵימָנָה
רֶכֶב אֱלֹהִים רָם׳ וּלְרִבּוֹתַיִם

כָּל־־־כּוֹכְבֵי מָרוֹם לְמֶשֶׁל בַּלָּיְלָה;
וְאָמְרָה׃ אָמְנָה׳ כִּי לֹא לַתֹּהוּ
חֵילָם וּמִשְׁטָרָם מֵאֵל הוּשָׂמוּ.
הִנֵּה כְּחֹם הַיּוֹם בִּגְבוּרַת שֶׁמֶשׁ
יִפְרוּ עֲצֵי שָׂדֶה וּפְרִי יַבְשִׁילוּ׳
חִטִּים׳ שְׂעוֹרִים אָז רֹאשָׁם יַגְבִּיהוּ
וּבְשִׁבֳּלִים טוֹבוֹת שָׂבָע הֵפִיצוּ;
תַּרְבֶּה תְבוּאוֹת נֹגַהּ הַיָּרֵחַ׳
גֶּפֶן׳ תְּאֵנָה אֶת־חֵילָם נָתָנוּ.
וּלְמִי אֱלֹהִים חַי בָּרָא כָל־אֵלֶּה׳
הַיָּם וְיַבָּשָׁה׳ כָּל־עֵץ׳ כָּל־דֶּשֶׁא׳
וּלְמִי מְאוֹרֵי אוֹר הִזְהִיר׳ הִגִּיהַּ׳
אִם לֹא לְצֶלֶם אֵל׳ אִם לֹא לַגֶּבֶר?
אַךְ לֹא לְאִישׁ זוֹלֵל אוֹ סוֹבֵא יָיִן׳
אוֹ לֶאֱנוֹשׁ כִּילַי לֹא יִשְׂבַּע כָּסֶף׳
לֹא אֶל מְחַבֵּק חֵיק זָרָה׳ נֹאֶפֶת׳
וּלְתַאֲנָה רֹדֵף אוֹ צֹדֵד רָחָם׳
לֹא לֹא לְאִישׁ עָצֵל וְיֵרֵא הַקָּרַח
הִפְלִיא בְּרֹב גָּדְלוֹ רַקַע שָׁמַיִם
כִּי

כִּי אִם לְאִישׁ גּוֹמֵל נַפְשׁוֹ,
אִישׁ חָסֵד,
יָשָׁר, יְרֵא הָאֵל, חֻקָּיו שֹׁמֵעַ,
חָפֵץ בְּמִצְוֹתָיו, אִישׁ אֹהֵב דַּעַת
הַמַּטִּיר אֱלֹהֵי עַד מֵימֵי הַיֶּשַׁע;
כִּי מָה חָסִין הֹרֵשׁ מְיוֹשֵׁב
חָלֶד?
כִּי אִם עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט, הַצְנֵעַ
לֶכֶת;
כִּי אִם אֱהוֹב חָכְמָה, מוּסָר
לָקַחַת.
הִנֵּה כְמוֹ אִכָּר, הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר,
יֵלֵךְ לְמַסָּעָיו, יֵצֵא הַחוּצָה,
יְפַקֵּד אֲחֻזָּתוֹ וִישַׂדֵּד אֶרֶץ,
יְפַקֵּד .... וְעַל פָּנֶיהָ יַשְׁלִיךְ
דֹּמֶן,
יְפַקֵּד .... וּבַמַּעְדֵּר יְעַדֵּר
הַתֶּלֶם,
יָכִין בְּכֹחַ שׁוֹר אַדְמַת שָׂדֵהוּ,
סִלּוֹן וְקוֹץ מַמְאִיר יָסִיר מִמֶּנָּה,
יִזְרַע בְּבִטְנָהּ בָּר, אַף יָפִיץ
קֶצַח;
עָבַר סְתָו, חָלַף הָלַךְ הַגֶּשֶׁם,
אֵין עוֹד כְּפוֹר, אֵין עוֹד, אָבִיב
הִגִּיעַ,
יָצִיץ וּפָרַח דֶּשֶׁא, יֶרֶק עֵשֶׂב;
יָמִים וְעוֹד יָמִים לָמוֹ חָלָפוּ,
יִרְאֶה בְעֵינָיו אִישׁ יִגְדַּל הַנֵּצֶר
יוֹם יוֹם וְהִנֵּה בָא כְּצִפּוֹר
קָיִץ;
עִם יוֹגְבָיו שָׂשׂ וּלְבָבוֹ שָׂמֵחַ,
כִּי רַעֲנָן, רָטוֹב כָּל־עֵץ, כָּל־
נֶטַע;
חִישׁ שִׁבֳּלֵי נִיר רַבּוּ עַד אֵין
חֵקֶר
רָמוֹת בְּקוֹמָתָן וּמְלֵאוֹת אֹכֶל,
יִקְצֹר וְיִצְבֹּר בָּר לִימֵי הַחֹרֶף,
יֹאכַל וְלֹא יָמוּת, יוֹתִיר, יַנִּיחַ
גַּם לַאֲחֵרִים מִכְּלְיוֹת הַגֹּרֶן —
כֵּן אִישׁ חֲכַם לֵבָב, חָרוּץ
לָנֶצַח
לַרְבּוֹת יְקָר לִבְנוֹ עוֹד רַךְ
וָנַעַר,
לָתֵת פְּאֵר עָלָיו יוֹמָם וָלַיְלָה,
אֹתוֹ לְהוֹרוֹת בִּנְתִיבוֹת הַיֹּשֶׁר;
לֹא יֶחֱרַד גַּם אִם יָקוּץ הַיֶּלֶד
לִשְׁקֹד בְּלִמּוּדִים; יָעִיר לוֹ אֹזֶן
לִנְטוֹת לְקוֹל מוֹרָיו וּלְפַלֵּס
אֹרַח;
אָז מִשְּׂדֵה שִׂכְלוֹ יָסִיר כָּל־חוֹחַ,
שִׁבְטוֹ וּמוּסָרוֹ לֹא יַחְשֹׂךְ מֶנְהוּ,
כֹּחוֹ וְאֶזְרוֹעוֹ בִּבְנוֹ מָשְׁלוּ,
עַד אַחֲרֵי שָׁנָה אוֹ בִשְׁנָתַיִם
יַדְרִיךְ בְּנוֹ בַטּוֹב, יוֹרֵהוּ דֶרֶךְ

לִשְׁפֹּט בְּמֵישָׁרִים; מוּסָר וָדַעַת,
בִּינָה, תְּעוּדָה בוֹ בִּמְלֹא
הַקֹּמֶץ
זָרַע, וְיֹנְקָיו נִרְאוּ בָאָרֶץ,
כֻּלָּם מְלֵאֵי הוֹד וּמְפִיקֵי טַעַם,
עֵצָה וְתוּשִׁיָּה; וַיִּגְדַּל עֶלֶם
חָזָק כְּעֵץ שָׁתוּל בִּשְׂפַת הַנָּחַל,
גַּם הַתְּבוּנָה, גַּם דֵּעָה וְהֶדֶר
בַּדָּיו וּפֹארֹתָיו בְּיָקָר הֵרִימוּ;
חָכְמוֹת בְּצֵל דָּלִיּוֹתָיו תִּשְׁכֹּנָּה,
יֹאחֵז בְּסַנְסִנָּיו יֹדֵעַ שֵׂכֶל,
מָתוֹק לְחֵךְ נָבוֹן יִתֵּן הַפֶּרִי
אַף כִּי לְחֵךְ אָבִיו; בָּחוּר כָּאֶרֶז
יַחְפִּיר בְּיִפְעָתוֹ מָאוֹר וָשֶׁמֶשׁ
וּכְנַהֲרוֹת אֵיתָן כָּל־מוֹצָא
פִיהוּ,
הִנֵּה אֲלֻמָּתוֹ קָמָה, נִצָּבָה,
יִשְׁתַּחֲווּ לוֹ כָּל־בַּחוּרֵי חֶמֶד
בִּקְהַל תְּמִימֵי לֵב וּנְבוֹנֵי לָחַשׁ;
לוֹ מִמְּקוֹר חָכְמָה נַחַל נֹבֵעַ,
וּבְגַן תְּבוּנָתוֹ מֵימָיו נֶאֱמָנוּ;
יִהְיֶה מְשׂוֹשׂ הוֹרָיו עַד יֵאָסֵפוּ,
יִזְקַן וְלֹא יָנוּס מִמֶּנּוּ לֵחַ,
כִּי אוֹתָהּ נַפְשׁוֹ יִקְרַת תִּפְאֶרֶת
לוֹ לַעֲשׂוֹת, אֵלָיו גּוֹיִם יִדְרֹשׁוּ,
מִמַּעֲרָב, מִיָּם הִנֵּה יָבֹאוּ
לָהוּר מְנוּחָתָם, לָבוּר, לִשְׁמֹעַ
מִדַּבְּרוֹתָיו כִּשְׂעִירִים עֲלֵי דֶשֶׁא;
יָמוּת. . . . וְלֹא יָמוּת אַחַר
הַמָּוְתָה,
יִחְיֶה וְלֹא יָסוּף זִכְרוֹ לָנֶצַח,
כִּי כְבוֹדוֹ עֶשְׁתֹּנוֹתָיו עַל לֶקַח
לֵאוֹר בְּאוֹר חַיִּים מֵיטִיבֵי
צָעַד;
אָז יִשְׂמְחוּ כֻלָּם לִקְרֹא בַּסֵּפֶר
כָּל־מַעֲשֵׂי יָדָיו, כִּי רָמִים הֵמָּה
וּלְטִיב בְּנֵי אָדָם עַד עוֹלָם
סֶלָה. —
אַךְ מַעְגְּלוֹת חָכְמָה אוּלַי
תְּיַשֵּׁרְנָה
תָּמִיד, וְלֹא דַרְדַּר בָּהֶן אוֹ
שָׁיִת,
לֹא קוֹץ וְרַק שׁוֹשַׁן יִצְמַח
בָּהֵנָּה?
הָאִישׁ חֲכַם לֵבָב, בִּינָה יֹדֵעַ,
כֻּלּוֹ שָׁלֵו, כֻּלּוֹ שֹׁקֵט יָנוּחַ,
אוֹ יַאֲרִיךְ יָמִים, לֹא יִרְאֶה
שָׁחַת?
קִנְאָה חֲמַת אָדָם, קִנְאָה
סַף רָעַל
לִלְבַב תְּמִים דֵּעִים, לִלְבַב
אִישׁ חָיִל,
אַתְּ תְּרַדְּפִי אֹתוֹ, אַתְּ לוֹ תוֹבִילִי
פֶּצַע וְחַבּוּרָה אוֹ מַכַּת חֶרֶב,

פֹּה יוֹקְשִׁים לִגְוִיָּתוֹ תַטְמִינִי,
יִפֹּל בְּרֶשֶׁת זוּ, בַּל יִרְאֶה זֹהַר
מִמִּפְעֲלוֹת כַּפָּיו, מִיָּשְׁרוֹ נֹגַהּ.
מַה־־יַּעֲשֶׂה אִם כֵּן לִקְרַאת
הַנֶּשֶׁק
וּכְלֵי קְרָב, קִנְאָה אֵלָיו
הִצְפִּינָה? —
אֵין דֵּי תְּבוּנָה, תּוּשִׁיָּה אַךְ
תֹּהוּ;
רַק מַעֲשֵׂי צִדְקוֹ עַל אֲדֹנָי
קֹשֶׁט,
קֹשֶׁט לְמַעְלָה רֹאשׁ נוֹטֶה עַל
יֹשֶׁר,
יֹשֶׁר אֲשֶׁר יַגְדִּיל תּוֹחֶלֶת גָּבֶר,
הֵן הֵם קְצוֹת דַּרְכּוֹ; כִּי אִם
יֵרֵעוּ
פֹּה לֶאֱנוֹשׁ, יֵיטִיבוּ לוֹ, יֵלֵכוּ
רָצִים לְפָנָיו לִמְעוֹנוֹת הַשֶּׁקֶט
עַד בֹּא יְמֵי שָׁלוֹם וּגְמוּלַת
פֹּעַל,
כִּי כֵן בְּנוֹ דָוִד אֹמֶר הִבִּיעַ:
אַךְ פֹּה חֲלוֹמוֹת שָׁוְא, פֹּה
מַשְּׂאוֹת שֶׁקֶר,
חֵיל מֵהַתְּלוֹת פֹּה, פֹּה הַכֹּל
הָבֶל;
אִם לַעֲבֹד הָאֵל, אִם לִשְׁמָר־
חֶסֶד,
חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו תָּמִיד לִשְׁמֹעַ
רַק טוֹב, וְזֶה כָּל־־הָאָדָם
בָּאָרֶץ. —
דָּוִד חֲנַנְיָה עַל לִבִּי חֹתֶמֶת,
„מַה־זֶּה וְעַל מַה־זֶּה“ אֵלַי,
דּוֹדְךָ,
תֹּאמַר „וּמַה לַבָּר אֶת קַשׁ
וְתֶבֶן?
מַה־לְּךָ לְדַבֵּר טוֹב אוֹ רָע אֶל
עֵבֶר
פְּנֵי [בַּעֲלֵי עָשׁוֹר, עַל תֹּף וָנֶבֶל]
עַל זוֹלְלֵי בָשָׂר, עַל אֹהֵב
כֶּסֶף,
עַל אִישׁ מְבַקֵּשׁ לוֹ פִּטְרַת כָּל־
רֶחֶם
אִם עַל חֲלָלָה וּקְדֵשָׁה פּוֹגֵעַ,
אוֹ עַל שְׁנַת עָצֵל וּרְפֵה יָדַיִם,
אִם עַל יְרֵא הָאֵל יֹשֵׁב בַּשֵּׁפֶל,
אוֹ עַל חֲכַם לֵבָב וּנְכֵה הָרוּחַ?
מַה־לְּךָ צְעִיר הַצֹּאן, אַיָּל פִּסֵּחַ,
כִּי לַעֲלוֹת תָּזִיד אֶל הַר גָּבֹהַּ
אוֹ מִנְּהַר זִמְרָה לִשְׁאֹב מֵימֶיךָ?
אֵיךְ אֶת־יְעֵפִים רַצְתָּ וַיַּלְאוּךָ,
וּתְתַחֲרֶה מֵרוּץ אֶת־־סוּס
וָרֶכֶשׁ? —
זֶה לִי חֲלוֹם, זֶה לִי שָׁוְא,
אֵינֶנּוּ,

אח

אֶת־אֹהֲבִי תִשְׁכַּח, תָּסוּר מִדֶּרֶךְ
יָשָׁר, אֲשֶׁר מֵרֹאשׁ הֵן הַחִלּוֹתָ
לִבְכּוֹת לְיוֹם מוֹתוֹ, לַרְבּוֹת
לוֹ הֶגֶה,
טוּבוּ לְסַפֵּר אֶל כָּל־נִין וָנֶכֶד,
זִכְרוּ בְּקוֹל גָּדוֹל לִקְרֹא,
לַשְׁמִיעַ
הוֹדוֹ, שְׁמוֹ וּתְהִלָּתוֹ בָּאָרֶץ;
תִּפְלַצְתְּךָ אָכֵן כָּל־זֹאת פָּעֳלָה,
כִּי הַכְּאֵב הִגְבִּיר חֵילוֹ עָלֶיךָ
עַד בַּתְּבוּנָה יִתְבּוֹלָל הַסֵּכֶל.
קוּמָה, יְדִיד נַפְשִׁי, נֵבֶל
הָעִירָה,
אַל נָא דֳמִי תִתֵּן לִמְלִיץ
הַיָּשָׁר
שָׂם לוֹ לְמַטָּרָה אֵמוּן וָצֶדֶק;
קוּמָה, וְשָׂא קִינָה עַל מֵרֵעֲנוּ,
עַל אִישׁ טְהוֹר לֵבָב, חַף
מִכָּל־פֶּשַׁע,
שִׂמְחָה לְמִשְׁפַּחְתּוֹ תִּקְוַת אָבִיהוּ,
מָתוֹק לְנִשְׁמַת אִישׁ, מַרְפֵּא
לָעֲצָם,
שׁוֹקֵל בְּשֵׂכֶל טוֹב קוֹרוֹת
הֶחָדֶל,
בִּדְמִי יְמֵי חַיָּיו מָצָא מַרְגּוֹעַ,
בֵּין מַלְאֲכֵי מָרוֹם וּקְדוֹשֵׁי
שַׁחַק״. —

דָּוִד חֲנַנְיָה אִישׁ יֹדֵעַ פֵּשֶׁר
דָּבָר, בְּחִיר רֵעַי וּמְבַקֵּשׁ דַּעַת,
סִתְרִי וּמָגִנִּי, מִשְׂגַּבִּי אָתָּה,
אַל נָא תְהִי מַצָּה בֵּינִי, בֵּינֶךָ;
מֵרֹאשׁ חֲקוֹר מִלַּי וּשְׁקוֹל כָּל־
אֹמֶר,
כִּי לֹא בְלֵב וָלֵב, בַּלָּאט,
בַּסָּתֶר,
רַק בֶּאֱמוּנָה וּבְתֻמִּי דִבַּרְתִּי;
כֻּלָּם נְתִיבוֹתַי, כִּי לֹא עַל אֵפֶר
הֵנָּה מְיֻסָּדוֹת, עַל אַבְנֵי בֹהוּ,
רַק עַל יְסוֹד אֵיתָן, עַל אָשְׁיוֹת
אֹמֶן.
אָנָּא, סְלַח נָא אִם אֹמַר אֵלֶיךָ:
רֵעִי, כְּשֶׂה אֹבֵד אָכֵן תָּעִיתָ
עַל רֵעֲךָ לַהֲשִׁיב סְכָלוּת אוֹ
מָעַל
אִם בִּתְמִימִים לְרָעִים שָׂם זֶכֶר,
אִם לַחֲכָמִים נִפְתָּלִים חֲבָרוּ,
כִּי רַק לְפָאֵר אִישׁ עַד לַשָּׁמַיִם
בָּזֹאת וְכָזֹאת לְךָ חָזוּת
הִרְבֵּיתִי;
הֵן תֶּחֱזֶה בָּהִיר שֶׁמֶשׁ מִקֶּדֶם
אִם אַחֲרֵי עָבִים זִיקוֹת הוֹפִיעַ;
אוֹ אִם כְּסוּת עָנָן תָּסִיר מִמֶּנּוּ
אוֹרוֹ, מְאֹד יִרְבֶּה חֻמּוֹ לָאָרֶץ.
שֶׁלֶג בְּלִבְנָתוֹ מִצֶּמֶר צָחַר,

פְּחָם בְּשַׁחְרוּתוֹ מַקְדְּרוּת אֶמֶשׁ
יְחָנֵּנוּ פִּתְאֹם, וּלְמַרְאֵה עַיִן
אִם יִגְּשׁוּ אֶחָד אֶל אֶחָד רֶגַע;
אַךְ מֵאֲגֻדָּתָם אִם יִתְפָּרָדוּ,
וּמְאֹד מְאֹד אֶת־מַצָּבָם
נַרְחִיקָה,
לֹא נוּכְלָה הֵיטֵב לִשְׁפּוֹט
בֵּינָמוֹ —
כֵּן אִישׁ יְרֵא הָאֵל וּשְׁפַל הָרוּחַ,
נָדִיב בְּחָכְמָה בִּתְבוּנָה וּבְדַעַת,
מִסְתּוֹר לְחֶלְכָּאִים, מַחְסֶה
לֶעָנִי,
מָגֵן בְּעַד נִכְאֶה, מָעוֹז חֶלְכָה,
אִם הוּא בְּתוֹךְ חֶבְרַת אַיִן
וָאֶפֶס
בֵּין רוֹדְפֵי זִמָּה, חֶדְוָה וָנֹעַם,
בֵּין הַפְּרוּחִים עַל עַרְשׂוֹת
הַחֵשֶׁק,
נֹגַהּ פְּעֻלּוֹתָיו תַּחְפִּיר הַחֶרְפָּה,
יָשְׁרוֹ וְצִדְקָתוֹ לָעַד עֹמֶדֶת,
וּמְאוֹר נְתִיבוֹתָיו יוֹתֵר יַגִּיהַּ,
כִּי אַחֲרֵי גֵוּוֹ הִשְׁלִיךְ הַהֶבֶל,
מִתַּעֲנוּגֵי שָׁוְא יוֹם יוֹם בֹּרֵחַ,
וּבְרִית לְבַת עֵינוֹ כָּרַת לָנֶצַח
אֶת־כָּל־אֲשֶׁר לֹא לוֹ לַחְשׁוֹב
כְּרֶפֶשׁ,
אִם יַעֲלַת הַחֵן וּבַעֲלַת בַּעַל
אִם הוֹן כְּבוּדַת אִישׁ, אִם
מַחְמַד עָיִן,
וּלְקוֹל מְשֻׁגָּעִים לֹא הִטָּה אֹזֶן,
כִּי כָל־מְגַמָּתוֹ לִיקָר וְהָדָר,
הֵכִין לְנִשְׁמָתוֹ צֵדָה בַּבֹּקֶר,
טֶרֶם יְמֵי רָעָה אֵלָיו יָבֹאוּ:
אוֹ בַּאֲרֻבּוֹת הָרֹאוֹת תֶּחְשַׁכְנָה;
יַחְשׁוֹב לְפִי שִׂכְלוֹ תַּמִּים גַּם
יָחַד
פִּידוֹ וּפִדְיֹנוֹ וּבְכוֹת וּשְׂמֹחַ,
יִזְכּוֹר בְּיוֹם גָּדְלוֹ אֶת־יוֹם
הַמָּוֶת,
יִזְכּוֹר בְּיוֹם נָפְלוֹ אֶת־יוֹם
הָאֹשֶׁר,
לֹא גָבְהָה רוּחוֹ אִם יִפְרֶה
יֶשַׁע,
לֹא יֶחֱרַד לִבּוֹ אִם בָּא הַקֶּרֶץ,
יָשִׂישׂ בְּיוֹם רָעָה כִּימֵי הַשֹּׂבַע,
יָגִיל בְּחֹסֶן רַב כִּימֵי הַחֹסֶר.
הִנֵּה כְדוּד מָלֵא בִּכּוּרֵי קַיִץ,
יָפִים לְמַרְאֶה וּמְתוּקִים לְטָעַם,
רִמָּה וְרִקָּבוֹן אִם בּוֹ מָשָׁלוּ,
כֻּלָּם, וְאֵין מַצִּיל, כֻּלָּם יִרְקָבוּ,
בִּלְתִּי בְאֹשׁ אֵין גַּם אֶחָד
בַּטֶּנֶא,
יִהְיוּ לְמַדְמֵנָה מֻשְׁלָכִים אַרְצָה,
יִהְיוּ לְמִרְמָס וּלְמִדְרַךְ כַּף רָגֶל;

אַךְ אִם תְּאֵנָה לִפְלֵטָה נִשְׁאֲרָה
טוֹבָה, וְתוֹלֵעָה בָּהּ לֹא הָיְתָה,
בְּמוֹפְתִים כָּזֹאת אָמְנָם
נָשִׁימָה —
כֵּן אִישׁ תָּמִים רֵעִים וּנְקִי
כַפָּיִם
אֹרַח לְחֶבְרָה עִם אַנְשֵׁי הָרֶשַׁע
אֶל עֲדוֹת אֵל סָר, לֹא אֶל
הַבָּצַע,
רַגְלוֹ בְּמִישׁוֹר וּבְמִשְׁפָּט עֹמֶדֶת
גַּם כִּי בְּכָל־כֹּחָם נֶגְדּוֹ יֵשְׁבוּ
רָעִים וְחַטָּאִים וּמְבַקְשֵׁי מְרִי
עָלָיו לְהִשְׂתָּרֵר וּכְמוֹהֶם יְהִי,
יִתְנַכְּלוּ אֹתוֹ לְנַחוֹתוֹ בֶּטַח
בִּיוֵן מְצוּלָתָם בִּשְׁאוֹל הַרְבָּמוֹ,
לָתֵת לְכָל־חַטָּאת כָּבוֹד,
תִּפְאֶרֶת,
הָדָר לְרֹעַ לֵב; לָכֵן הִנְנִי
יוֹסִיף לְהַפְלִיא זֶה הַפֶּלֶא
וָפֶלֶא
כִּי הוּא כְּעֵץ שָׁתוּל עַל פַּלְגֵי
מָיִם,
יִשְׂחַק, וְלֹא יֵחַת, לָעַב וָרוּחַ,
יִשְׂחַק לְנִפְתָּלִים, יִשְׂחַק לַפֶּגַע;
יִחְיֶה, וְנַפְשׁוֹת אֶבְיוֹנִים יוֹשִׁיעַ
מִתּוֹךְ וּמֵחָמָס יִגְאַל נַפְשָׁמוֹ;
יִחְיֶה, וּמֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ

יִתְבָּרְכוּ בוֹ כָּל־גּוֹיֵי הֶחָלֶד;
יָמוּת, וְכָל־צַדִּיק יִרְבֶּה לוֹ
בֶּכֶה
כִּי מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ נִשְׂגָּבוּ, רָמוּ;
יָמוּת, שָׁלֵיו יָמוּת, גַּם אִם
בַּנַּעַר
כִּי עַל אֲדֹנָי שָׂם שִׁבְרוֹ עַד
מָוֶת. —
דָּוִד חֲנַנְיָה דוֹד חָנַן יָהּ נֶצַח
אֶת־אֹהֲבוֹ, תָּבִין אִם לָךְ
עַד הֵנָּה
מָשָׁל וְחִידָה כֹּה וָכֹה דִּבַּרְתִּי
עַל מִפְלְאוֹת חָסִיד יִדְכֶּה, יָשַׁח,
נֶאֱחָיו, מְיֻדָּעָיו לֹא בוֹ הִכִּירוּ
מַעֲלָלֵי נֹטֶה עַל אֲדֹנָי קֹשֶׁט,
כִּי נָתְנוּ עֹלָם לָרִיק וָהֶבֶל
עַל צַוְּארֵי נָקִי וּמְבַקֵּשׁ צֶדֶק,
לֹא עַל חֲלוֹמוֹת שָׁוְא בָּנֹה
בָנִיתִי
מָכוֹן לְדִבְרָתִי, לֹא עַל קַו תֹּהוּ,
רַק עַל יְסוֹד אֵמוּן יָרִיתִי אֹמֶר,
גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים עַל יִבְלֵי יֹשֶׁר
בָּם כָּל־עֲצֵי הָדָר וָהוֹד נָטַעְתִּי,
יִרְאוּ יְשָׁרִים וּבְתוֹכָם יִשְׂמָחוּ,
צַדִּיק וְנִשְׂגָּב בָּם יוֹם יוֹם יִרְצוּ,
לַחֲסוֹת בְּצֵל מֶחְקָר וּבְצֵל
הַלֶּהָג,

מֵרִיב לְשׁוֹנוֹת בַּסֻּכָּה יִצְפְּנוּ ;
גַּם אֹהֲבֵי חָמָס פְּרָיִם יֹאכֵלוּ ,
יִלָּפְתוּ אָרְחוֹת דַּרְכָּם , יִקְחוּ
מוּסָר , וּמִדִּמְעוֹ דִמְעָה יוֹרִידוּ . —
הֵן אֶעֱמֹד עַל מִשְׁמַרְתִּי בָטוּחַ ,
לֹא אַחֲרִישׁ , אַךְ קוֹל מִלִּין
אַשְׁמִיעַ
עַל הֻיָּדוֹת כִּבְנֵי לֵוִי מִקֶּדֶם ,
אָשִׁיר לְרוֹמֵם אִישׁ , זַךְ , בִּלְתִּי
פָשַׁע ,
אֶתֵּן בְּפִי רִנָּה עַל יוֹם הֻלֶּדֶת
אֶת־יַעֲקֹב חַי מִמִּשְׁפַּחַת
פָּארְדוֹ ,
כִּי נוֹסְפָה בוֹ מִלֵּידָה , מִבֶּטֶן
רוּחַ אֲדֹנָי , מִיָּמִים יָמִימָה ,
וּבְרֹב תְּבוּנָתוֹ מָחַץ כָּל־רָהַב ,
וַיִּשְׁתַּחֲווּ תַחְתָּיו עֹשֵׂי עַוְלָתָה .
יֻלַּד יְדִידִי בֶּעָשׂוֹר (א) לַחֹדֶשׁ ,
יוֹמוֹ , שְׁנָתוֹ עִם חָדְשׁוֹ חֲבֵרוּ ,
הִנָּם בְּמִסְפָּרָם כִּתְאוֹמֵי קֶרֶב ,
לִהְיוֹת לְזִכָּרוֹן לִלְבַב רֵעֵהוּ ,
וּלְבֵית יְשֻׁרוּן וִיהוּדָה כַּתֹּרֶן
עַל הַר מְאֹד תָּלוּל וּלְעִיר
רָאגוּזָה
גַּם אַחֲוָה וּבְרִית שָׁלוֹם גַּם
יַחַד . —

הוֹרִים תְּמִימִים מַשְׁלִיכִים עַל
יֶלֶד
אֶת־כָּל־מְגַמָּתָם לְרַבּוֹת לוֹ
עֹצֶם ;
הִנֵּה בְּכוֹרָם הוּא , רֵאשִׁית
אוֹנָמוֹ ,
עֻזָּם וְתוֹחַלְתָּם וּלְרֹאשָׁם
כֶּתֶר — ;
אַךְ אַחֲרֵי יָמִים אוֹ כִשְׁנָתַיִם
לֹא שָׁקְטוּ עַל חֹף קָטֹן , לֹא
נָחוּ ,
כִּי מִשְׁאֲלוֹת לִבָּם לֹא תְמַלֶּאנָה ,
וַיֵּרְדוּ מִשָּׁם , וּבְצִי נָסָעוּ
שָׂשִׂים , וּמַבְלִיגִית עַל יָגוֹן
שָׂמוּ
כִּרְאוֹת בְּנָם בָּרִיא , דֹּלֵג כָּעֵגֶל .
אָז נָתְנוּ תוֹדָה לִמְחַבֵּשׁ עֹצֶב
הַמְיַחֲלִים , כִּי מֵרָחוֹק הִבִּיטוּ ,
עִיר עַל שְׂפַת הַיָּם וּכְלִילַת
יֹפִי ,
וַיֹּאמְרוּ : אָמְנָם זֶה חוֹף
טְרִיאֶסְטֵי
עִיר נֶאֱמָנָה אֶל עֵבֶר פָּנֵינוּ ;
מֵהַסְפִּינָה אָב וָאֵם יָרְדוּ ,
עִמָּם בְּנָם נֶחְמָד מַבַּט עֵינֵימוֹ ,
גַּם כָּל־בְּנֵי בֵיתוֹ אִתָּמוֹ בָאוּ ;

(א) בעשירי לחדש העשירי בשנת בעשו"ר לפ"ק.

יָמִים אֲחָדִים פֹּה כֻּלָּם יָשָׁבוּ,
כִּי תַאֲוַת לִבָּם כָּאֵשׁ, לָלֶכֶת
עַל הָעֲגָלוֹת עַד קִרְיַת
לִיוֹורְנוֹ,
אוּלַי לְמַעַן תֵּת מוֹצָא לַסֵּפֶר,
חִבֵּר בְּמִסְכְּנוּת [א] רַב עִיר
רָאגוּוָה,
אוֹ רַק לְכַף רַגְלָם לִמְצֹא מָנוֹחַ.
יָמִים עֲלֵי יָמִים לָמוֹ חָלָפוּ,
שָׁם יָשְׁבוּ אַרְבַּע שָׁנִים וָחֵצִי.
אֵשׁ הַמְּרִיבָה, הוֹי! [ב] עַד רוּם
גָּדֵלָה
כִּי קָדְחָה בִלְבַב אַנְשֵׁי וֵירוֹנָה
עַל אִישׁ אֲשֶׁר נִקְרָה לִמְשׁוֹל
עֲלֵימוֹ,
כִּי אָמְרוּ: לֹא טוֹב שִׁבְתּוֹ עִמָּנוּ;
לֹא יָכְלוּ לִשְׁתּוֹת, גַּם כִּי צָמֵאוּ
מִמֵּי בְּאֵר [ג] רָעָמוֹ, וַיָּקֻצוּ
בוֹ, עַל דְּבַר בִּרְכַּת גֶּפֶן אוֹ
גָּפֶן [ד],

וַיְשַׁלְּחוּ אֹתוֹ אֶל עִיר אַחֶרֶת
טֶרֶם עֲלוֹת מִשְׁמְמוֹתָם שְׁמֻיְמָה,
כִּזְכֹּר יְמֵי יִפְתָּח לִבְנֵי אֶפְרַיִם
נַפְשָׁם בְּכַפָּם עַל הַהֶבֶל שָׂמוּ
אִם אוֹמְרִים סִבֹּלֶת עַל
שִׁבֹּלֶת. —
אָז קָרְאוּ לָהֶם וַיָּבֹא שָׁמָּה
דָּוִד שְׁמוּאֵל רַב [ה] נֹהֵג
הָעֵדָה
עִם כָּל־בְּנֵי בֵיתוֹ; יִדְאֶה כַנֶּשֶׁר
יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו עַל קִרְיָה נִשְׂגָּבָה,
לִהְיוֹת מְנַהֵל עָם, לִשְׁמֹר
הַחֶסֶד
וּלְהַחֲזִיק יָדוֹ וּלְגִנּוֹ יָחַד;
[מֵאָז וְעַד עַתָּה מוֹרֶה עוֹדֶנּוּ
שָׁמָּה, וְרַק לִבְנוֹ הִנֵּה אָבְדָה
כָּל־מַחְשְׁבוֹתָו, אוֹי! אֵין עוֹד
תּוֹחֶלֶת!]
וּבְנוֹ בְּכוֹרוֹ אֶל יָדַע סֵפֶר,
וּלְמִשְׁכְּנוֹת חָכְמָה, לִמְעוֹן הַיֶּשַׁע,

א) ספר מסכנות יעקב להרב יעקב פארדו מ"ץ בעיר ראגוזה אבי כמוהר"ר שמואל דוד נר"ו אבי ידידנו יעקב חי ז"ל.

ב) שנת התקפ"ד לפ"ק כמנין א"ש המריב"ה הו"י.

ג) מוהרר"י באר מ"ץ בעיר וירונ"ה ואח"כ ברומ"א ושם נאסף אל עמיו.

ד) הרב אומר בורא פרי הגָפֶן, והקהל ב"פ הגֶפֶן; על דבר קטון הואיל הריב ועל דבר גדול נשלם, כדרך כל הארץ. —

ה) כמוהר"ר דוד שמואל פארדו נר"ו גם עתה מ"ץ בעיר ווירונה אבי אהבנו יעקב חי ז"ל. —

הֶחֵל מְרוּצָתוֹ כִּצְבִי וְאַיָּל
לִשְׁאֹף, כְּעֶבֶד צֵל, רוּחַ הַיֹּשֶׁר ;
גַּם כִּי צְעִיר יָמִים וּבְאֶפֶס עֹצֶם
הוֹלֵךְ וְגָדוֹל עַל לִמּוּדֵי קֶשֶׁת ·
אָבִיו, בְּנוֹ הִכִּיר לַבִּינָה רֵעַ, —
וּבְמַעֲלָלָיו מִתְנַכֵּר הַנַּעַר —
יַשְׂכִּיל לְהֵיטִיב לוֹ וּלְמֵרֵעֵהוּ,
אֹהֵב יְקָר, כָּבוֹד, חָכְמָה וָדַעַת,
צֶדֶק וּמֵישָׁרִים, מוּסָר וָלֶקַח —
אָזַר חֲלָצָיו אָז לָתֵת לוֹ אֹמֶץ,
הִפְלִיא בְּרֹב עֵצוֹת לִשְׁקוֹל
כָּל־פַּעַם,
לַחְקֹר פְּעֻלוֹתָיו מִחוּט עַד נָעַל.
קָרָא לְהוֹרוֹת לוֹ נִיד שִׂפְתֵי
רוֹמִי,
וּלְשׁוֹן בְּנֵי עַמּוֹ, וּשְׂפַת בֶּן־עֵבֶר,
גַּם נִיב בְּנֵי צָרְפַת, מַשְׂכִּילֵי
אֹמֶר,
אִישִׁים מְחֻכָּמִים, מֵטִיבֵי צַעַד —
מוֹרֶה וְעוֹד מוֹרֶה מֶנּוּ נִקְרָאוּ
בֵּין לַהֲקַת הַמְסֻלָּאִים בַּכֶּתֶם,
בֵּין יֹדְעֵי בִינָה וּנְבוֹנֵי לַחַשׁ,
לִתְמֹךְ יְמִין נִינוֹ בַּל תִּמּוֹט נֶצַח
עַל חִשְׁבוֹנוֹת, עַל שְׁלֵמַת נֶפֶשׁ,
עַל שִׁיר וְהִגָּיוֹן, עַל דַּרְכֵי נֹעַם,
עַל מֶחְקְרֵי תֵבֵל, עַל חוּג
שָׁמַיִם,

עַל מִשְׁפְּטֵי עַמִּים, עַל קוֹרוֹת
חָלֶד.
אָז יַעֲקֹב הֵחֵל עִם מוֹרֵי הֶמֶד
[יוֹם יוֹם בְּצֵל בֵּיתוֹ, וּבְצֵל הַבַּיִת
פָּקַד לְלַמֵּד בּוֹ מוּסָר וָדֵעַ
אֶת־נַעֲרֵי עַמּוֹ, מוֹשֵׁל וָמֶלֶךְ]
לִשְׁקֹד עֲלֵי דַלְתוֹת אֵמוּן וָשֶׂכֶל;
הֵמָּה בְּרֵאשִׁיתוֹ רָאוּ, תָּמָהוּ,
כִּי פִּיו כְּמֹר עֹבֵר, שִׂפְתוֹתָיו
בֹּשֶׂם,
חִכּוֹ כְּיֵין הַטּוֹב, וּלְשׁוֹנוֹ רֶקַח,
וַיִּזְרְעוּ בִשְׂדֵה שִׂכְלוֹ טוּב טַעַם
זֶרַע אֱמֶת וָתֹם, זֶרַע הַצֶּדֶק,
זֶרַע עֲבוֹדַת אֵל, זֶרַע תּוֹכַחַת,
וַיְגַדְּרוּ לִבּוֹ מִנִּי כָל־עֵבֶר,
בִּיקָר וְתוּשִׁיָּה בָּנוּ לוֹ חַיִץ,
בַּל יַעֲלֶה עָלָיו קִמּוֹשׂ וָחוֹחַ,
בַּל יִפְרְצוּ אֹתוֹ מָשְׁחָת וָדֹפִי,
וּבְגַן תְּבוּנָתוֹ יִפְרַח כַּתָּמָר,
לֹא יַחֲלוֹף, יָצִיץ, יִשְׂגֶּה כָּאֶרֶז,
יוֹסִיף וְעוֹד יוֹסִיף לָרוּם, לְגָבְהָהּ,
עַל רֹב סְעִפּוֹתָיו מַחְמַד כָּל־
עָיִן,
רַךְ, רַעֲנָן, שָׁתוּל עַל יִבְלֵי מַיִם,
בַּחוֹם וּבַקּוֹר לֹא יִבּוֹל עָלֵהוּ,
יִשְׂחַק וְלֹא יִדְאַג לִשְׁנַת בַּצֹּרֶת,
וַיִּיף בְּגָדְלוֹ עַל כָּל־עֵץ הַיָּעַר.

הֵם אָהֲבוּ אִתּוֹ כִּפְרִי הַבֶּטֶן,
וַיַּחֲזִיקוּ בוֹ, וּבְיָדוֹ שָׂמוּ
כָּל־מַפְתְּחוֹת מֶחְקָר, בָּהֶן לִפְתֹּחַ
מַנְעוּל וְדַל חָכְמוֹת לָתֵת לוֹ
עֵזֶר,
גַּם לַאֲחֵרִים אִם לַחְפֹּר יִרְצוּ
אוֹצַר תְּבוּנָתוֹ, וּפְרִי יֹאכֵלוּ
אִם מִפְּנֵי חָדָשׁ, יָשָׁן יוֹצִיאוּ;
וּשְׂכַר פְּעֻלָּתוֹ אִתּוֹ יַכִּירוּ,
כִּי בָעֲרָה בוֹ אֵשׁ הַמִּתְלַקַּחַת,
אֵשׁ דָּת וְאֵשׁ מִשְׁפָּט חִישׁ חִישׁ
וּכְרֶגַע
שִׂכְּבֵי אֱוִילִים וּצְנִינֵי אִישׁ בָּעַר,
קוֹץ הוֹלְלִים, דַּרְדַּר רָמִים
שָׂרֶפֶת,
עַד כִּי לְפִיחַ הַכִּבְשָׁן וָאֵפֶר
יִהְיוּ, כְּהִנָּדֵף הֶעָשָׁן יִנָּדְפוּ
וּבְמַגְרְפוֹת סִכְלוּת לְמַחִי
יֻשְׁלָכוּ;
כַּקַּשׁ וְכַגַּלְגַּל לִפְנֵי סוּפָתָה,
וּכְמֹץ יְסֹעַר מִמְּזָרֶה הַגֹּרֶן,
תִּזְרֵם וְתִשָּׂאֵם וּתְפִיצֵם רוּחַ,
יִהְיוּ כְּלֹא הָיוּ, כַּדַּק וּכְשַׁחַק,
אַךְ שָׁוְא תְּשׁוּעָתָם, פִּתְאוֹם
אֵינֵימוֹ.—
הֵן כַּצְּבָעִים מֻשְׁלָכִים עַל־
לוּחַ,

צָהֹב, יְרַקְרַק בָּהּ, וְכֹה הַצֹּהַר,
שָׁחוֹר, אֲדַמְדָּם פֹּה, פֹּה יֶרֶק
עֵשֶׂב,
אִם יַד אֱנוֹשׁ מֵבִין דַּרְכּוֹ צָלְחָה
בָּהֶם לְהַצְמִידָם, וּלְמַרְאֵה עַיִן
יִהְיוּ מְחֻקִּים עַל קִירוֹת הַבַּיִת
צַלְמֵי בְנֵי אָדָם, תַּבְנִית כָּל־
רֶמֶשׂ,
חַיָּה, בְּהֵמָה, דָּג, שָׂדֶה וָכֶרֶם,
גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים, מַעְיָן וָנַחַל,
בָּתִּים וְגַב עָרִים, יַמִּים, יַבָּשֶׁת,
חֳרָם וּמַזָּרוֹת וּצְבָא שָׁמַיִם,
אָז הַצְּבָעִים נֶחֱמָדִים לָרֹאִי
יִהְיוּ, וְעַל מְלֹאת יֵצֵא כָּל־פֹּעַל
כִּי בָם מְלֶאכֶת אִישׁ חֹשֵׁב
הַלָּלָה —
כֵּן, בֶּן־שֶׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה עוֹדֶנּוּ,
אֶל עִיר כְּגַן אֵל, עַלִּיזָה, נִשְׂגָּבֶת,
בָּהּ אַרְמְנוֹת חָכְמָה מִיַּרְחֵי קֶדֶם,
קִרְיַת מְשׂוֹשִׂי, מוֹלַדְתִּי, נִשְׁעֶנֶת,
עִיר הַגְּדוֹלָה בָּעַמִּים נוֹדַעַת,
בָּא יַעֲקֹב שָׁלֵו אֶל־קִרְיַת
פָּאדוֹבָה
יִרְאַת אֲדֹנָי אוֹצָרוֹ הָיְתָה
הָדָר, יְקָר וָהוֹד, בִּינָה וָיֹשֶׁר,
כָּבוֹד, עֱזוּז, אַךְ לֹא בִמְרִי לֹא
הָעֹמֶר,

דֵּעָה וְתוּשִׁיָּה, אַךְ בִּלְתִּי סֵדֶר,
כִּי חָסְרוּ אֵלָיו אֶל־תּוֹךְ
וֵירוֹנָה,
מוֹרִים וְאַנְשֵׁי שֵׁם מֵטִיבֵי לֶכֶת
עַל דָּת וָדִין עִבְרִים וּלְשׁוֹנָתָמוֹ,
מִמַּעְיְנוֹת מֶחְקָר דּוֹלִים מֵי יֶשַׁע,
כֵּנִים וּמַשְׁלִימִים חֻקּוֹת כָּל־
גָּבֶר
לִרְעוֹת בְּמֵישָׁרִים עֵדֶר עַם
קֹדֶשׁ;
מוֹרִים אֲשֶׁר בִּקֵּשׁ בִּהְיוֹתוֹ שָׁמָּה,
דָּרַשׁ וְלֹא מָצָא עַד בֹּאוֹ הֵנָּה,
כִּי פֹה מְעוֹן רַבִּים, הֵיכַל
כָּל־דֵּעַ,
מִשְׁכַּן בְּנֵי צִיּוֹן, לִמְּדֵי חֹפֶשׁ.—
שָׁם יַעֲקֹב הֵחֵל מוּסָר לִשְׁמֹעַ
מִפִּי נְבוֹנֵי לֵב, מַשְׂכִּילֵי דָעַת
מוֹרִים אֲשֶׁר שָׁמְעָם מַיִם עַד
יָמָּה
אִם בַּתְּבוּנוֹת אִם בִּלְשׁוֹנוֹת אֶרֶץ.
רִאשׁוֹן שְׁמוֹ הִלֵּל אִישׁ דֵּי
לָא טוֹרֵי
מִיַּרְכְּתֵי הָרִים דָּאָה כַּנֶּשֶׁר,
חָשׁ כִּדְרוֹר לָעוּף לָבֹא
אֵלֵינוּ
לִהְיוֹת לְרֹאשׁ וּלְשַׂר בַּחוּרֵי
חֶמֶד;
עוֹד רַךְ עֲלֵי רַבִּים מָשׁוּחַ
מֶלֶךְ;
מוֹלִיךְ בְּגַן תַּלְמוּד אָרְחֵי
חֵפֶץ
עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל וִירוּשָׁלַםִ
לִלְקֹט פְּרִי חָכְמַת קַדְמוֹנֵי חָלֶד;
מִשָּׁם לְפַרְדֵּס דִּין נֹהֵג הָעֵדֶר,
לִלְחוֹךְ חֲצִיר רָצוֹן בִּנְאוֹת
הַשֶּׁפַע.
הוּא מַעֲמִיק עֵצָה עַל קוֹרוֹת
חָדֶל
מִמַּעְיְנוֹתֵיהֶן לִשְׁאֹב מֵי נֹעַם;
שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים הוּא דֹבֵב בְּשַׁעַר
אֶל נַעֲרֵי עַמּוֹ בָּאִים אֶל־
פָּאדוֹבָה
בִּמְעוֹן מְחָכְּמִים מוּסָד מִקֶּדֶם,
חֶפְצָם לְהַשְׁלִים בִּנְתִיבוֹת
הַלֶּקַח,
וּבְמִשְׁכְּנֵי עֶלְיוֹן עַל לוּחַ אֶרֶז
קָרָא בְקוֹל גָּדוֹל, קְרֵא אֵלֵימוֹ
מִכְתַּב תְּבוּנָה, תּוּשִׁיָּה וָדַעַת,
דֶּרֶךְ לְהוֹרוֹתָם רַק בָּהּ יֵלֵכוּ
וּבְמַעְגְּלוֹת מוּסָר לָהֶם יִסְכֹּנוּ[א].

[א]) אחר תפלת המנחה בשבת הוא דורש בבית הכנסת למען ישמעו ולמען ילמדו הבחורים הלומדים פילוסופיא ושאר החכמות, כי כן צוה המלך יר"ה על כל השוקדים על דלתות החכמה שיבאו ג"כ בית אלהיהם מדי שבת בשבתו וישמעו שם דברי מוסר ותוכחות חיים· —

בקהל נבוני עיר א) אנשי
תפארת,
זכרון שמו לעד נכתב בספר
להיות בחברתם חכמה
לשמיע. —
שני שמו נודע עד קצוי ארץ,
רב העליליה ושפל הרוח,
חכם, גדל־עצה, בינה ודעת,
ובפיו ובשפתיו שרעפי קרב;
גאל שפת עברים מעמקי שחת,
למחזיקים בה אנה ואנה
מחסה ומשענה, מבטח, עזרתה;
פרט כבן־ישי על פי הנבל,
ובצוף זמירותיו ימתיק כל־
ממר;
חקר במצפוני וטמוני קדם,
ולדורשי סודם, הדודי שכל,
מירכתי צפון, מסעד ועזר;
דוד שמואל הוא מבית
לוצאטו,
דבק בתלמידיו מאה ורע;
עיניו פקוחות על כל־דרכי גבר,
חפש לבב אדם, כל־חדרי בטן;
ישכח עון אחיו, יאבה לסלח;
יציל ימלט חף גם אם עד נפש
מי הדאגה ותלאה גברו
עליו, להשקיעו במצולת פגע;
במנת עמלו ובחלקו שמח,
כל־מזבחות מותר, כל־במות
בצע
הרס ולא חמל, לאלהי כסף
לא כרעו ברכיו, לא נשק פיהו;
תמים בדרכיו, לא קם כמהו
ויספרו הודו עד עולם סלה—
אז על שני העמודים האלה
[הם צנתרות כבוד, ומארות דע]
קם יעקב חרוץ כצבי ועפר
לבנות מעון שכלו בל ימוט
נצח;
אוה מכון בינה יומם ולילה
להיות למושב לו, כי שם
הצדק,
שם מעינות חכמה, שם מי
הלקח,
שמה עצי הדר, וכגן העדן
נמצא בתוכו עץ חיים ודעת;
הפליא במועצות בקר וערב,
הגדיל תבונתו על ספרי קדש,
לתת

א) חבר הוא לקהל אנשי בודפה [אקדימיאה] אנשים חכמים ונבונים אשר לא מבני ישראל המה.

לָתֵת בְּעֵת רָצוֹן מִזְמֹרוֹת הַנֹּעַם
עַל מִשְׁפְּטֵי הָאֵל, חֻקּוֹת שָׁמָיִם,
וּבְיוֹם מְלֹאת שָׁנָה מֶנְהוּ יָצְאוּ
מְדַבְּרוֹת הַשֵּׂכֶל, הֶגְיוֹנֵי טָעַם
עַל אֲמָרוֹת נָבִיא וִילִיד מוֹרֶשֶׁת
מִיכָה, בְּעֵט בַּרְזֶל עַמּוֹ מוֹכִיחַ.
הִשְׁבִּית לְעַפְעַפָּיו נוּמָה, מַרְגּוֹעַ,
לֹא נָח וְלֹא שָׁקַט, הִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר
לִשְׁקֹד עֲלֵי דַל דָּת, עַל דִּין וָצֶדֶק,
עַל מֶחְקְרֵי תֵבֵל עַד בּוֹא הַשָּׁמֶשׁ;
כָּל־תַּעֲנוּג שָׂרַף עַל הַמִּזְבֵּחַ
בָּנָה בְּכִלְיוֹתָיו, וַיְהִי לָאֵפֶר
וּלְמַאֲכֹלֶת אֵשׁ חָכְמָה, בַּל תְּהִי
אֵשׁ תַּאֲוָה בִּיחִידָתוֹ יֹקֶדֶת;
וּבְרִית לְבַת עֵינוֹ כָּרַת בַּל תֵּרֶא
אֶת־כָּל־אֲשֶׁר לֹא לוֹ, אֶת־
אֵשֶׁת רֵעַ
תַּרְחִיק, וְלֹא תַחְמֹד יָפְיָהּ
לַהֶבֶל,
חֶרְפַּת יְלוּד אִשָּׁה, נֶגַע צָרָעַת
יוֹם יוֹם עֲלֵי אָדָם לִשְׁחִין פֹּרֵחַ.
לֹא נִכְסְפָה נַפְשׁוֹ לָשׁוּט בָּאָרֶץ
עַל מַחֲמַדֵּי שָׁוְא תַּמְרוּקֵי אָוֶן,
עַל מִשְׁבְּרֵי מִכְלוֹת זָהָב וָכֶסֶף,
לֹא עַל גְּאוֹן גַּלֵּי גַבְהוּת וָרוּחַ
הַהוֹפְכִים דָּכְיָמוֹ כִּמְעַט רֶגַע
וּלְצֵי אֱנוֹשׁ שָׁלֵו מַרְבִּים הַסָּעַר;

לֹא אֶל רְהָבִים, לֹא אֶל שָׂטֵי שֶׁקֶר
פָּנָה, עֲדַת לֵצִים הִרְחִיק מִמֶּנּוּ,
עַל לַעֲגֵי מָעוֹג שָׁפַךְ כּוֹס זָעַם
וַיְהִי בְּכָל יָמָיו שֹׂנֵא עַוְלָתָה
שָׁנָה וְעוֹד שָׁנָה שָׁבָה, חָלָפָה,
אַךְ יַעֲקֹב נָבוֹן וּמְקוֹר הַחֶסֶד,
שׁוֹמֵר אֱמוּנִים וּצְדָקָה וָיֹשֶׁר
לֹא הֶחֱלִיף דַּעְתּוֹ, לֹא הֵמִיר
שֵׂכֶל,
וַיְהִי שְׁבִיב שָׁמְעוֹ עַל כַּנְפֵי רוּחַ
כִּיקוֹד וּמַשָּׂאָה עַד רוּם שָׁמָיִם.
הִנֵּה כְּאִישׁ גִּבּוֹר אֶל יוֹם
מִלְחָמֶת,
לֹא זָע וְלֹא יָרֵא מִשֹּׁד, מִמָּחַץ,
אִישׁ אִישׁ עֲלֵי דִגְלוֹ מֵכִין
לַנָּשֶׁק,
זִקִּים וְחֵץ שָׁנוּן כּוֹנֵן עַל יֶתֶר,
קֶשֶׁת וּמַקֵּל יָד, צִנָּה וָרֹמַח,
מֵרִיק חֲנִית וּסְגוֹר לִקְרַאת
חֵיל מֶרִי,
כַּשִּׁיל וְכֵילַפּוֹת, מַפֵּץ, מַקֶּבֶת,
בַּסֹּלְלוֹת לִלְכֹּד אֶת־קִרְיַת מֶלֶךְ,
וּבְצֶלְצְלִים וּבְקוֹל שׁוֹפָר מֵרִיעַ,
הוֹלֵךְ וְלֹא יָשׁוּב אִם לֹא יַצְלִיחַ
דַּרְכּוֹ, וְיִתְגַּבֵּר עַל אַנְשֵׁי חָיִל,
אֶת־אֹיְבָיו רֹדֵף עַד חַדְרֵי מָוֶת
אִם לֹא לְשָׁלוֹם בִּבְרִיתוֹ יָבֹאוּ—

כֵּן יַעֲקֹב עוֹד נַעַר רָץ וַיַּעַל
כִּצְבִי לְמִגְדַּל עֵץ לְהַקְרִיב הַזֶּבַח,
רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹה, בִּכּוּרֵי אֹמֶר,
לִפְנֵי אֱלֹהִים חַי, נָתַן לוֹ כֹּחַ
לִקְרֹא בְּקוֹל גָּדוֹל, קוֹל
זֶרֶם מַיִם,
וּכְמַחֲלִיק פַּטִּישׁ אֶת־הוֹלֶם
פָּעַם,
עַל לֵב בְּנֵי עַמּוֹ שׁוֹתֵי סַף רַעַל,
כָּל יָדְעוּ הָבִין בַּלָּהוֹת צַלְמָוֶת,
קוֹפִים וְשֻׁעָלִים מַשְׁחִיתֵי כֶרֶם,
אִישִׁים אֲשֶׁר אֵין בָּם יִרְאַת
הָעֹנֶשׁ,
יִרְאַת חֲסִין קָדוֹשׁ וּמְחֹלֵל
הֵילֵד,
כִּי הוּא בְּאִמְרֵי פִיו אֶת־לֵב
הָאֶבֶן
חִישׁ מִבְּשַׂר חוֹטֵא יָסִיר לָנֶצַח;
וַיִּתְמְהוּ כֻלָּם עַל מוֹצָא פִיהוּ,
עַל נִיב יֹשֶׁר לְבָב נֹטֶה עַל אָמֶן,
מֵעִיר יְשֵׁנִים, וּכְגִבּוֹר הֶחָיִל
בִּשֵּׂר בְּקָהָל רָב מִלִּים הָאֵלֶּה[א]:

„שִׁמְעוּ, לְכוּ אֵלַי סוּרֵי הַגֶּפֶן

זָרָה וְנָכְרִיָּה, כִּי עַתָּה בָאתִי
[גַּם כִּי צְעִיר יָמִים, נִבְעַר
מִדַּעַת,
אַךְ פֶּה כְּאִישׁ שֵׂיבָה, חָכָם
מוֹכִיחַ]
מִכֶּם לְבָעֵר קוֹץ, שָׁמִיר וָשָׁיִת,
מַשְׂכִּיל לְהֵיטִיב בִּצְפִיעוֹת הַנֶּטַע
רַק לַעֲקֹר מֵהֶן חַרְצַנֵּי רֹעַ,
מֵאֶשְׁכְּלוֹת בִּינָה יִשְׁתּוּ יֵין רֶקַח,
מֵעִנְּבֵי אָמוּן בַּטּוֹב יֹאכֵלוּ
בָּרִים תְּמִימִים, עַד לִבְלִי יָרֵחַ
יִהְיוּ לְשִׂמְחַת לֵב אֶל רָאֵי שָׁמֶשׁ.
אַשְׁרֵי יְרֵא הָאֵל וִירֵא תוֹכַחַת,
וּבְיָהּ אֲדֹנָי שָׂם מִבְטָח, תּוֹחֶלֶת,
הֹלֵךְ בְּתוֹרָתוֹ, חֻקָּיו שֹׁמֵעַ;
מֵשִׂים בְּמִצְוֹתָיו תַּכְלִית כָּל־
חֵפֶץ,
וּבְנִיב תְּעוּדַת אֵל מֵרִים הָרֶגֶל
לִהְיוֹת לְמִשְׁעָן לוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה;
זַרְעוֹ לְדֹר וָדֹר גִּבּוֹר בָּאָרֶץ
יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ כִּדְגֵי הַיָּמָּה,
הִנֵּה יַאֲרִיךְ יָמִים, יִפְרַח כַּתָּמָר;
דּוֹרוֹ יְבָרֵךְ מִבִּרְכוֹת שָׁמַיִם,
מִמַּמְגּוּרוֹת טוֹב, מִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ,

[א]) דרוש א' בלשון איטלקית אשר דרש בשנת התקצ"ו במדרש הרבנים סובב הולך על יראה י"י; אך דברתי בלשוני על הענין הרבה פעמים במלות שונות ממה שנשא על שפתיו ידידי נ"ע המחבר, וכן עשיתי בדרושים אחרים.

מֵאֹצְרוֹת חֶדְוָה, מִמַּטְמוֹן יֶשַׁע;
תָּמִיד בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ הַהוֹן, הָעֹשֶׁר,
אֶבֶן יְקָרָה וּזְכוּכִית וָלֶשֶׁם,
נֹפֶךְ, שְׁבוֹ, תַּרְשִׁישׁ, כַּדְכֹּד
וּבְדֹלַח;

דַּרְכּוֹ וְצִדְקָתוֹ לָעַד עֹמֶדֶת,
תִּהְיֶה לְמָגִנּוֹ מִפַּח וָפַחַת,
מִמַּהֲמוֹרוֹת מַלְעִיבִים בַּקֹּדֶשׁ;
הִנֵּה לְיִשְׁרֵי לֵב יַזְהִיר בַּחֹשֶׁךְ
אוֹר כּוֹכְבֵי נִשְׁפָּם, יִדְמוּ לַחֶרֶס,
יִהְיוּ כְּלִבְנַת הַסַּפִּיר לָטֹהַר;
חַנּוּן וְאִישׁ רַחוּם רֹדֵף הַצֶּדֶק
יִשְׂגֶּה כְּאַרְזֵי אֵל עַל הַר גָּבֹהַּ,
אֶל מוּל עֲצֵי שָׂדֶה, אֶל־עֵץ הַיָּעַר;
חוֹנֵן וּמַלְוֶה הוֹן לָאִישׁ כִּי מָטָה
יָדוֹ, תְּמִים דֵּעִים יִקָּרֵא סֶלָה
וּשְׁמוֹ יְסֻפַּר עִם מַשְׂכִּיל חֶלְכָּה;
אִישׁ טוֹב יְכַלְכֵּל כָּל־הֶגְיוֹנֵי
פִּיהוּ
לִהְיוֹת אֱמוּנָה בוֹ עַד יוֹם הַמָּוֶת
רֵאשִׁית יְגִיעוֹתָיו, תַּכְלִית כָּל־
פֹּעַל,

כִּי כֵן לְעוֹלָם לֹא יִמּוֹט אִישׁ
חֶסֶד,

יִהְיֶה לְזִכָּרוֹן, יוּחַק בַּסֵּפֶר
שָׁמְעוֹ, שְׁמוֹ, הוֹדוֹ, יָשְׁרוֹ
עַד נֶצַח,

יִשְׂחַק וְלֹא יֵחַת לָרַע, לַשֶּׁמַע,
כִּי יַעֲמֹד נֶגְדּוֹ בִּכְלֵי אֵימָתָה
וּלְתַהֲלוּכוֹתָיו מִפֶּגַע מַפֶּלֶת;
נָכוֹן לְבָבוֹ בַּאדֹנָי בָּטוּחַ,
לֹא בֶּאֱלִילֵי שָׁוְא, שִׁקּוּצֵי עָוֶן,
עֶזְרָה בְּצָרוֹתָיו יִמְצָא, תִּפְאֶרֶת;
סָמוּךְ לְבָבוֹ לֹא יִירָא מִפַּחַד
לַיְלָה, וְלֹא מֵחֵץ יָעוּף בַּבֹּקֶר,
מִשֹּׁד וּמֵחָמָס, מֵאֵיד מְקֻטָּל,
יִרְאֶה בְצָרָיו קֵץ אַנְשֵׁי עַוְלָתָה,
יִהְיוּ כְּטִיט חוּצוֹת וּלְמִרְמַס רֶגֶל,
הֵם יִפְּלוּ תַּחְתָּיו, עוֹד לֹא יָקוּמוּ,
כִּי הוּא לְעֶזְרַת דָּל, מָזוֹן וָלֶחֶם,
מְפַלֵּט לְמַחְסוֹרוֹ, מַתָּן בַּסֵּתֶר
פִּזַּר לְהַצִּילוֹ מֵחֶבְלֵי עֹנִי;
צִדְקוֹ וְתָם־לִבּוֹ לָעַד יָנוּחַ;
לִהְיוֹת לְנֵס עַמִּים, אֵלָיו יִדְרֹשׁוּ,
יִשְׁתַּחֲווּ נֶגְדּוֹ כָּל־דִּשְׁנֵי אֶרֶץ,
קַרְנוֹ בְּרֹב כָּבוֹד תָּרוּם כַּתֹּרֶן
גָּדוֹל בְּרֹאשׁ הָהָר תָּלוּל, גָּבֹהַּ,
מִתְנוֹדְדִים יִדְרֹךְ עַל אֵם
הַדָּרֶךְ. —

לֹא הָרְשָׁעִים כֵּן, מַשְׁחִיתֵי חֶלֶד,
יִרְאוּ וּבִשְׂפָתָם חֵמוֹת יַפְטִירוּ,
יִרְאוּ תְּשׁוּעַת אִישׁ צַדִּיק, יֵבֹשׁוּ;
אָז יַחְפְּרוּ, אָז יַחַרְקוּ שִׁנַּיִם
[כִּי מָלְאוּ חָצֶן, פִּתְאֹם תִּקְהֶינָה]

יכלמו

יכלמו לעד אם לא ישבו
כתאות נפשם, מדרכי פשע,
כי יעלו בשוא נהעה חלבמו,
ילפתו ארחות דרכם, יאבדו.—
יראי אלהים מוסרי יקחו
לרפא לבב חוטא, לתת־לו נחם,
ובאור פניהם יעלזו, יבליגו,
וירננו לפני שוכן רקיע
כי כל־פעלותם על תם הטבעו;
אז כל־מתי עולה קמם יחקרו
ויספרו פשעם, יתודו מרד
לפני גדול עצה, אל עשה פלא
אולי לחטאתם יואל לסלח,
מיד שאול יפדה נפשם עד
נצח וכו' וכו'"

עד כה לשון רעי אמרה הביעה.
ויהי ככלותו, הלך מיזע,
כל־אהביו ששים ושמחים קמו
מזה וגם מזה נד אחד, רצו
אליו בצואר, חיש אתו הכתירו
ויהללו עזו בנשיקות פימו;
כל־שמעיו מחכמתו תמהו
ויאמרו: איך ילד ילד לנו
עוד רך כאיש שיבה עמו מוכיח?
זה לעשות מפליא, זה גבור
חיל,

ויקדו כלם אפים ארצה,
כי בו במראה, תושיה הבינו.
רוח אלהים וגבורה ודעת —
אחר ימי אביב למצוא לו
שקט
מרב יגיעותיו עליו כבדו,
הלך כמשפטו דרך וירונה
לחג במשפחתו וברעי חמד
יום המנוחה, יום לתנופת עמר,
קדוש לישראל עד עולם סלה,
יום נתנה תורה על הר הקדש
אל ציר אמונים בעברים שלוח
להיות למעוז לנו ולבנינו.—
אלפי בני עמו יום באו שמה
חשים לדבר לו לפני אביהו
על תאות לבם, ברור מלליו
דעת שפתם את־קולו לשמע
אל בית תפלה, על מגדל
גבה,
בימי שפות השיר למטיבי צעד,
למשררי עם אל זכרון נצח.
הן בתחלה משמעו כל־אלה
היה כאיש נדהם וכאיש פסח
בשתי מעפים, אם אלימו און
ימה, ואם יניא מהקשיב למו,
ויפצרו בו לא אחת ושתים,
אלף פעמים זאת מנו בקשו

עד

עַד כִּי לְמִשְׁמַעְתָּם פָּנָה, וַיַּעַל
עַל מַעֲלֵה בֵּית אֵל, וּבְדַבֵּר כִּי אָמֵן
הֵחֵל בְּשָׂרְתוֹ, וְכֹה הִבִּיעַ א):

"מַה־לִּי וּמִי לִי פֹּה, מַה־לִּי לָשֶׁבֶת
בִּמְקוֹם גְּדוֹלִים אִם נַעַר אָנֹכִי?
מַה־לִּי וּמַלְּכֶם חַכְמֵי תִפְאֶרֶת,
אִם הַשְּׂאֵת לָכֶם, לִי אַךְ הַשֵּׁפֶל?
אֵיךְ בִּי בְחַרְתֶּם, כִּי יָדַע אֲנִי
אִישׁ אִישׁ לְפִי שִׂכְלוֹ [אָזְנַי תִּשְׁמַעְנָה]
עָלַי, יְצַפְצֵף פִּיו, יַבִּיעַ אֹמֶר:
מִי שָׂמְךָ לְשֹׁפֵט, לִמְשׁוֹל עָלֵינוּ?
אִם כַּנְּמָלָה וּכְפַרְעֹשׁ נֶחְשַׁבְתָּ
בֵּין הָעֲנָק מַה־לָּךְ . . . תָּוִיד . . .
אֵיכָכָה? . . .

לָכֶם עָוֹן אַשְׁמָה, לֹא לִי הַפֶּשַׁע,
לָכֶם וְלֹא לִי חֵטְא, מַשְׂכִּילֵי דֵעַ,
לִרְצוֹנְכֶם, לֹא לִרְצוֹנִי פֹה בָּאתִי,
לִכְבוֹד אֱלֹהִים, לֹא לִכְבוֹדִי הָבֶל;
לָכֵן לְכוּ בָנִים, שִׁמְעוּ נִיב קֹשֶׁט
וּדְבַר אֱמֶת גַּם אִם יֵצֵא מִבַּעַר
לִי אָזְנְכֶם הַטּוּ, מִלַּי הַקְשִׁיבוּ
כִּי פִּי אֲלֵיכֶם הַמְדַבֵּר עַד נֶפֶשׁ.
הַבֹּעֲרִים בָּעָם מוּסָרַי קְחוּ,
דַּרְכֵי אֱמוּנָה בִּינוּ, דַּרְכֵי שֶׁקֶר,
בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו שִׁפְטוּ הָעֵרֶךְ
וּרְאוּ מְאוֹר אֵמוּן יוֹם יוֹם זוֹרֵחַ
עַל מַאֲפֵל כָּזָב, קֵץ שָׂם לַחֹשֶׁךְ. —
הִנֵּה כְּמוֹ חַמָּה בִּימֵי הַקַּיִץ,
תַּקְדִּיר פְּנֵי כֹבֶס, תַּלְבִּין הַבֶּגֶד,
עֵין אִישׁ תְּעַוֵּר אִם תַּבִּיט אֵלֶיהָ
בִּלְתִּי זְכוּכִית יִפְעָתָהּ מַמְעֶטֶת—
אוֹר הָאֱמֶת כֵּן הוּא אֶל עֵינֵי גֶבֶר;
לְאַט לְאַט אִם בָּא הָאִישׁ לָדַעַת
דֶּרֶךְ אֱמוּנָה, וּלְחֻקָּהּ שָׂם קִצֶּה,
וּבְמֶחְקְרֵי חָכְמָה הִגְבִּיל הַשֵּׂכֶל,
אָז יַאֲהִיל לִבּוֹ, יַזְהִיר הַנֶּפֶשׁ,
אָז יַאֲמִין בָּאֵל נוֹתֵן לוֹ עֵזֶר
לַחְקֹר, לְהִתְבּוֹנֵן אִם לוֹ יֶאֱתֶה
אֹרַח קְדוֹשֵׁי אֵל בִּשְׁפוּנֵי שַׁחַק;
אַךְ אִם בְּלִי גֶדֶר יַעְפִּיל לָגֶשֶׁת
אֶל מִקְדְּשֵׁי עֶלְיוֹן, אָז עָבִים סֵתֶר

א) שיר יש׳ ב׳ על דרכי האמונה בל׳ איטלקית אשר ידידי יעקב הי׳ דרש בקה״ק ווירונה בשבת אחרי חג השבועות לשנת התקצ״ו יום זכרון מדי שנה בשנה לחברת המשוררים אשר בשבתות ובמועדים ישוררו במדה במשקל ובמשורה בתפלות ערב ובקר ולהרים לפאר את בית ה׳. נדפס בפאדובה בשנ׳ התקצ״ט.

לו, אז ימשש כעור באפל,
אז יחשיך דרכו, לא יראה
נגה. —

לכן בני עמי שמעו שמע,
את־לבבכם לסתיר נשגבות
שיחו;
חסדי אדני עד עולם זמרו,
השתחוו לו מרחוק, תביטו
כל־מפלאות ידו, כי לו הכח,
לו העזוז, לו הממשל האמיץ;
נחנו חלשים, חכלילי עינים,
נגדו כטיט חוצות וכדק הפלס,
עד אן נמלל ריק, נכתוב על
ספר,
חזיון, חלומות שוא, עולים
בתהו?

רק נאמין באל אמר ויהי
אל בית תפלה בכבודו
נגלה,
ונספרה תמיד רב גדלו שמה
יום יום בשיר חדש ובלב שמח
לפאר מקום קדשו ולהגדיל
הדר,
רק נאמין .... נחקר מפת ידנו
כי אז גבול נשים לתהום
החפץ

בל תעבר כל־חק, לא עד
אין חקר
במופתים נשפט ונדבר און,
זו מחלת סכל ותרופה אין
לשוט בארצות ריק, רחוק
ללכת,
חקר לכל תכלית, ראש בה מעם,
ולהעמיק ארחו עד רדת מזמה
בבוץ ובבצה ישקע לנצח,
בקיר מצפה שד תלחין רגל
עד מדחי ישלך ביון הדחי,
כי כאשר ינום מקול הפחד
ראה במסתרים בישימון דרך
מסבכו עלה אריה צרח,
ובעת מנוסתו יראה ורעד,
חילה ותמהון עליו בבדו,
סמר בשרו מבעותי מות,
כי אז פגעו דב וזאבי ערב
השאגים לשאל ולבקש טרף,
ברח כנשר חש למצא לו כפר
כי נראתה אליו משאת הרמט,
ברח .... להציל חיתו ממותת,
עמד .... ודלג על מפתן הבית
[בית אשר מצא בלתי מסגרת
אל עברי ארחות דרכם פתוח]
ויהי בבאו שם סגר הדלת;

אמר

אָמַר בְּלִבּוֹ, זֶה לִּי בֵּית מַרְגּוֹעַ,
רֶוַח וְהַצָּלָה, מִצַּר עֶזְרָתָה,
שָׁמָּה בְּאַבְנֵי גִיר מֵעַל חוֹר פֶּתֶן
סָמַךְ וְאֵין מַכִּיר... סָמַךְ יָדֵהוּ
שָׁבַץ וְחַלְחָלָה עָלָיו גְּבֵרוּ,
נָחָשׁ עֲקַלָּתוֹן זָרַק בָּהּ רָעַל,
וַיְּמִתְתֵהוּ, אֵין מָנוֹס מִמֶּנּוּ —
— כֵּן אִישׁ בְּסוֹד הָאֵל וּבְנִדְחֵי
סֵתֶר
עֹמֵד וּמִסְתּוֹלֵל לִרְאוֹת בַּשָּׁחַק
כָּל־מִצְעֲדֵי שַׁדַּי לַנְחוֹת הֶחָלֶד;
הֵחֵל בְּחִקְרֵי לֵב עַל כַּנְפֵי רוּחַ
לָשִׂים רְכוּבוֹ עָב, מוֹשָׁבוֹ אָפַע,
לָשׁוּט בְּהַבְלֵי שָׁוְא, חֶזְיוֹנוֹת
לַיְלָה,
עַל מַעְגְּלֵי סִכְלוּת עַד כִּי הִגִּיעַ
לִתְהוֹם לְזוּת, לֵאמֹר: אֵיכָה
וְאֹת דַּעַת
עֶלְיוֹן וְאֵיךְ הָאֵל יִפְעַל כָּל־אֵלֶּה?
[אוֹי לְךָ אֱנוֹשׁ רִמָּה כָּזֹאת
דִּבַּרְתָּ!]
אַחַר אֲשֶׁר בַּהֶבֶל יִפְצֶה פִּיהוּ
הָרָה הֲרִי, עָמָל, יָלַד כָּל־אָוֶן,
הִרְבָּה לְדַבֵּר עוֹד תּוֹעָה וָעָוֶל,
נֶהְפַּךְ לְבָבוֹ מֵחַרְבוֹנֵי סֶכֶל,
לִכְתּוֹב מְרוֹרוֹת, בּוּז עַל הַדְרַת
קֹדֶשׁ,

קִרְבַת אֱלֹהִים רָם, מַלְכֵּי מִקֶּדֶם;
יַחְקֹר וְעוֹד יַחְקֹר עַד אֵין
לוֹ חֵקֶר,
וַיֶּחֱלַשׁ שִׂכְלוֹ כִּי אֵין לַגֶּבֶר
אוֹן לַעֲמֹד, לִשְׁפֹּט עַל צִבְאוֹת
מַעְלָה;
יִפֹּל בְּרֶשֶׁת זוּ טָמַן בְּדַרְכּוֹ,
יִפֹּל... וְלֹא יִשְׁמֹר רַגְלוֹ מִלָּכֶד.
אַךְ זֶה חֳלִי רָע הוּא זָר מִכָּל־
חֳלִי,
קָשֶׁה לְהֵרָפֵא עַד יִרְאֶה שָׁחַת
הָאִישׁ אֲשֶׁר יָשִׁית בִּגְאוֹן הַשֵּׂכֶל
כָּל־תַּהֲלוּכוֹתָיו, כָּל־נִיב, כָּל־
פֹּעַל,
כִּי לֹא גְוִיַּת אִישׁ יָמִית, רַק נֶפֶשׁ
יָצוּד לְמַדְחֵפוֹת אֶל גֵּיא
צַלְמָוֶת. —
לָכֵן מְיֻדָּעַי רֵעַי חֲנוּנַי
אֶת־נִיב שְׂפָתַי בְּשִׂמְחוֹת לִשְׁמֹעַ,
כִּי לֹא לְעוֹלָם עֹז, לֹא תָמִיד חֹסֶן
וָהוֹד בְּפָעָלְכֶם, לֹא טוֹב לָנֶצַח
הַטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם; הָאֵל הַקְּצֵה
בַּל יַעֲבֹר אָדָם עָלָיו מִלְמַעְלָה.
עִבְדוּ בְתָם־לֵבָב שֹׁכֵן רָקִיעַ,
בֹּאוּ לְפָנָיו בִּרְנָנָה וָלֶקַח,
וּבְכֹחֲכֶם לַחְקֹר אַל נָא תָזִידוּ
בִּמְאֹד מְאֹד, כִּי לֹא לָכֶם הַכֹּחַ;

שִׁמְעוּ, עֲשׂוּ, דִּרְשׁוּ אֶת־דַּרְכֵי
יֹשֶׁר
כִּי זֹאת תְּכוּנַת לֵב מֵבִין הַקֹּשֶׁט,
כִּי זֹאת תְּכוּנַת אִישׁ חָכָם
עַד חֶרֶס
יִזְרַח, וְכוֹכָבִים בִּמְסִלּוֹתָם.
וכו' וכו' ״

אִמְרַת יְדִיד נַפְשִׁי עַד כֹּה
הִגִּיעָה.
אָז לַהֲדֹם רַגְלָיו כָּל־אִישׁ בֵּית
עֵבֶר
הִשְׁתַּחֲוָה, כִּי מִי דִּבֵּר כָּמֹהוּ
בִּימֵי עֲלוּמָיו, וּבְשַׁחֲרוּתוֹ כָּכָה?
אַחַר יְמֵי מַתַּן תּוֹרָה, הִיא לָנוּ
חֶלְקָה וּמוֹרָשָׁה לָשֶׁבֶת בֶּטַח,
מֵאָהֳלֵי בֵּיתוֹ נָסַע, וַיֵּשֶׁב
אֶל עִיר כְּלִילַת חֵן, קִרְיָתָה
פָּאדוֹבָה,
לִגְמֹר, לִחְיוֹת לְצַמֶּתֶת כָּל־דֵּעַ.
שָׁנָה שְׁלִישִׁית לוֹ הִנֵּה חָלְפָה
מִיּוֹם אֲשֶׁר הֵחֵל עִם מוֹרֵי יֹשֶׁר
לִשְׁקֹד עֲלֵי דַּלְתוֹת חָכְמָה וַתֵּכֶל
פֹּה כָּל־עֲבוֹדָתוֹ בִּיקָר וְהָדָר,
כִּי יַעֲקֹב חָשַׂף בִּקְהַל תִּפְאֶרֶת
[חֶבְרַת נְדִיבֵי לֵב, בַּחוּרֵי חֶמֶד]
מִמַּעְיְנוֹת בִּינָה מֵימֵי הַלֶּקַח;
אַךְ מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ, כִּי חַיּוֹת הֵנָּה,
לֹא שָׁקְטוּ מִדֵּי יוֹם יוֹם, לֹא נָחוּ,
וַיַּעֲמֹד אַבִּיר בֵּין אַנְשֵׁי חֶסֶד
וּבְתוֹךְ אֲחֻזַּת מֵרֵעָיו, וַיַּעַל
שֵׁנִית עֲלֵי מִגְדָּל, עַל שִׂפְתֵי
שֶׁקֶר
הַדּוֹבְרוֹת עָתָק, עַל רָם עֵינַיִם,
עַל גַּאֲוָה וָבוּז, עַל שֹׁאֵף רוּחַ
קָרָא בְקוֹל גָּדוֹל וַיִּגְזָר־אֹמֶר א) :

,,הַחֵרְשִׁים גֵּאִים לִמְדוּ וּשְׁמָעוּ,
הַטּוּ לְאִמְרֵי פִי לֵבָב וָאֹזֶן;
מוּסַר אֲדֹנָי מֹר נֹטֵף וָנֹפֶת
מִפִּי צְעִיר יָמִים אַל נָא תִּמְאָסוּ,
כִּי זֹאת תְּרוּפַתְכֶם, וְזֹאת לָכֶם
עֹנֶג,
לֹא תִימְרוֹת עָשָׁן מֵהֲרִירוֹת עָוֶן
קוּם נָא רְחַב לֵבָב, הַרְהִיבָה
צַעַד
עַד בּוֹאֲךָ אֵלַי; חוּשָׁה, אַל־תֵּפֶן
אֶל קוֹל רְהָבִים הַשָּׂאטִים בַּהֶבֶל;

חושה

א) דרוש ג' על הגאוה מידידי הנ"ל, הלא הוא דרוש ב' אשר דרש בפאדובה בשנת התקנ"ז, וגם בווירונה בשנה ההיא בחג המצות בלשון איטלקית. נדפס בפאדובה בשנת התקנ"ט.

חוּשָׁה, שְׁבָה עַמִּי, סוֹף אַנְשֵׁי
גֹבַהּ
לַחְקֹר, וּמִפַּרְעֹה הָחֵל דִּינֶךָ.
הִרְבָּה עָוֹן אַשְׁמָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם
בָּאֵל וּבִשְׁלוּחָיו מֵנוּ שָׁאֲלוּ
אֶת־כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה אֵל שֹׁפֵט
צֶדֶק,
יָחִישׁ לְשַׁלַּח יִשְׂרָאֵל הַחוּצָה
לָחֹג יְמֵי מוֹעֵד לִפְנֵי אֵל שָׁחַקִי,
וּבְפִיו וּבִשְׂפָתָיו שַׁחַת וַיֹּאמֶר:
מִי אֵל אֲשֶׁר אֶשְׁמַע אֶל
מוֹצָא פִּיהוּ?
לֹא אֶשְׁמְעָה קוֹלוֹ, אֶשְׁחַק לְכַחַד,
עֶבֶד עֲבָדִים תַּחַת עֹל וְסֵבֶל
עַמּוֹ, מְנַת חֶלְקוֹ, לָנֶצַח יְהִי.—
הַבֵּט וְשׁוּר, גֵּאֶה, פַּרְעֹה
אֵיכָכָה
בַּמּוֹפְתִים הֻכָּה מֵרֹאשׁ עַד רָגֶל,
וּבְעִקְּשׁוּת לִבּוֹ אֶל תּוֹךְ הַיָּמָּה
עִם כָּל־מְתֵי סוֹדוֹ וְסוּס וָרֶכֶב
קֻפַּד כְּמוֹ אֹרֵג חַיָּיו לִשְׁאֹלָה,
נֶגֶד בְּנֵי עַם אֵל, נֶגֶד הַשָּׁמֶשׁ.—
קֹרַח זְכוֹר, עַל חֶבְרָתוֹ עֵינֶיךָ
שִׂימָה, וְאַל תִּשְׁכַּח גֹּבַהּ לְבָמוֹ
לִמְשֹׁל בְּיִשְׂרָאֵל, לִרְדּוֹת
בָּהֵמָּה;
לִפְנֵי אֱלֹהֵי עַד בָּאֵשׁ וּקְטֹרֶת
עַל מִזְבְּחוֹת מִקְדָּשׁ מַחְתּוֹתָם
שָׂמוּ,
וּבְכֹהֲנֵי עֶלְיוֹן יַחְדָּו מָרָדוּ
עַד הֶחֱרָה אַפּוֹ בָּהֶם וַיָּמֶת
אֶת־כָּל־קְהִלָּתָם, וּבְשֶׁצֶף קֶצֶף
אֶרֶץ אֲשֶׁר תַּחְתָּם פִּתְאֹם
הֻבְקָעָה
וַיֵּרְדוּ חַיִּים אֶל גֵּיא צַלְמָוֶת.—
אִישׁ הַפְּלִשְׁתִּי הֶעָרֵל אַל תֶּשִׁי,
גָּלְיַת שְׁמוֹ מִגַּת, אִישׁ חָפֵץ רֶשַׁע,
מִן הָעֲנָקִים, שֵׁשׁ אַמּוֹת וָזֶרֶת
גָּבְהוֹ, וּמַנְעָלָיו בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת,
מִצְחַת נְחֹשֶׁת עַל רַגְלָיו הָיְתָה,
לַבַּת חֲנִית יָדוֹ שֵׁשׁ מֵאוֹת שֶׁקֶל
בַּרְזֶל; וּבִגְאוֹנוֹ אֵל אַמִּיץ כֹּחַ
חֵרֵף, וְהִנֵּה לִקְרָאתוֹ בָּא עֶלֶם
יְפֵה וְאַדְמוֹנִי, דָּוִד טוֹב תֹּאַר;
לֹא חָרְדָה נַפְשׁוֹ אֵלָיו לָגֶשֶׁת,
לָקַח בְּיָדוֹ אֶת־מַקְלוֹ וַיֵּלֶךְ
הָלוֹךְ וְקָרֵב לוֹ, יַלְקוּט וְקַלַּע
הִנָּם בְּיָדוֹ; אָז בִּשְׂפַת הַנַּחַל
בָּחַר חֲמִשָּׁה חַלֻּקֵי הָאֶבֶן
וּבְתוֹךְ כְּלִי רוֹעִים אֹתָם הִנִּיחַ.
הִבִּיט פְּלִשְׁתִּי אֶת דָּוִד וַיָּבֶז
אֹתוֹ בְּרֹעַ לֵב, כִּי הָיָה נַעַר;
קִלֵּל פְּלִשְׁתִּי אֶת־דָּוִד וַיֹּאמֶר:
מַה־לָּךְ! הֲכֶלֶב וּבְהֵמָה אָנֹכִי
כי

כי בחרפות עם המקלות באת
אלי, גבה קומה, איש הבינים?
חושה, לכה אלי, ובשר גוך
אתן לעוף כנף ולחית ארץ. —
אז קם בנו ישי עלו, שמח
גם כי קצר ימים וכנפל אשת
אל מול פני גלית, וידבר אלה:
אתה בכידון, חץ וסגור וחרב
באת לעמתי, לא אבא אני
בכלי קרב ומחי, אך לך אבאה
שלו בשם שדי, האל חרפת;
את־ראשך אסיר חיש מעליך
ובמחנה אל זר אתנך פגר. —
ויחזק דוד, ויך אל־מצח
את־הפלשתי, ויקלע הקלע;
גלית אזי נפל על פניו ארצה,
ויעמד דוד אליו לקחת
חרבו, והנה בה כרת ראש עול
ולחיל פלשתים תקותם
אבדה. —
הנה צלצל דק, ראה ראינו,
ימית עצי שדה, כל־עץ גבה,
ויך ברוח פיו שטה וארז,
כי שן בשרשיו שלח וימת
וזעו, ופארתיו יבוש תיבשנה,
ולמאכלת אש תכליתו שבה.
אל ישבי תבל יום יום היתה

כזאת, ולא נפלאת היא מכל־
גבר,
גם לא רחוקה היא. כי כן נביטה
רב יעבד צעיר, וזקן העלם,
חזק ביד חלש ירד לשאלה,
תחת משגעים בנים יפלו;
אם נחפשה דרכם, סודם
נחקרה,
נראה נסבותם מתאימות יחד,
כי מאלהי עד כלן תצאנה,
לא מזדון לב־איש, לא
מידהו. —
המן זכור, גאה, יומם ולילה,
שפטה גאון לבו, עברתו קינה
על מרדכי, לא קם לא זע ממנו,
עד כי להשמידו מתנכל נכל
איש צר ואויב טוב, אהב כל־
פשע,
יעו בהונו, על הון בטח,
על רב בני ביתו מתפאר נצח,
וימן עצי שטים לתלות עלימו
את־מרדכי, עמו כל־אנשי עבר;
אך רחמי האל אמנה לא כלו
על עם סגלתו, וגאלה באה,
כי עץ אשר הכין המן בבית
לתלות נריי כף. נתלה וימות
עליו, הפוי ראשו ושבע כל־רגז,

נֹכַח כְּנֵי עַמּוֹ נִבְלָתוֹ קָמָה
לִהְיוֹת לְדֵרָאוֹן וּלְחֶרְפַּת נֶצַח,
רַק בַּעֲבוּר מֵחַטֹּאתָם יָשֵׁבוּ
שִׁבְטֵי מְתֵי עַוְלָה, יִרְאוּ, יַכִּירוּ
מִתְאַבְּכֵי גֵאוּת עָשָׁן וָאֶפַע;
קִצָּם וְחֶרְפָּתָם יוֹם יַבִּיטוּ
אֵיךְ נָפְלוּ בִשְׁאוֹל תַּחְתִּית
וָשָׁחַת,
הָיוּ כְּלֹא הָיוּ בֵּין אַנְשֵׁי חָדֶל.—
מַה־לָּךְ, רְחַב לֵבָב, שָׂדֶה
וָכֶרֶם?
אִם־דַּל וְאִם עָשִׁיר תִּהְיֶה בְּחָלֶד,
בִּינָה, יְלוּד אִשָּׁה, תּוֹלֵעָה אָתָּה;
הֶלְקָה קְמַנָּה דֵּי לָךְ, כִּי תַחְתֶּיךָ
יֻצַּע לְבוּשׁ רִמָּה, בִּצָּה וָרֶפֶשׁ.—
מַה־לָּךְ, רְחַב לֵבָב, אִם לָךְ
הָעֹשֶׁר?
הַבֵּט בְּרֹב עָשְׁרוֹ וּבְרֹב מִקְנֵהוּ
אִיּוֹב, בְּחֹסֶר כֹּל שָׁב כִּמְעַט רֶגַע
עַד קָדְקֳדוֹ מִכַּף רַגְלוֹ צָרוּעַ.—
מַה־לָּךְ, רְחַב לֵבָב אִם לָךְ
הַכֹּחַ?
זָכְרָה וְאַל תִּשְׁכַּח שִׁמְשׁוֹן אִישׁ
חָיִל
פִּתְאֹם לְהִוָּדַע סָר כֹּחוֹ מִמֶּנּוּ
וַיְהִי בְּתוֹךְ צָרָיו לִשְׂחוֹק
וָקֶלֶס.—

מַה־לָּךְ, רְחַב לֵבָב, אִם לָךְ
רַב־שֵׂכֶל?
מַפְלִיא בְּנוֹ דָוִד לִשְׁפֹּט, וַתֵּרֶב
חָכְמַת שְׁלֹמֹה מֵחָכְמַת מִצְרַיִם,
עַל כָּל־בְּנֵי מָחוֹל, עַל אַנְשֵׁי
קֶדֶם
גָּבַר, שְׁמוֹ נוֹדַע עַד אַפְסֵי אָרֶץ;
אַךְ בַּעֲבוּר שִׂיאוֹ לַרְבּוֹת לוֹ כֶּסֶף
סוּסִים וּפִלַּגְשִׁים, נִבְעַר מִדָּעַת,
וַיַּעֲבֹד אֵל זָר, לִכְמוֹשׁ וּלְמֹלֶךְ
שִׁקּוּץ בְּנֵי עַמּוֹן בָּנָה מִזְבֵּחַ
עַד הָאֱלֹהִים בּוֹ הִתְאַנַּף נֶצַח,
מִיַּד בְּנוֹ קָרַע מַלְכוּת וָשֵׁבֶט—
מַה־לָּךְ רְחַב לֵבָב, אִם לָךְ
הַיֹּפִי?
זָכְרָה אֱלִיאָב בֶּן־יִשַׁי אִישׁ תֹּאַר
נִמְאָס בְּעֵינֵי אֵל, יוֹם בֹּא לִזְבֹּחַ
לִקְרַאת שְׁמוּאֵל הַמְבַקֵּשׁ לִמְשֹׁחַ
מֶלֶךְ בְּבֵית יִשַׁי, כִּי רוּחוֹ רָמָה;
הִנֵּה כְּצִיץ שָׂדֶה יָצִיץ בַּבֹּקֶר,
חָלַף, יְמוֹלֵל חִישׁ, וּכְבֹא הָעֶרֶב
נֹפֵל עֲלֵי גִזְעוֹ יָבֵשׁ כַּחֶרֶשׂ—
כֵּן אִישׁ יְפֵה מַרְאֶה וּגְבַהּ הָרוּחַ
יִבְרַח צְבִי עֶדְיוֹ, תִּפְאַרְתּוֹ
שָׁחָה,
עִם יְמֵי יַלְדוּת, קָרַב הַזֹּקֶן,
וַיַּעֲבֹר יָפְיוֹ מִכֹּבֶד חֳלִי,

כי

כִּי עַל פְּנֵי חוּץ שָׂם יִפְעַת
מַרְאֵהוּ,
אַךְ כָּל־אֲשֶׁר תּוֹכוֹ יִטְמָא כַּשֶּׁרֶץ,
וּכְלִי בְּאֵשׁ יָשׁוּב מִחוּץ, מִבָּיִת,
אַף נֶאֱלָח נִתְעָב יוּבַל לַקָּבֶר.—
בִּינָה הֲגִיגִי לָךְ, נֹאד שָׁוְא
וָהֶבֶל
אִישׁ רָם, וּבִין תָּבִין קֵץ אַנְשֵׁי
אָוֶן;
כִּי כֶעָשָׁן הַסִּיר וּכְאֵד קַלַּחַת,
וּכְעַל פְּנֵי הַמַּיִם קָם הַקֶּצֶף
וַיַּעֲבֹר פִּתְאֹם, הִנֵּה אֵינֶנּוּ—
כֵּן הוּא רְחַב לֵבָב וּגְבַהּ עֵינַיִם,
רֵאשִׁית גְּאוֹנוֹ גִיל, תַּכְלִיתוֹ בֶכִי,
חָלַף זְמַן שָׂשׂוֹן מִקּוֹל הַפָּחַד,
חָמַק כְּצֵל עוֹבֵר וּכְזִיקוֹת שֶׁמֶשׁ
עָלָיו בְּיוֹם נָפְלוֹ בָּרִים יִשְׂחָקוּ,
וּבְיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ אָבַד, וַיְהִי
לִשְׂחוֹק וְלִשְׁנִינָה בֵּין עַנְוֵי הֶלֶד
וכו'".

הֵן כַּאֲשֶׁר כִּלָּה רֵעִי כָּל־אֹמֶר
מִמַּעֲלֶה יָרַד, לִקְרָאתוֹ רָצוּ
הוֹרָיו, קְרוֹבָיו וִידִידָיו גַּם יַחַד
לָשׂוּשׂ וְלִנְשָׁק־לוֹ אַחַת וּשְׁתַּיִם;
עַל עֹז תְּבוּנָתוֹ אָז הִשְׁתּוֹמְמוּ,
כִּי מֵעֲצֵי בִינָה לֹא בָא כַּבֹּשֶׂם
הַהוּא בְּגַן אַנְשֵׁי מוֹפֵת וָשֵׂכֶל,
וַיְהַלְלוּ אוֹתוֹ כָּל־חַכְמֵי אָרֶץ.
אָז יַעֲקֹב הוֹרָה אֶל יַלְדֵי חֶמֶד
[רַק זֹאת בְּשׁוּבוֹ אֶל־קִרְיַת
וֵירוֹנָה]
חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים, דַּרְכֵי הַקֹּשֶׁט,
בָּם יֵלְכוּ לִמְשֹׁל עַל נִבְלֵי יֵצֶר,
יִרְבּוּ כְּחוֹל יַמִּים מוּסָר וָדַעַת,
וּבְמִשְׁפְּחֹתֵיהֶם יִפְרוּ, יֶחְכָּמוּ,
כִּי הוּא לְעֶזְרָתָם לֹא הִשְׁבִּית
טֹרַח;
מֵמַרְאֲשׁוֹת עַרְשׂוֹ חָרוּץ כְּעֹפֶר
נָס כָּל־יְמֵי חַיָּיו, הִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר,
עֵינָיו וְעַפְעַפָּיו עַפְעַפֵּי שָׁחַר
רָאוּ וְאָרְחוֹת אוֹר נֶגְדּוֹ תְּיַשֵּׁרְנָה
לַנְחוֹת בְּצִדְקָתוֹ, וּלְהוֹרֹת דֶּרֶךְ
לִמְתֵי פְּתַיּוּת סִכְלוּתָם יָבִינוּ.
בִּקֵּשׁ אֱמוּנֵי סוֹד וּשְׁלֻמֵי אֵמֻן
לַיְלָה וְיוֹמָם עִמָּהֶם לָשֶׁבֶת,
וּכְדַבְּרָם אֵלָיו עַל אִמְרֵי יֹשֶׁר
קָרְבַת שְׁאֵלָתָם יוֹם יוֹם הָיְתָה,
לִקְרֹא בְּיוֹם מוֹעֵד, יוֹם מִקְרָא
קֹדֶשׁ,
לִקְרֹא בְקוֹל גָּדוֹל, בִּלְתִּי כָל־
רֶמֶט,
מִמִּשְׁכְּנוֹת עֶלְיוֹן דִּבְרֵי אֵל צֶדֶק,
דִּבְרֵי אֱמֶת, שָׁלוֹם, חַיִּים וָחֶסֶד,

שָׁלוֹם וְרֹב שָׁלוֹם לִדְרֹשׁ בַּשָּׁעַר,
שָׁלוֹם בְּהֵיכָלוֹ וּבְמִשְׁכַּן רֵעַ,
שָׁלוֹם בְּבֵית מַלְכוּת, שָׁלוֹם בָּאָרֶץ. —
אָז כַּאֲשֶׁר שָׁמַע כָּל־מוֹצָא פִימוֹ
חֵקֶר וְגַם תִּקֵּן דָּבָר, וַיָּכֶן
תֹּכֶן מְגַמָּתָם לַרְבּוֹת לוֹ הֶדֶר,
וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים מֵעֹצֶר
רָעָה וְיָגוֹן תַּחַת מַטֵּה רֶשַׁע. —
בָּא צוֹם שְׁבִיעִי יוֹם עַנּוֹת הַגֶּבֶר
נַפְשׁוֹ, וְלִשְׁלוֹמִים שָׂשׂוֹן וְנֹחַם,
עַל־קַו אֱמוּנָתוֹ בָּנָה לוֹ חַיִץ
וּלְמִשְׁאֲלוֹת לִבָּם הִטָּה הָאֹזֶן,
כִּי הוּא בְּעֵת רָצוֹן, עֵת מִנְחַת עָרֶב,
עָלָה כְּנֶשֶׁר חָשׁ עַל מִגְדַּל אֶרֶז
נָכוֹן בְּמַקְהֵלִים, וַיִּפְתַּח פִּיהוּ:[א]

„אַנְשֵׁי שְׁלוֹמִי! יִתְעַנַּג בַּדֶּשֶׁן
הוֹד נַפְשְׁכֶם, אִם קוֹל מִלַּי תַּקְשִׁיבוּ;
הִשְׁתַּחֲווּ לִפְנֵי הֵיכַל הַקֹּדֶשׁ,
רוּצוּ וְאִכְלוּ טוֹב וּמְהֵרָה חוּשׁוּ
מוֹצָא שְׂפָתַי בִּרְעָדָה לִשְׁמֹעַ,
כִּי הִנְנִי לָכֶם מַשְׂכִּילֵי חָלֶד,
נֹתֵן בְּרִיתִי רַק שָׁלוֹם וָשֶׁפַע.
הִנֵּה בְּיוֹם שָׁלוֹם, שָׁלוֹם אֶצְּרָה,
כִּי אֶל בְּנֵי אָדָם אֵין טוֹב מִמֶּנּוּ.
אֶשָּׂא לְמֵרָחוֹק דֵּעִי וְאֹמַר,
אֶל לִבְּכֶם, לֹא אֶל פִּיכֶם אַבִּיעָה.
זֶה יוֹם בְּשׂוֹרָה הוּא וּנְחַכֶּה יֶשַׁע
אִם נַעֲזוֹב עָוֹן, אִם חִישׁ נַמְתִּיקָה
חֶמְצַת שְׂאֹר חַטָּאת, אִם נַשְׁבִּית חֹנֶף,
קִנְאָה וְגַם שִׂנְאָה עַל רִיק, עַל הֶבֶל,
אִם בֶּאֱמֶת וָתֹם נִתְוַדֶּה מֶרִי,
אֵל טוֹב וְסַלָּח אָז יִמְחֶה מִסֵּפֶר
זָדוֹן וְחַטָּאָה, וִיכַפֵּר מָעַל,
יִתֵּן בְּרִית שָׁלוֹם לֹא יִמְנַע חֶסֶד,
יִרְפָּא שְׁבוּרֵי לֵב, וִיחַדֵּשׁ רוּחַ
כָּל־אִישׁ וְלֵב בָּשָׂר תַּחַת לֵב אָבֶן.
שָׁלוֹם, נְהַר אֵיתָן יֹצֵא מֵעֵדֶן,
אַתָּה כְּעֵין חַשְׁמַל וּכְמוֹצָא מָיִם,
מַיִם מְסַבִּים מִתַּחְתִּית הֶהָרִים
זַכּוּ וְנֶאֱמְנוּ בֵּין חַגְוֵי סֶלַע,
וַיֵּרְדוּ מִשָּׁם וּכְרַצֵּי כֶסֶף

מתרפסים

[א]) דרוש ד' לידידי ז"ל על השלום, הלא הוא דרוש ג' אשר דרש ברבים בעיר וירונה ביום הכפורים לשנת התקל"ח בלשון איטלקית, ונדפס בפאדובה בשנת התקל"ט.

מִתְרַפְּקִים סָבִיב סָבִיב יָאִירוּ
לְאַט לְאַט יַשְׁקוּ שָׂדֶה וָכֶרֶם ,
אַף יֵשְׁבוּ תַחְתָּם , לֶחֶם כָּל־תֶּלֶם
יַפְרִיא , לְהוֹצִיא לֶחֶם מִן
הָאָרֶץ . —
שָׁלוֹם , אָפִיק שַׁלְוָה , מֵטִיב ,
מַצְמִיחַ
דֶּשֶׁא נְאוֹת רִנָּה וּשְׂדֵי הַנֹּעַם ,
מִנּוּ עֲצֵי שִׂמְחָה פְּרִיָם יִתֵּנוּ
מָתוֹק לְחֵךְ כָּל־אִישׁ ; מִנּוּ יִצְמָחוּ
מַרְפֵּא שְׂשׂוֹן לֵבָב , פְּאֵרֹת מַרְגּוֹעַ ;
מִנּוּ פְּנֵי תֵבֵל בִּתְנוּבַת יֹשֶׁר
שָׂשׂוּ , וּמְטוּבָהּ בָּרִים מִלְאוּ .
אָמְנָה בְּעֵת שָׁלוֹם יֹאכַל לָשֹׂבַע
יִשְׁכַּב וְלֹא יִפְחַד עַל עַרְשׂוֹ גֶבֶר ,
כִּי אָז יְדַלֵּג כָּאַיָּל פִּסֵּחַ ,
תָּרֹן לְשׁוֹן אִלֵּם , תִּפָּתַח אֹזֶן
הַחֵרְשִׁים גַּם לְעִוְרִים עֵינָיִם ,
יִשְׁתַּעֲשַׁע יוֹנֵק מֵעַל חֻר פֶּתֶן ;
אָז עִם זְאֵב יָגוּר הַשּׁוֹר וָכֶשֶׂב ,
פָּרָה , אֲרִי וָדֹב יַחְדָּו תִּרְעֶינָה ,
אָז עִם גְּדִי יִרְבַּץ נָמֵר וָשַׁחַל ,
גָּמוּל וְעוּל יָמִים אָז בָּם
יִנְהָגוּ . —
שָׁלוֹם , שְׁבִיב הָאֵל , אִם תֵּשֵׁב
בֵּיתָה
אֵין שַׁעֲרוּרִיָּה , אֵין דֶּרֶךְ עֹצֶב ,
אֵין שֹׁד וְאֵין שׁוֹאָה וּמְשׁוֹאָה
אָוֶן ,
בִּרְכַּת אֲדֹנָי עַל בָּנִים מְשֻׁלֶּשֶׁת ,
יִדְגּוּ וְגַם יִרְבּוּ כִּשְׁתִילֵי זַיִת ,
אֵשֶׁת נְעוּרִים פֹּרִיָּה כַּגֶּפֶן
הִיא תַעֲשִׁיר בֵּיתָהּ כִּי בָךְ דָּבֵקָה ,
שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִמָּצֵא בָהּ נֶצַח ,
כִּי בָהּ לְבַב בַּעְלָהּ ; בָּטַח עַד
מָוֶת . —
שָׁלוֹם , שְׁבִיב הָאֵל , אִם תֵּשֵׁב
חוּצָה
אֵין מַחֲרִיד , אֵין עוֹד מוֹשֵׁל
עַל חֵלֶק
רֵעוֹ , וְאֵין מַקְטִין אֵיפָה וָשֶׁקֶל ;
יַכִּיר אֱנוֹשׁ גַּנּוֹ וּגְבוּל שָׂדֵהוּ ,
כֻּלּוֹ שְׁלֵיו יִחְיֶה , אֵין מַשְׁבִּית
שֶׁקֶט ,
שָׁבַת זָדוֹן נוֹגֵשׂ , צָרָה שָׁבָתָה ,
בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו אֵין עוֹד
מַלְקוֹחַ ,
אֵין עוֹד חֲנִית וּסְגוֹר וּכְלֵי
הַנֶּשֶׁק ,
שָׁלוֹם יְשַׂמַּח לֵב , אַשְׁרֵי
הַגֶּבֶר ! —
הִנֵּה כְּמַרְאֵה קֶשֶׁת בָּרָקִיעַ ,
וּשְׁלַל צְבָעִים בּוֹ מַחְמַד כָּל־עַיִן ,
יַזְהִיר , וּבֶעָנָן אַחַר הַגֶּשֶׁם

יִהְיֶה לְאוֹת עוֹלָם כִּי כָלָה זֶרֶם
בָּרָד, וּמָטָר עוֹד לֹא יִתַּךְ אַרְצָה,
קֹלוֹת וְלַפִּידִים רְגָזִים חָדֵלּוּ;
גַּם אַחֲרֵי כָל־זֹאת רָאֹה רָאִינוּ
שֶׁמֶשׁ בְּהוֹד יָפְיוֹ יִזְרַח מִקֶּדֶם
מֵצִיץ פְּנֵי תֵבֵל וַיְשַׂמַּח אָרֶץ,
חִישׁ עָבְרוּ עָבִים נֶגְדּוֹ מְנֹגַהּ,
דַּרְכֵי חֲזִיזִים עוֹד לֹא תִזָּכַרְנָה—
כֵּן הוּא מְאוֹר שָׁלוֹם אַחַר
מִלְחָמֶת
אֶל שֹׁמְרֵי מִשְׁפָּט בָּהִיר כַּחֶרֶס,
יִגַּהּ שְׁבִיב אִשּׁוֹ לִתְמִימֵי דָרֶךְ
עַד כִּי לְדוֹר וָדוֹר יִשָּׁכַח הֶרֶג,
אֵין פִּיד וְאֵין כִּידוֹר כַּפִּיר יַרְתִּיחַ
וַעַף בְּנֵי אָדָם לָחֶם יָעִירוּ,
יוֹם הַפְּקֻדָּה בָא לִמְתֵי עַוְלָתָהּ,
הָיוּ כְּלֹא הָיוּ מַקְדִּירֵי וָהָר,
הֵם אֹהֲבֵי מָדוֹן מַכְבִּידֵי לָחַץ,
הֵם פֹּרְצֵי גָדֵר מַשְׁבִּיתֵי נַחַת
הָרֹדְפִים נָקִי עַד הַכּוֹת נָפֶשׁ.
אָז יִקְרְאוּ אִישִׁים לַשָּׁלוֹם עֹנֶג,
אֵין עוֹד קְרָב, אֵין עוֹד מִשְׁפָּח
וָשַׁעַר,
כִּי שַׁאֲנַנִּים אָז תַּחַת הַגֶּפֶן,
תַּחַת תְּאֵנָתָם כֻּלָּם יֵשֵׁבוּ
עַד בֹּא מְבַשֵּׂר טוֹב, שָׁלוֹם
מַשְׁמִיעַ,
לִקְרֹא דְרוֹר עוֹלָם לִשְׁבוּיֵי
חֶלֶד וכו'."

מִי זֶה אֲשֶׁר יוּכַל סַפֵּר אֵלֵינוּ
שִׂמְחַת נְבוֹנֵי לֵב וּמְשִׁיבֵי טָעַם,
מִתְנַדְּבִים בָּעָם אֵיךְ הִתְמָהוּ
עַל אִמְרוֹת חָכָם וּמְכַלְכֵּל לֶקַח?
מִקּוֹל יְדִיד נַפְשִׁי מִקַּצְוֵי אֶרֶץ
בָּאִים מְחֻכָּמִים לִרְאוֹת עַד הֵנָּה
פִּלְאֵי יְלִיד שָׁלוֹם יֹדֵעַ שֵׂכֶל,
עֶלֶם טְהוֹר לֵבָב, דֹּרֵשׁ בַּשַּׁעַר,
נוֹדַע שְׁמוֹ לָעַד בִּיקָר וָאֹמֶץ,
עַל כָּל־בְּחִירֵי עָם מֵרִים הַדֶּגֶל
לִכְבוֹד סְגֻלַּת אֵל וּתְעוּדַת
קֹשֶׁט. —
אֵין עוֹד עֲנָבִים עַל צִמְדֵי
הַכֶּרֶם,
הִנֵּה עֲלֵי עֵצִים אַרְצָה נָפָלוּ,
בָּאוּ יְמֵי הַקֹּר כִּי כָלָה הַקַּיִץ,
בָּא הַסְּתָו וּכְפוֹר נִפְזַר כָּאֵפֶר,
אַךְ יַעֲקֹב חַי לֹא יִירָא מִשֶּׁלֶג
כִּי אָז וְאוֹיָה לוֹ מִכְּתוֹלֵל קָרַח!
לֹא נִשְׁמְרָה רוּחוֹ מֵעִיר וִירוֹנָה,
חִישׁ לַעֲזוֹב אֹתָהּ, מִשָּׁם לִבְרֹחַ,
יוֹם מִגְּרוֹנוֹ צְוָקָתוֹ הַהִילָה,
מֵרֵם נְחִירָיו שִׂמְלָתוֹ נִכְתָּמָה,
אוֹ עָרְקֵי חֵיקוֹ דָמִים הֵקִיאוּ

כי

כִּי אָז בְּמִשְׁמַרְתּוֹ חָרוּץ מְקַדֵּם
אִוָּה לְמוֹשָׁב לוֹ מִשְׁכַּן הַשֶּׁקֶט,
שָׁלֵו בְּבֵית אָבִיו לָשֶׁבֶת בֶּטַח,
עִמּוֹ בְּתוֹרַת אֵל בְּבֵאֵר וְחֹסֶן
וּבְדִין בְּנֵי אָדָם לָבוּר עַד קֵצֶה
שָׂם כָּל־מְגַמָּתוֹ, וּלְפֶלֶא נֶדֶר
צֹאן אֹבְדוֹת לִרְעוֹת, וִילִידֵי עֶבֶר
יְחִיוּ בְּצִלּוֹ תַּחַת כַּנְפֵי יֹשֶׁר. —
נָתַן בְּקוֹל עָרֵב יוֹמָם וָלַיְלָה
אִמְרֵי תְבוּנָתוֹ, וּבְחַג הַפֶּסַח
הֶרְאָה לְעֵין כָּל־אִישׁ מָה רַב
הַשֶּׂכֶר
לִבְנֵי יְשֻׁרוּן אִם כֹּחָם יִתְּנוּ
אֶל־כָּל־מְלָאכָה לְחָכְמָה לָדַעַת,
לָבִיא בְּזֵעַת אַף אֶל־בֵּיתוֹ טֶרֶף;
הֶרְאָה לְעֵין כָּל־אִישׁ מָה רַב
הַמָּעַל
לְמַמּוֹן לִרְעָתוֹ יָד בַּצַּלַּחַת,
לֶחֶם אֲשֶׁר לֹא לוֹ לִהְיוֹת לוֹ
אֹכֶל
תַּחַת עֲבוֹדָה וִיגִיעַת כַּפַּיִם;
וּבְסוֹד נְבוֹנִים עַל עָמְדוֹ כְּנֶשֶׁר
עָמַד, כְּלָבִיא קָם, וַיִּתֵּן־אֹמֶר[א]:

„שִׁירוּ בְּנֵי עַמִּי, לַאדֹנָי שִׁירוּ
מֵקִים בְּרִית, גָּאֹה גָּאָה עַל מֶלֶךְ,
סוּס, רֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם גַּם יָחַד.
שֶׁמֶשׁ בְּיַם סוּף דּוֹם, אָמַר אֵל
אָמֵן,
עַד יַעֲבֹר עַמִּי, עַד כַּלּוֹת זָעַם,
מֵאֹיְבָיו יִקּוֹם גּוֹי נָד בָּאָרֶץ,
מֵעַם וּמִפַּרְעֹה, מִכָּל־מִצְרַיִם,
וַיַּעֲמֹד בִּגְבוּרָתוֹ הַשָּׁמֶשׁ.
שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּתְהִלָּה בְּיִצְחָק,
מֵאִיר פְּנֵי תֵבֵל, מַרְפֵּא לָעֶצֶם,
מֵטִיב וּמוֹצִיא עָם מִבֵּית
מַהְפֶּכֶת;
אֵלִי וְצוּר מַחְסִי עָשִׂיתָ אֱלֹהַּ
הַמּוֹפְתִים לִפְנֵי שַׂר מַטֵּה רֶשַׁע
לִבְנֵי סְגֻלָּה וּלְעַמִּי, עַמָּךְ,
מִבֵּית עֲבָדִים וּרְצוּצִים הוֹצֵאתָ
אֹתָם, וְחָפְשִׁים שָׁבוּ וּכְמִקֶּדֶם
הָיוּ שְׂמֵחִים, עַלִּיזִים נִקְרָאוּ,
וִירַנְּנוּ שִׁירָה אֶל אֵל, כָּמוֹהָ
לֹא הָיְתָה, גַּם לֹא תִהְיֶה
לָנֶצַח. —
אוֹיָה! לְמִן הַיּוֹם הַהוּא וְהָלְאָה
צָרוֹת וְתַחְבּוּלוֹת רַבּוֹת סְבָבוּנוּ,
צָפוּ עָלֵי רֹאשֵׁנוּ מֵי הַקֶּצֶף,
מֵי הַחֲרִי, מֵי הַזֵּדוֹן גָּבְרוּ,

א) דרוש ה' לידידי הנ"ל על החרולות ונגד העגלות, הלא הוא דרוש ר' אשר הביא בוירונה בזו השנית התקנ"ח בלשון איטלקית, ונדפס בפאדובה בשנת התקנ"ט.

קַצְנוּ בְחַיֵּי פַלָּצוּת וָרַעַד
כִּי אֵין לְתִקְוָתֵנוּ סוֹף וְקֶצֶה
וְנִיחֲלָה לָאוֹר וַיָּבֹא אֹפֶל ·
הִנֵּה עֵדֶן גָּבַר עָלֵינוּ אָוֶן
כִּי נֶחֱשָׁלִים תַּחַת עֹל וְסֵבֶל
לִשְׂחֹק וְלִמְחִתָּה יוֹם הָיִינוּ,
רַק מַאֲפֵל, חָשְׁכָה, רַק מַפַּח נֶפֶשׁ
עָלוּ בְחַלּוֹנֵינוּ, רַק הַמָּוֶת ·

אַךְ בַּזְּמַן הַזֶּה אֵין עוֹד עֵיפָתָה,
מִדְחֶה וּמַשָּׁאוֹן לָעַד נִשְׁכָּחוּ,
אֵין עוֹד מְעוּף צוּקָה מִתְאַנָּה
לָנוּ,
כִּי מִשְׁפְּטֵי אֵל כְּגֶחָלִים נִתָּיו,
מֵהֶם אֱנוֹשׁ יִדְלֶה מֵימֵי מַרְגּוֹעַ,
אִם יַעֲמֹל, יִתֵּן הוֹדוֹ עַל פֹּעַל
כַּפָּיו, וְאָז הָאֵל חָשְׁכוֹ יַגִּיהַּ ·

הִנֵּה לְעָמָל פֹּה יֻלַּד הַגֶּבֶר,
לֹא לַעֲשׂוֹת דַּרְכּוֹ כִּמְשׂוּכַת חֵדֶק,
לִטְמֹן כְּאִישׁ עָצֵל יָד בַּצַּלַּחַת,
יִרָא לְהוֹצִיאָהּ מִקֹּר וָחֹרֶף
אוֹ לַהֲשִׁיבָהּ עוֹד אֶל דַּלְתוֹת
פִּיהוּ · —

בֵּית יַעֲקֹב, בֵּיתִי, הַסְכֵּת
וּשְׁמָעָה

קוֹלִי, וְאַל תָּבוּז מִלַּי, כִּי הֵמָּה
שִׁקּוּי לְעַצְמוֹת אִישׁ, מָרְתוֹק
לַנֶּפֶשׁ,
מָזוֹר וְרִפְאוּת לֵב עָצֵל; אַל תֵּפֶן
אֶל תּוֹעֲבַת זָרִים, מַפִּילֵי בַיִת,
בַּיִת אֲשֶׁר בָּנוּ אַנְשֵׁי הַצֶּדֶק
לִכְבוֹד אֲדֹנָי עַל אַדְנֵי הַחֶסֶד ·
בֵּית יַעֲקֹב, לִמְקוֹם מִקְדָּשׁ
נֵלֵכָה,

שָׁם נַחְפְּשָׂה דַרְכֵּנוּ, שָׁם נַחְקְרָה
פֶּשַׁע וְחַטָּאָה, אֶל אֵל נָשׁוּבָה

וּבְאוֹר אֲדֹנָי אוֹר נִרְאֶה לָנֶצַח;
אָז מַאֲפֵל עַצְלוּת סָר מִקִּרְבֵּנוּ,
וּמְאוֹר חֲרוּצֵי עָם יִזְרַח כַּשֶּׁמֶשׁ ·
נָקוּם לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי אֵל שַׁחַק,
נָקוּם לְהוֹדוֹת לוֹ חָשִׁים כַּנֶּשֶׁר,
נִרְאֶה לְזַמֵּר לוֹ עַל כַּנְפֵי שָׁחַר,
מִצְוֹת וּמִשְׁפָּטִים לִשְׁמֹר, לִבְרֹחַ
מִכַּרְאֲשׁוֹת עַצְלוּת, רִפְיוֹן יָדַיִם,
כִּי שָׁם מְנַחַת חֵטְא וּמְכוֹן הַפֶּשַׁע
מַעְיַן סְחִי, מָאוּס וּמְקוֹר
הַבֹּשֶׁת · —

עָצֵל, וְעַד מָתַי מִשְׁלָךְ עַל
עֶרֶשׂ
תִּקְרָא בְאוֹר יוֹמָם מִי יִתֵּן עֶרֶב,
וּבְהַחֲשִׁיךְ תֹּאמַר מִי יִתֵּן בֹּקֶר?
לֵךְ אֶל נְמָלָה, לֵךְ, תָּבִין
מִמֶּנָּה
חָכְמָה, לְהָכִין לְךָ צֵדָה לַדֶּרֶךְ
טֶרֶם יְמֵי הַזֹּקֶן בָּךְ יִמְשְׁלוּ;

לך

לֵךְ אֶל שְׂמָמִית, שׁוּר, אֵיכָה אֹרֶגֶת
בַּיִת לְמוֹשָׁבָהּ עַל כַּנְפֵי רוּחַ!
לֹא חֲשֵׁכָה מִפִּיהָ רֹק, יֹרֶדֶת
מַעְלָה וּמַטָּה פַּעַם אַחַר פָּעַם,
כָּל־חוּט לְמוֹ מְבוֹר הַנְּהָ הַדְרִיכָהּ,
אוֹפָן בְּתוֹךְ אוֹפָן יָדָהּ עָשָׂתָה,
רַק בְּקֶרֶב פָּנֶיהָ אָז הָלְכוּ
כִּי לִזְבוּבִים פַּח, מוֹקֵשׁ פָּרָשָׂה,
לֹא שָׁמְרוּ אֶת רַגְלֵיהֶם מִלֶּכֶד,
וּבְסַד מְהוּגָתָהּ פִּתְאֹם יָמֻתוּ,
אָז אֶל גְּוִיָּתָהּ הָיוּ מַכֹּלֶת
כִּי מִדְּמֵיהֶם מַחְסוֹרָהּ כִּלְכֵּלָה;
לֹא עַל מְצוּדָתָהּ כְּבוֹד אֶתְּנָה,
לֹא עַל נְתִיבָתָהּ אֶל חַדְרֵי מָוֶת,
אַךְ עַל מְלַאכְתָּהּ בִּתְבוּנָה הַצִּיעָה,
יִרְאוּ עֲצֵלִים בָּהּ מוּסָר יִקָּחוּ.—
לֵךְ נָא רְאֵה, עָצֵל, וּפְקֹד נָא שֶׁרֶץ
*[לֹא כִשְׂמָמִית חָשָׁה לָצוּד צַיִד
בִּבְנֵי זְבוּבִים רַק לִטְרָף־לָהּ טָרֶף]
מִמַּחְבֵּא בֵיצָה יוֹצֵא הַחוּצָה,
הוֹלֵךְ וְגָדֵל, וּלְמַרְאֵה הַגֶּבֶר
מִיּוֹם בְּיוֹמוֹ רַק מֵהַרְבּוֹת אֹכֶל,
יִפְרֶה וְיָרִים רֹאשׁ, יָשֵׁן וַיִּיקַץ
חִישׁ מִתְּנוּמָתוֹ, וּלְאַרְבַּעְתַּיִם
בֵּן יֵעָשֶׂה. עַד כִּי נָס לוֹ מִבַּיִת,
הָלַךְ לְמַסָּעָיו עַד סִבְכֵי יַעַר
[עֵצִים אֲשֶׁר הֵכִין אֹכֶר לַפֹּעַל]
עָלֶה וּבָנָה שָׁם בֵּירָתוֹ וְקֶבֶר;
הִנֵּה בְרוּחַ פִּיו הוֹצִיא הַמֶּשִׁי
וַיְכַס בְּסֻכָּתוֹ גֵּווֹ, וַיַּעַשׂ
פִּרְיוֹ, כְּמוֹ בֵיצָה, נֶחְמָד לָעַיִן,
[טוֹב לֶאֱנוֹשׁ, לֹא לוֹ, עָצֵל הַשְׁקִיפָה!]
וּשְׁלַל צִבְעִים בּוֹ כְזָהָב פְּרָוַיִם
אוֹ כַכְּפוֹר, כַּשֶּׁלֶג אוֹ כַכֶּסֶף;
מֶנְהוּ פְלָאוֹת אֵין מִסְפָּר רָאִינוּ,
יָמוּת וְעוֹד יִחְיֶה, מִקִּבְרוֹ יַעַל
לָעוּף. [וְזֹאת אוֹת כִּי אַחַר הַמָּוֶת
נֶפֶשׁ בְּנֵי אָדָם לָעַד עֹמֶדֶת,
עַד כִּי לְקֵץ יָמִין כֻּלָּם יָקֻמוּ,
אוֹתָם יְחַיֶּה אֶל שֵׁנִית לִשְׁמֹעַ
אִם טוֹב וְאִם רָע הוּא דִּינָם לָנֶצַח.]
מִתּוֹצְאוֹת רִירוֹ יֵעָשֶׂה בֶגֶד
לִלְבֹּשׁ קְצִינֵי עָם וּלְכַסּוֹת חֶדֶר
לְפָאֵר מְלָכִים וּלְתִפְאַרְתָּם יְהִי,
כִּסֵּא וְאַפִּרְיוֹן מֶנְהוּ יַזְהִירוּ
וּבְמִשְׁבְּצוֹת זָהָב יִהְיוּ כַחֶרֶס,
כִּי מַעֲשֵׂי רֹקֵם עָלָיו יִפָּלֵאוּ.—

אַל תֶּאֱהַב שֵׁנָה, וּמְהֵרָה חוּשָׁה
אַל תַּעֲמֹד, עָצֵל, עַל אֵם הַדָּרֶךְ!
אֱמֹר, יְהוּדִי, לָךְ: לָמָּה מַרְכֹּלֶת
תַּחְשֹׁק, וְתִתְאַוֶּה רַק בֶּצַע כֶּסֶף,
וּבְסוֹחֲרֵי הָעִיר תּוֹאֵל לָשֶׁבֶת
לֹא עַל נְתִיב חָכְמָה תַּדְרֵךְ
[illegible] רַגְלֶךָ?
אֵין עוֹד לָחֹק עִבְרִים לִמְכֹּר רַק
[illegible] בֶּגֶד
נָקֹד וְגַם טָלוּא וּבְלוֹיֵי נַעַל,
מְחַשִּׁים בְּחַצְרֵיהֶם מִקּוֹל הַפַּחַד,
רָצִים לְמִחְיָתָם אָנֶה וָאָנָה
לִשְׂחֹק וְלִשְׁנִינָה אֶל־כָּל־רֹאֵימוֹ;
עַתָּה בְּעֶזְרַת אֵל מַטֶּה לֵב מֶלֶךְ
אֶל־כָּל־אֲשֶׁר יַחְפֹּץ, הַיְּרָה
[illegible] מַלְכֵּנוּ
לְרַבּוֹת לְיִשְׂרָאֵל חֶמְלָה וָחֶסֶד,
וּכְפִי מְקוֹמוֹת מֶמְשַׁלְתּוֹ יוּכְלוּ
לִקְנוֹת לְחֶלְקָתָם שָׂדֶה וָכֶרֶם,
בָּתִּים מְזֻמָּנִים אֶל־דִּבְרֵי דֵעָת
עִם כָּל־בְּנֵי עַמּוֹ לָהֶם לִפְתֹּחַ,
בָּם יִלְמְדוּ חָכְמָה, מוּסָר יִשְׁמָעוּ
יִהְיוּ נְבוֹנֵי לֵב וּמְשִׁיבֵי נֶפֶשׁ
לָתֵת לְמִשְׁפְּחֹתָם תִּקְוָה וָעֵזֶר,
וּלְכָל־בְּנֵי עִירָם שָׂשׂוֹן וָנֹחַם,
כִּי יִמְצְאוּ גַם בָּעִבְרִים יֹדֵעַ
שֵׂכֶל, יְשַׁר לֵבָב וּנְקִי כַפַּיִם

הֵלֵךְ בְּמַסְלוּל תּוּשִׁיָּה וָצֶדֶק,
חֲקֹר בְּמַצְפּוּנֵי וּטְמֻנֵי שִׂיחַ,
עַד כִּי בְּטוּב טַעְמָם לַכֹּל יוֹדִיעוּ
אִם יֵשׁ בְּקִרְבָּם אִישׁ נָבוֹן אִם
[illegible] אָיִן
לָכֵן שְׁמַע עַמִּי וּלְךָ אַגִּידָה:
אָמוֹן: הֲיֶחְסַר לְךָ לְאַחִים כֹּחַ,
אוֹן לַעֲבֹד שָׂדֶה וּשְׁכֶם לִסְבֹּל,
יָד לַפְּצִירָה, לַדָּרְבָן אֶזְרוֹעַ,
אֶצְבַּע לְמַזְמֵרוֹת, לַמַּלְמָד קֹמֶץ,
כַּף לֶאֱחֹז מַגָּל, לַמַּעְדֵּר רֶגֶל?
מַה־לְּךָ, אֱנוֹשׁ עִבְרִי, אִם חָרָשׁ
אֶבֶן,
[illegible]
חֹשֵׁב וְגַם רֹקֵם, אֹרֵג בַּצֶּמֶר
אַתָּה וְאִם לֹטֵשׁ בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת?
מַה־לָּךְ? הֲיֶחְסַר לְךָ כָּבוֹד וָעֹשֶׁר
אִם בַּחֲרֹשֶׁת עֵץ אוֹ בְּצֹרֵף־כֶּסֶף,
בַּשָּׁיִר וּבִמְחֹלוֹת אוֹ בִמְצִלְתַּיִם,
בַּסִּיד וּבַמַּלְבֵּן, בִּמְלֶאכֶת מֶלֶט
אוֹ בִצְבָעִים אִם תִּתֵּן יָדֶךָ?
זְכֹרָה יְמוֹת עוֹלָם, יָמִים מִקֶּדֶם,
אֶת־בֶּן־אֲחִיסָמָךְ וּבְצַלְאֵל יַחַד
זְכֹרָה; זְכוֹר יָבָל אוֹ תוּבַל־קַיִן,
יוּבָל אֲבִי תּוֹפֵשׂ כִּנּוֹר וָנֶבֶל;
אַפֵּל זְכֹר זְכֹרָה אֶת־פְּלַקְלִיטוֹ
חַכְמֵי בְּנֵי יָוָן, אַלְפֵי דֵעָת;
אָנָּא זְכוֹר בַּדּוֹר הַזֶּה קָא נוֹבָה

לֹא קָם וְלֹא יָקוּם פֶּסֶל כָּמוֹהוּ,
לוֹ יֶאֱתָיוּ חַשְׁמַנִּים וָמֶלֶךְ
כִּי שָׁמְעוּ שָׁמְעוֹ מִלֵּב שֹׁמֵעַ,
מִיָּם וְעַד יָם לוֹ אֶשְׁכָּר יַקְרִיבוּ
עוֹד מִכְּנַף תֵּבֵל לִרְאוֹת כָּל־פֹּעַל
כַּפָּיו בְּאַבְנֵי גִיר אוֹ אַבְנֵי שָׁיִשׁ
אֵלָיו בְּצַוָּאר בִּצְפִירַת תִּפְאֶרֶת
רָצוּ, וְלֹא שָׂמִים לִבָּם עַל כֶּתֶר
נָתוּן עֲלֵי רֹאשָׁם, אתוֹ נָשָׁקוּ,
וַיְהַלְלוּ דֵעוֹ עַד אַפְסֵי אָרֶץ,
כִּי מַעֲשֵׂי יָדָיו עַל טִיט וָחֹמֶר
יִשְׁווּ וְיֵעָרְכוּ כִּמְעַט לְהֵמָּה
הַיּוֹצְאִים מִידֵי יוֹצֵר הַחֶלֶד
אִם אֵל בְּאַפֵּיהֶם יִפַּח הָרוּחַ.
וגו' וגו' "

כָּאֵל וְעוֹד כָּאֵלֶּה דִּבֶּר בֶּטַח,
רֵעִי וְצוּר לִבִּי, לִבְנֵי וְיְרוֹנָה הג
הֵמָּה בְּצִדְקָתוֹ נַפְשָׁם הִצִּילוּ
כִּי שָׁמְעוּ קוֹלוֹ יָרַד עַד נֶפֶשׁ
וַיֹּאמְרוּ: הַאֵין לָנוּ יָדַיִם
לַחְצוֹב וְגַם לַחְפֹּר, לִבְנוֹת,
לִנְטוֹעַ?
הֵן אַחֲרֵי כָּל־זֹאת רַבִּים יָשָׁבוּ
עַל הַמְּלָאכָה, וּבְזֵעַת אַפֵּימוֹ
לֶחֶם לְדֵי מַחְסוֹר בֵּיתָם הֵבִיאוּ;

יוֹם יוֹם בְּטוּב לֵבָב, בִּמְלֹא
כַּף נָחַת,
בָּנִים, בְּנֵי בָנִים מֵהֶם הִכִּירוּ
מַה־טּוֹב וּמַה־נָּעִים חָכְמָה
לָדַעַת
לָתֵת לִגְוִיֵּהֶם מִחְיָה וָאֹמֶן
וּלְהַחֲיוֹת נַפְשָׁם עַל מַעְגַּל צֶדֶק,
עַל מִפְרְשֵׂי כָבוֹד וְתִשְׁאוֹת הֶדֶר,
כִּי זֹאת וְאֵין בִּלְתָּהּ טוֹבָה בָּאָרֶץ.
שָׂשׂ יַעֲקֹב עַל זֶה, וּבְלִי מָנוֹחַ
שָׁת כָּל־מְגַמָּתוֹ יוֹמָם וָלַיִל
לְהֵיטִיב לְיִשְׂרָאֵל בָּעֹז, וּלְמַעַן
מָגֵן עֲלִיצָתָם שְׁבִּים יֹאבֵדוּ
נָטַע עֲצֵי צִדְקוֹ וּפְרִי יוֹצִיאוּ
מָתוֹק לְחֵךְ מַשְׂכִּיל, נְעִים לְגֶבֶר
אִמְרֵי אֱלֹהִים בִּרְעָדָה שֹׁמֵעַ
חָרוּץ לְהָתֵם חֵטְא וּלְכַלֵּא
פֶּשַׁע. —
גַּם כִּי גְוִיָּתוֹ יוֹם יוֹם מִזַּבֶּד
הַמַּחֲלָה אֶל תּוֹךְ חֵיקוֹ שָׁכֶבֶת
לֹא שָׁקָטָה, מֵעָיו עַל זֶה לֹא דָמוּ
כִּי רָתְחוּ, וּבְיוֹם עֵנוּת הַנֶּפֶשׁ
נָשָׂא בְּמַקְהֵלִים קוֹלוֹ, וַיֶּרֶב,
בִּבְנֵי קְהַל עַמּוֹ מוֹרָא וָפַחַד
[כִּי בָעֲרָה בוֹ אֵשׁ דַּת אֵל יַהֶדֶת]
הַמְאַחֲרִים עַל דַּם עֵנָב וָאֹכֶל,

הַנּוֹתְנִים זִמָּה לְפְאֵר עָזְמוֹ ,
וּבְגַן זְנוּנִים תַּחַת כַּנְפֵי חֵשֶׁק
הֵם קֹפְאִים עַל שִׁמְרֵיהֶם, יָגִילוּ,
הֵם דֹּלְגִים כִּשְׂעִיר עִזִּים וָעֵגֶל
וַיִּכְרְתוּ מִשָּׁם פֹּארוֹת כָּל־חֹלִי
עַד אַחֲרֵי גֵוָם טוּבָם הִשְׁלִיכוּ
וּלְמַעֲדַנֵּי לֵב פָּנוּ הָעֹרֶף ;
אַךְ לֹא בְחִפָּזוֹן וּבְסֵתֶר רָעַם
שְׁלַח דְּבָרוֹ אֶל שֹׁגֶה אוֹ פֶתִי
אֶל אִישׁ רְחַב לֵבָב וּמְבַקֵּשׁ מָעַל
לָתֵת תְּרוּפָה לוֹ , לִרְפֹּא הַמָּחַץ,
טֶרֶם יְמֵי רָעָה אֵלָיו יִקְרָבוּ,
יוֹם מַר וְיוֹם צָרָה , יוֹם אֵין
בּוֹ נֹגַהּ,
עֵיפָה וַזַּלְעָפָה, יוֹם שֹׁד וָאֹפֶל,
יוֹם בַּאֲרֻבּוֹת הָרֹאוֹת חָשְׁכוּ ;
כֵּן יַעְקֹב בָּרוּר לָהֶם הִבִּיעַ ,
וּבְנִיב שְׂפַת עַמּוֹ כֹּה דִבֶּר לָמוֹ[א]:

„מַשָּׂא נְבִיאִי אֶל מַחְכִּימֵי פֶתִי
הַיּוֹם וְלֹא מָחָר , מַצְדִּיקֵי רֶשַׁע
שִׁמְעוּ, וּמִי בָכֶם יַאְטֵם אָזְנָיִם?
מִי זֶה לִדְבָרְתִי לֹא יָשִׂים שֵׂכֶל ?
שׁוּב נָא , אֱנוֹשׁ מֵבִין , גַּם אִם
נָפַלְתָּ
שָׁדוּד בְּרֶשֶׁת חֵטְא ; שׁוּב נָא,
אַל תֶּשִׁי
מַדַּבְּרוֹת מוּסָר , אוּלַי מְזַעֵף
שָׁב הָאֱלֹהִים וִירַחֵם עָלֵינוּ ;
אָז נֶשְׁבְּה לָבֶטַח לֹא נֹאבֵדָה,
אָז נַעֲלֶה הַר אֵל שָׂשִׂים מִקֶּדֶם.
בֵּית יַעֲקֹב שׁוּב נָא , וּמְהֵרָה
חוּשָׁה
אַל תַּעֲמֹד , כִּי עֵת רָצוֹן הִגִּיעָה.
עוּרָה , תְּקַע שׁוֹפָר, הָרֵשׁ בַּשָּׁעַר,
[אָמַר אֱלֹהַי עַל לִנְבִיא הַצֶּדֶק]
וּקְרָא לְבַת צִיּוֹן , מִכְשׁוֹל הָרִימִי
מִמַּעְגְּלֵי רַגְלֵךְ, קוֹל מַלְאָכֵךְ
שִׁמְעִי בְּפִי צָעִיר דֹּבֵר אֵלָיִךְ ;
הָרֵם בְּגָרוֹן קוֹל, אַל תַּחְשֹׂךְ נֶצַח
קוּמָה, וְאַל תִּפְחַד מִמִּשְׁפַּט גָּבֶר ,
הַגֵּד לְיִשְׂרָאֵל עָוֹן וָמֶרִי
וּלְיַעֲקֹב אֶת־כֹּבֶד חַטָּאתוֹ ,
כִּי יוֹם אֲדֹנָי בָּא , יוֹם שֹׁכֵן שַׁחַק,
זֶה יוֹם בְּעִי , יוֹם הַכִּפֻּרִים לָנוּ,
יוֹם טָהֳרָה , יוֹם זֶה שֶׁקִּוִּינֻהוּ.
הֵן בָּא. לְכוּ בָנִים, בִּינוּ נִיב קֹשֶׁט
אֶל אֵל אֲבִיכֶם עַד עוֹלָם תֵּלֵכוּ
כִּי הוּא תְּפִלַּתְכֶם יִשְׁמַע מִמָּעַל,
מֵהֵיכְלֵי קָדְשׁוֹ יָרִיק מֵי יֶשַׁע. —

א) דרוש ו׳ לידידי הנ״ל על רודפי זמה וילדי פשע, הלא הוא דרוש ה׳ [ואחרון] אשר דרש בוירונה ביו״הכ לשנת התקכ״ט בלשון איטלקית, ונדפס בפאדובה בשנה ההיא.

אַךְ מִי אֲנִי לָשֶׁבֶת פֹּה ? הִנְנִי
כִּזְבוּב קָצוּץ אֶבְרָה, פַּרְעֹשׁ
צֹלֵעַ ;
אֵיכָה דְבַר הָאֵל עַל פִּי אָשִׂימָה
הַיּוֹם, וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר ?
אַיֵּה לְעוֹל יָמִים מָגֵן וָסֵתֶר,
מָעוֹז בְּיוֹם נָפְלוֹ מִשְׂגָּב וָעֵזֶר ?
מִי לִי ? . . . אֲדֹנָי לִי, אֶשְׂחַק
לְפָחַד ;
אָמַר, וְלֹא אִירָא מִשֹּׁד, מִלַּעַג ;
הָאֵל אֲשֶׁר לִבְנוֹ יִשַׁי הַנֹּעַם
הִרְבָּה, לְבֶן־אָמוֹץ צָחוּת וָלֶקַח,
וּלְיִרְמְיָה הַמְתִּיק קוֹל מַר, קוֹל
נְהִי,
יִתֵּן לְעַבְדּוֹ עֹז, יַפְלִיא לוֹ חֶסֶד,
עַל לֵב בְּנֵי עַמּוֹ נִיבוֹ יַצְלִיחַ,
יִנְעַם לְאָזְנֵיהֶם כִּדְבַשׁ וָנֹפֶת.
לָכֵן בְּאִמְרֵי פִּי אַל נָא תָקֻצוּ
אַחַי וְרֵעַי, בִּינוּ זֹאת וּשְׁמָעוּ ;
לִפְנֵי עֲדַת אֵל חַי וּבְהֵיכַל מֶלֶךְ
מוֹשֵׁל לְדֹר וָדֹר, שִׂיחִי אֶשְׁפְּכָה ;
שֵׁנִית בְּיוֹם הַצּוֹם [יוֹם כַּפֵּר נֶפֶשׁ
וּלְכָל־בְּשַׂר עִבְרִים יוֹם דִּין
וָרֶטֶט,
קָדוֹשׁ וְנוֹרָא הוּא] מִלַּי אַבִּיעָה.
עַל טוּב וְהַצָּלַת מִשְׁפַּחַת עֶבֶר
כִּי, אֱיָלוּתִי, דַּרְכֵּי צָלֵחָה,

כִּי לַאֲרוּכַת עָם חֹלֶה מִקֶּדֶם
תַּכְלִית מְגַמָּתִי, לִרְפֹּא הַנֶּגַע
טָמוּן בְּטֻחוֹת לֵב קַנָּא קִנֵּאתִי,
כִּי מִנְּעֻרָיו רַע לְאִישׁ הַיֵּצֶר,
הֵחֵל בְּחַבְלֵי שָׁוְא לֶאֱסֹר עוּלָתָהּ
אַךְ מֵסֵרוֹת זָדוֹן הֵן הִכְפַּלְנָה
יוֹם יוֹם בְּתַחְבֻּלוֹת וּבְנִכְלֵי מָוֶת,
עַד כַּעֲבֹתוֹת תִּהְיֶינָה לִקְשֹׁר־אָוֶן
יִפֹּל בְּרִשְׁתּוֹ אִישׁ בַּל יָקוּם
נֶצַח, —
הִנֵּה שְׁבִיב קָטֹן עַד לַשָּׁמַיִם
אֶת־הַבְּעֵרָה הָאֵשׁ יַגְדִּיל בַּבַּיִת
אִם חֵיל בְּנֵי אָדָם לֹא יוֹסִיף
אָיִן
טֶרֶם יָקִיד יִרְבֶּה, כָּעָב יַגְבִּיהַּ
שָׁנִיָּה לְכַבּוֹת אֵשׁ הַמִּתְלַקַּחַת. —
מַטָּע וָעֵץ שָׂדֶה אִם רַךְ עוֹדֶנּוּ
אֶת־הַמְעֻוָּת בּוֹ יוּכַל כָּל־גֶּבֶר
תַּקֵּן, וְאִם יַזְקִין שָׁרְשׁוֹ בָּאָרֶץ
אָז כָּל־עֲמָלוֹ רִיק וִיגִיעוֹ תֹהוּ —
פַּטִּישׁ יְבַקַּע צוּר וִיפוֹצֵץ סֶלַע
אִם בָּם בְּחֹזֶק פַּעַם אַחַר פַּעַם
יַכֶּה, וְלִפְעָמִים רַבּוֹת, וּבְכֹחַ
גָּדוֹל, וְאוּלַי עוֹד לֹא יְבַקְּעוּ
אַךְ נֶחֱזֶה אִם דֶּלֶף מֵעַל דֶּלֶת
מִיּוֹם בְּיוֹמוֹ לֹא יִשְׁבֹּת עָלֵימוֹ,
יְבַקְּעוּ, כְּרֶק אָז יֵחָשֵׁבוּ,

כל

כָּל־־צוּרִי וְחַלְמִישׁ כֹּה
יִתְפּוֹצָצוּ. —
מִשְׁלֵי יְדִיד הָאֵל, דֹּבֵר עַל
קֹשֶׁט,
חֹבֵב בְּנֵי עַמּוֹ, בִּינָה וּשְׁמָעָה
נֹאֵף, חֲסַר לֵבָב, אִישׁ חָפֵץ
רֶשַׁע;
הֵן כַּחֲזִיר הַמִּתְגַּלֵּל בַּדֹּמֶן,
יְמָאֵס נְכֹאת, יִבְחַר צוֹאָה
וָרֶפֶשׁ—
אַתָּה תְבַקֵּשׁ רָע, תִּרְחַק מִדֶּרֶךְ
יָשָׁר, וּבָחַרְתָּ מֵחַיִּים מָוֶת.
מַה־לְּךָ! וּמַה־תַּחְשֹׁב, שִׁמְצַת
הַחֶלֶד?
אֶת־כַּסְפְּךָ תוֹצִיא לְקֹצֶר רַק רוּחַ,
תִּזְרַע וְלֹא תָבִין כִּי יִכְלֶה קָיִץ
וּלְבֵיתְךָ תָּשׁוּב רֵיקָם בַּחֹרֶף;
בִּגְלַל קְדֵשָׁה לִשְׁנִינָה הָיִיתָ
וּבְשָׂרְךָ כַּמַּק יִהְיֶה עַד קָבֶר;
גִּשְׁמֵי נְעוּרִים בַּעַדְךָ חָלָפוּ,
תִּרְאֶה רְדָה תַחְתָּם שֶׁלֶג הַזֹּקֶן,
וּבְזֹאת, הֲתַלְבִּין חֵטְא, הַיֵּיטַב
פֹּעַל,
הָהּ! מָרְיְךָ נִשְׁאַר כִּשְׁנִי תוֹלָעַת,
אֵין מַחֲרִיד אוֹתְךָ; תָּזִיד לָלֶכֶת
חָשׁ לַעֲשֹׁק עַלְמָה, לִהְיוֹת לְךָ
אֵשֶׁת
חֶבֶר, וְהַנּוֹתָר תִּתֵּן אֵלֶיהָ
עַל מַחֲבַת זִמָּה בָּלוּל בַּשֶּׁמֶן
אֶת־נִגְעֲךָ לִרְפֹּא. לָשׂוּם בָּהּ נָגַע.
תּוֹלִיד, וּמִי תוֹלִיד? ... תּוֹלִיד,
אִישׁ חָנֵף,
בָּנִים מְדֻכָּאִים וּשְׂבֵעֵי חֳלִי
הַמְקַלְלִים אֶת יוֹם לֵדָתָם
בָּאָרֶץ,
אוֹי לְךָ, אֱנוֹשׁ רִמָּה, כִּי לְךָ חָצַבְתָּ
פֹּה קִבְרְךָ עָמֹק, וּבְלֹא עִתְּךָ
תֵּרֵד שְׁאוֹל, תָּרוּץ לָרֶדֶת שַׁחַת!
עֵינִי מְקוֹר דִּמְעָה, מַעְיַן הַבֶּכִי
עַל חַלְלֵי עַמִּי בִּגְלַל סֹרֶרֶת;
הֵמָּה בְּעַד זוֹנָה עָשְׁרָם הִשְׁלִיכוּ,
דַּלִּים וְעֵירֻמִּים עַד כִּכַּר לֶחֶם
הָיוּ, וְלִשְׂחֹק אִישׁ יַבִּיט פָּנֵימוֹ
כִּי קָמְטוּ, וּלְיֵרָקוֹן נֶהְפָּכוּ. —
לִבְנוֹת יְשֻׁרוּן עוֹד בָּרוּר
אַבִּיעַ:
מַה־זֶּה וְעַל מַה־זֶּה [חֶרְפָּה הִיא
לָנוּ!]
הָלוֹךְ וְטָפוֹף כָּל־הַיּוֹם תֵּלַכְנָה
סָבִיב בְּתוּלוֹת וּזְקֵנוֹת גַּם יָחַד
רָצוֹא וָאַחַר שׁוֹב אֶל אֵם הַדֶּרֶךְ
וּמְשַׂקְּרוֹת פָּנִים אוֹ הָעֵינָיִם?
אָנָּא שְׁמַעַן קוֹל אֹהֵב עַם קֹדֶשׁ!
שֶׁבְנָה לְבָתֵּיכֶן, לַמֵּדְנָה דַּעַת

צֶדֶק וּמֵישָׁרִים, וּבְכִינָה בֶּכֶה
עַל מַעֲרֻמֵּיכֶן מַקְדִּירֵי עָיִן,
כִּי אֵין אֵפֶר, אֵין עוֹד מַסְוֵה
הַבֹּשֶׁת,
רַק בַּעֲבוּר פִּתְכֶן וּבְמַחְשֹׂף שֹׁבֶל
רַבּוּ חֲלָלִים וּפְרוּחִים עַל עֶרֶשׂ,
תְּבוּ לְרַגְלֵיכֶן וַיִּשְׁתַּחֲווּ
כָּעָם וְכַכֹּהֵן, כַּשַּׂר, כָּעֶבֶד;
לְכֹנָה, וְלִבְנֵיכֶן לַמְּדִינָה יֹשֶׁר
וּדְבַר אֱמוּנָה יִשָּׁמַע עַל פִּימוֹ
לֹא מֵהֲתַלּוּת שָׁוְא, לֹא מִשְׁלֵי
אֵפֶר,
הִתְחַבְּרוּת מִלִּים אֵין לָהֶם שַׁחַר
הַמַּחֲרִידִים לֵב מַתְעִים הַשֵּׂכֶל.
הֵן גְּבִירָה דִּבְרַת אִמּוֹ עַל יֶלֶד
מֵאָב וּמְמוֹרָה בִּימֵי הַנֹּעַר
כִּי יַעֲמֹד אֶצְלָהּ יוֹמָם וָלַיְלָה,
כָּלוּ שִׂלְיוֹ יֵצֵא, יָבֹא עַל פִּיהָ,
אֵין מַחְבִּיל לְבוֹ אִם הִיא נֹצֶרֶת
עַל דַּל שְׂפָתָיו פֶּן יִמְשָׁל־בּוֹ לַעַג
וּשְׂחֹק וְגִיד כָּזָב וּלְשׁוֹן אִוֶּלֶת.—
אַזְכִּיר דְּבַר נָבִיא, אֶזְכֹּר הוֹשֵׁעַ,
צִוָּה אֱלֹהִים לוֹ לִדְרֹשׁ בַּשַּׁעַר;
אֶתֵּן בְּפִי מִלָּיו לָתֵת לָךְ יֶשַׁע,
לְפִדְתֵּךְ צֹעָה, מֹרֶדֶת שָׁחַת:
אֶל חִכְּךָ שׁוֹפָר, תָּעוּף כַּנֶּשֶׁר
עַל בֵּית אֲדֹנָי, יַעַן דָּת עָבְרוּ,
עַל חֹק וְעַל תּוֹרָה הִנֵּה פָּשָׁעוּ,
עָשׂוּ עֲצַבִּים לָמוֹ מֵרֹב כֶּסֶף,
עָשׂוּ בְּנֵי עַמִּי עֶגְלוֹת בֵּית אָוֶן,
אָלֹה וְגַם כַּחֵשׁ, גָּנוֹב, רָצוֹחַ,
נָאֹף, וּמַשְׂטֵמָה רַבָּה בֵּינֵימוֹ,
פַּח יַקְשִׁים דַּרְכָּם, כָּזָב וָשֶׁקֶר,
עֹרֶף וְלֹא פָנִים פָּנוּ לַיֹּשֶׁר,
הֵם זָרְעוּ קָדִים לִקְצֹר סוּפָתָה,
הֵם הָלְכוּ, נָטוּ אַחַר הַבֶּצַע
גַּם אַחֲרֵי הַהֶבֶל וַיֶּהְבָּלוּ,
כִּי מֹאזְנֵי מִרְמָה בִּידֵיהֶם קָמוּ,
רַק לַעֲשֹׁק, לִגְזֹל, דַּרְכָּם
הִשְׁחִיתוּ.
מַה־תַּעֲשׂוּ לִימֵי מוֹעֵד אֵל שַׁחַק?
מַה־תֹּאמְרוּ לִפְנֵי אֵל שֹׁפֵט צֶדֶק?
חֹתּוּ בְּנֵי עַמִּי, חֹתּוּ וָרֹעוּ,
קוֹל יוֹם אֲדֹנָי מַר לָכֶם צֹרֵחַ,
קוֹל יוֹם אֲדֹנָי זֶה קָרוֹב אֵלֵינוּ,
יוֹם הַפְּקֻדָּה, יוֹם הַשִּׁלֻּם; שׁוּבוּ
מִמִּפְעֲלוֹת עַוְלָה, וּלְפִי הַחֶסֶד
קִצְרוּ, וְאַל תִּשְׁעוּ אֶל דִּבְרֵי בְלִיַּעַל;
שׁוּבוּ, קְחוּ נָא עִמָּכֶם טוּב טַעַם,
הוֹדוּ לְאֵל מָרוֹם הִתְוַדּוּ פֶּשַׁע,
אִמְרוּ אֱלֵי אֵל חַי, כַּפֵּר וּסְלִיחָה,
וּבְטוּבְךָ גָּדוֹל עָלֵינוּ חוּסָה!
שְׁמָעָה תְּפִלַּת עַם טוֹבֵל בִּבְכִי,
וּנְשַׁלְּמָה פָרִים נִיב שְׂפָתֵינוּ.

כַּפֵּר, אֱלֹהֵי עַד, כַּפֵּר. אַל תֵּתֵּן
אֶל חֵטְא, הֱיֵה כַּטַּל, כָּעָב בַּחֹרֶב
אֶל עַמְּךָ, וּלְיִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעַ,
יָצִיץ וּפָרַח כַּשּׁוֹשָׁן בָּעֵמֶק
וּכְעֵץ לְבָנוֹן שָׁרָשָׁיו נַפְשׁוֹ.
בָּרֵךְ, אֱלֹהֵי עַד, מוֹשֵׁל וָמֶלֶךְ
אִשְׁתּוֹ וּמִשְׁפַּחְתּוֹ בָּרֵךְ לָנֶצַח
מִתְגּוֹרְרִים עַתָּה תּוֹךְ קִרְיָתֵנוּ
לָתֵת בְּלֵב כָּל־אִישׁ שִׂמְחָה וְנֹחַם
מָעוֹז לְחֶלְכָּאִים עַד עוֹלָם סֶלָה.
וגו' וגו'"

מִי זֶה אֲשֶׁר עַמִּים תַּחְתָּיו יִפֹּלוּ
בִּבְלִי חֲנִית וּסְגֹר וּכְלֵי מִלְחֶמֶת?
מִי זֶה בְּעֵט סוֹפֵר מָהִיר יָחִישָׁה
לִכְתֹּב פְּעֻלּוֹת אִישׁ בִּמְגִלַּת סֵפֶר
אִם יַעֲמֹד אֶצְלוֹ יוֹם אוֹ יוֹמַיִם?
אוֹ מִי יְסַפֵּר לִרְגָעִים כָּל־תֹּקֶף
הַנֶּאֱצָל מֵרוּחַ אִישׁ יֹדֵעַ
לַחְקֹר לְבַב אָדָם יֹשֵׁב בַּסֵּתֶר,
וּבְמֹאזְנֵי שִׂכְלוֹ לִשְׁקֹל כָּל־
פֹּעַל? —
לַשָּׁוְא דְּיוֹ וָעֵט, לַשָּׁוְא קַשְׂקֶשֶׂת
שִׁרְיוֹן, כְּלֵי מַפֵּץ וּקְרָב לַתֹּהוּ
אֶל מוּל תְּרוּעַת קוֹל פִּתְאֹם וּלְפֶתַע
חִצִּים, וְאֵין מַכִּיר אַיָּם, מֹחֶצֶת;

הֵן קוֹל תְּמִים דֵּעִים עַד חַדְרֵי בֶטֶן
יֵרֵד, וּמֵשִׁיב לֵב רַךְ כִּמְעַט רָגַע. —
קוֹל יַעֲקֹב קוֹל זֶה, קוֹל מַגִּיד יֹשֶׁר,
דּוֹרֵשׁ לְעַמּוֹ טוֹב, מֹרֶה לַגֶּבֶר
מֵאַחֲרִית רֵאשִׁית, תַּכְלִית מִקְּצֶה,
רֹאשׁ סוֹרְרִים שָׂשׂוֹן, אַךְ קָצָם מֶמֶר,
חֶטְאָם לְמַשְּׂאַת הַפִּילָם נֶצַח. —
אֵין סוֹף וְאֵין תִּכְלָה, אֵין קֵץ, אֵין חֵקֶר
לִיקַר תְּבוּנָתוֹ, כִּי יָדוֹ הָמָה
עַל חֻקְקֵי עַמּוֹ לָתֵת לוֹ עֹצֶם,
לָשׁוּב, לְהִתְוַדּוֹת אֶל אֵל כָּל־
פֶּשַׁע,
לִצְרֹף, לְלַבֵּן סִיג וּלְבָרֵר מֶרִי.
גַּם מִלְּבַד כָּל־זֹאת הִרְבָּה לָלֶכֶת
עַל מַעְגְּלֵי בִינָה, חָכְמָה וָדַעַת
עִם נַעֲרֵי עַמּוֹ, בַּחוּרֵי חֶמֶד,
אוֹתָם לְהוֹרוֹת דִּין עַל תּוֹרַת
חֶסֶד;
וּלְהַחֲיוֹת דֵּעָה וּלְהָמִית סֶכֶל
לֹא שָׁבְתָה נַפְשׁוֹ עֶרֶב וָבֹקֶר
לִשְׁקֹד עֲלֵי דַּלְתוֹת מוּסָר וָצֶדֶק,
עַד כִּי גְוִיָּתוֹ יוֹם יוֹם אֻמְלָלָה

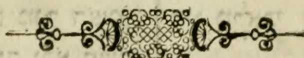
מרב

מֵרֹב יְגִיעוֹתָיו, מִקֹּצֶר רוּחַ ·
מִשְּׁמַן בְּשָׂרוֹ יֵרָזֶה מַרְאִי
וַיֶּחֱלַשׁ, וַיֵּאָנֵשׁ עַל עֶרֶשׂ
הַתַּחֲלוּאִים; [אוֹי! חָלָה אֶת־חָלְיִ
כָּבֵד אֲשֶׁר מֵת בּוֹ] אִמּוֹ, אָבִיהוּ,
אָחִיו, אֲחוֹתוֹ מִטָּתוֹ הִכְתִּירוּ,
כֻּלָּם, וְאֵם אָבִיו עִמָּם, חִבְּלוּ,
כִּי לַמְמִיתִים חַיָּתוֹ נִתָּנָה ·
לַשָּׁוְא צֳרִי, הָהּ! וּרְפָאוֹת לַהֶבֶל
כִּי יַעֲקֹב לֹא נָח מֵחֹם קַדַּחַת
הִנּוֹ כְּמוֹ אַיָּל דִּלֵּג מֵרַעַד,
גַּם מִתְּמוֹל גַּם מִשִּׁלְשֹׁם אֵין שֶׁקֶט
לוֹ, רָחֲפוּ כָּל־עַצְמֹתָיו, עָשְׁשׁוּ,
כֵּלִים מְאָדָּמִים לָרֹב שֶׁטָּפוּ
מִדַּם כְּבֵדוֹ הַיּוֹצֵא הַחוּצָה
אֶלֶף פְּעָמִים. [מִי וּמִי הַבֶּכִי
יַעֲצֹר בְּהַבִּיטוֹ רָעוֹת הָאֵלֶּה?
לֵבָב כְּחַלָּמִישׁ, אַיֵּה עָרְפֶּךָ
אִם אֶל־פְּאַת מִטַּת חֹלֶה תַּשְׁגִּיחַ?
עֶרֶשׂ דְּוַי שׁוּר נָא, גֵּאֶה הַבִּיטָה
תַּבְנִית אֱנוֹשׁ רָמָה קָרוֹב לַמָּוֶת,
עֵינָיו לְנֹכַח אִישׁ מֵחָלְיוֹ קָמוּ,
אָז קַרְנְךָ תַּשְׁפִּיל, תָּשַׁח עֵינַיִם!]
מֵרֹב חֳלָיִים לֹא הָיָה עוֹד אֹמֶץ
בּוֹ לַעֲמֹד, וּכְתֹם מִנֵּר הַשֶּׁמֶן,
עָלֶה וְיָרֵד אוֹר עַד יָבֹא חֹשֶׁךְ,
יִכְבֶּה לְאַט לְאַט — הָיָה כָמֹהוּ
הֵץ יַעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב בָּאֹהֶל
בֵּין מִשְׁכְּנוֹת תּוּגָה וִירִיעוֹת
אֵבֶל,
פַּעַם בְּשִׂמְחַת לֵב וּבִיגוֹן פָּעַם,
אִם פִּרְחָה צוּקָה אוֹ אִם נֹבֶלֶת,
עַד אַחֲרֵי יָמִים אִישׁוֹן בַּת עַיִן
יוֹם אַחֲרוֹן רָאָה וַיָּבֹא אֹפֶל,
מִמַּחֲלָתוֹ הֶעָנָן כִּסָּהוּ · —
הִנֵּה כְּאִישׁ עֹבֵר אָרְחוֹת הַיָּמָּה,
וַיֶּהֱמוּ גַּלָּיו, עַד כִּי מַשְׁבִּיחַ
קִצְפָּם, אֱלֹהֵי עַד, מִן הַשָּׁמַיִם
הִשְׁקִיף בְּרֹב חַסְדּוֹ, וַיִּזְרַח שֶׁמֶשׁ,
וַיַּעֲמֹד הַיָּם מִכַּבֵּד וָזַעַף;
אָז שַׁאֲנָן לִמְחוֹז חֶפְצוֹ הֵהֵלֶךְ
מֵהָאֳנִי יֵרֵד אֶל־הַיַּבָּשֶׁת
עָלֵז בְּהִנָּצֵל נַפְשׁוֹ מִשַּׁחַת —
כֵּן אַחֲרֵי יָגוֹן צָרָה וָעֹצֶב
בִּשְׁנַת חֲמֵשׁ מֵאוֹת תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע
שָׁנִים, בְּעֶרֶב יוֹם שֵׁנִי, וּבְיֶרַח
טֵבֵת, בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ
שָׁלוֹ יְדִיד נַפְשִׁי וּבְלֵב שָׂמֵחַ
רוּחוֹ בְּיַד הָאֵל הִפְקִיד, וַיָּעָף
בֵּין מַלְאֲכֵי מָרוֹם, בֵּין שַׂרְפֵי
מַעְלָה

מַגִּישׁ, מְכֻרְבָּל בִּמְעִילֵי הַנֹּגַהּ
לַחְסוֹת בְּצֵל שַׁדַּי, וּבְגַן הַנֹּעַם
אוֹר לַחֲזוֹת, בִּזְבוּל קָדְשׁוֹ עַד
נֶצַח
יִפְעַת נְהָרָה עַיִן לֹא רָאָתָה.—
בָּכוּ בְּקוֹל גָּדוֹל וַיִּתְחַלְחֲלוּ
הוֹרָיו וּמִשְׁפַּחְתּוֹ, כִּי אֵין מַשְׁעֶנֶת
לִתְמֹךְ יְמִינָם עוֹד, אָבַד עֻזָּמוֹ
אִם לֹא יְרַחֵם אֵל לִרְפֹּא הַמָּחַץ
עָמֹק כְּמוֹ לִבָּם, יָרַד עַד נָפֶשׁ.
עַל זֹאת אֱנוֹשׁ עֻלְפֶּה, עַל זֹאת
צָרְחוּ
רֵעָיו, וּמִי עַל זֹאת לֹא יַרְבֶּה
בֶּכֶה?....
אֵיךְ יַעֲקֹב חַי מִמִּשְׁפַּחַת
פָּארְדוֹ

גָּוַע, וְאֵיךְ עוֹד רַךְ חָדֵל
בָּאָרֶץ?....
אָבִיו אֲשֶׁר נָכוֹן לָשׂוּם יָדֵהוּ
עַל רֹאשׁ בְּנוֹ [וּבְעִיר מוֹלַדְתִּי
פָּאדוֹבָה א)
לִרְעֹת בְּיִשְׂרָאֵל, תַּחְתָּיו לָשֶׁבֶת
עַל כֵּס תְּעוּדָתוֹ, וּלְרַב וֶירוֹנָה,
יִרְאֶה בְּעֵינָיו אֶת־יוֹמוֹ! !....
לַקָּבֶר,
אִם פַּעֲמַיִם וָאת אַזְכִּיר,
אֶרְדָּה....
הָהּ!.... אַלְלַי לִי.... יָד עַל
פֶּה אָשִׂימָה....
אֵין עוֹד בְּפִי מִלָּה.... אָפֵס בִּי
כֹּחַ....

א) פה פאדובה יבאו ב' רבנים פעם מוירונה ורוויגו פעם מויניציאה ומנטובה לסמוך את ידיהם על למידי המדרש עם מורה צדק אשר בעירנו, ובפעם הזאת לוירונה ורוויגו הוטל את הגורל, להכתיר ב' תלמידים, אך מפני כרת בנו לא בא רב וירונה ויכהן תחתיו רב מנטובה, וניתן כתר הרבנות רק בראש שני אהבינו כמוהר"ר יקותיאל הכהן [עתה לראש ולקצין על התורה ועל העבודה בעיר קטנה סביוניטה] וכמוהר"ר דוד חנניה ויטרבי שניהם ילידי מנטובה, והשלישי יעקב חי פארדו [יהי שמו לעולם!] איננו כי לקח אותו אלהים להכתירו בכתר שם טוב בין כנאות קדושים אשר בארץ החיים המה.

דָּוִד חֲנַנְיָה! תּוֹכָחוֹת הָאֵלֶּה
הַגֵּד בְּמַקְהֵלִים, אוּלַי יִקָּרְעוּ
וְדִים סְגוֹר לִבָּם; אָנָּא אַל תֵּלֶא
לִקְרֹא בְּקוֹל גָּדוֹל עַד כִּי יִשְׁמְעוּ
הַחֵרְשִׁים עִבְרִים, הַפְלֵא וָפֶלֶא
עַל כָּל־אֲשֶׁר וָדוּ עוֹד לֹא יִרְשָׁעוּ.
מִיַּד שְׁאוֹל תִּפְדֵּם, נַפְשָׁם תַּרְגִּיעַ,
בִּלְשׁוֹנְךָ אֶת־עַם־עָנִי תוֹשִׁיעַ. —

מרגליות, וכל מחשבותיו טהורות וליראת ה' בנויות, עליו יצדק מאמר המלך החכם מתוקה שנת העובד כפירוש רבותינו במדרש קהלת למד ר' בון בר' חייא תורה בכ"ח שנים מה שאין תלמיד ותיק יכול ללמוד במאה שנים, לכן הואיל ובנו אהובו נכנס בכי טוב (ואין טוב אלא תורה) במדרש הנזכר, ויצא בשלום ובכבוד, הדר ותפארת מכל למודיו, אמרתי אל אמנע טוב מבעליו, להודיע שיעורו לרבים, ומשלו אתן לו, ועל טוב יזכר שמו מעלת החכם רבי יעקב חי פארדו, שם זה לא יסור ממנו אף אחרי מותו, כי קנה שם טוב קנה לעצמו, קנה לו דברי תורה קנה לו חיי העה"ב, והיתה נפשו צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך ברוך אור ו . . . . צר

צר ומצוק מצאוני, סבוני גם סבבוני, עשתונות משתנות, כחצי גבור על לב שנונות, כדי להעיר רוח נחמה, לנפש עגומה, אמנם אני לדודי מעי יהמו, קרעו ולא דמו, מה אשוה לו ואנחמהו, לא יש מכאוב כמכאובו, כי גדול כים שברו, מי ירפא לו? אבל הטה אזנך ידידי ושמע, פקח עיניך אחי וראה, מה פעל אהרן הכהן בשרפת בניו, ומה עשה דוד במיתת בניו, שניהם תפשו מדת הסבלנות, ויקם דוד מהארץ, ויתנחם בבן יקיר אשר השאיר לו אלהי השמים ואלהי הארץ, והואיל ואדוני נושא את שם דוד המלך, יהיה כמהו מקבל ניחומים, מאוהב תמים; וצופה נעלמים, יעלים מעיניו צרת יעקב הגנוז תחת כסא שוכן מרומי', וזכות אבותיו הקדושים תהי לו למעוז ולמגדול, לראות בנו הנשאר הולך וגדול, בתורת חסד על לשוני, יטע אהלי אפדנו, לנחמהו מיגוני· בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור, ישמע לעצתי ונפשו לנחמה ימסור, לכבוד הרבנית אמו, ולאהבת הרבנית אשתו אשר נתן לו האלהים כי היא חלקו וגורלו, ויתנחם בבנו אשר ילדה לו, הם הם יהיו לו שעשועים יום יום להתנחם בתוך . . . . צר

צר לי מעתה ומעכשו הכתב והמכתב, לא נשאר מלה בלשוני, והגיון ברעיוני, כי ידעתי יש לו שבעי"ם אל"ף נוש"א סב"ל להתנחם, ולשום בטחונו בה' אשר אבלים ינחם, ואל שדי, יאמר לצרותיו די, כי אם הוגה ורחם כרוב חסדיו, למלאות לטובה כל משאלותיו, ויקיים בו מקרא שכתוב לא יבא עוד שמשך וירחך לא יאסף כי ה' יהיה לך לאור עולם ושלמו ימי אבלך, ולא יקום פעמים . . . צר

לך

צר לי המקום הזמן הנייר והדיו, דיו לכתוב קורותיו על איבוד פריו, אך אשים קולי למלין עם הפילי תחנה, לפני שוכן מעונה, ינחמהו מאבלו, ולא יוסיף לדאבה עוד באהלו, ירחיק ממנו כל יגון ואנחה, וישיג כל ששון ושמחה, ויחיד חי העולמים, ידבר על לבו דברים טובים דברים נחומים, ויאריך ימיו בטוב ושנותיו בנעימים, ומכל צרה יצילהו ויפדהו פודה נפש עבדיו אשר פדה מני צר

כיש את נפשו מרה כלענה, וכיש את נפש אוהבו באמת ובאמונה, והוא הצעיר

מרדכי שמואל גירונדי ס"ט.

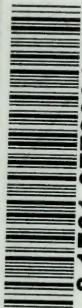
השמטות.

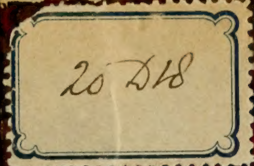
בדף 77. סוף הערה ב' חסרים המלות האלה: סדר **אתה כוננת** אשר בידי כ"י, הבלתי ידוע בעולם, הוא מפורסם בארץ פיימונטי, ואומרים אותו ביום הכפורים בשלש קהלות **Fossano, Moncalvo, Asti,** כי בני הקהלות האלה מתפללים כל השנה כמנהג אשכנז, ובר"ה ויה"כ יש לבד מנהג מיוחד בקונטרים כ"י. את זאת הודיעני, ידידי, ותלמידי, היקר והנכבד, מוהר"ר הלל ברוך שלום קנטוני, אב"ד בעיר טורין, וראש לכל קהלות פיימונטי, וכבר הבטיחני לשלוח אלי הקונטרים ההוא.

בדף 78. הערה השביעית תהיה בזה האופן: במקום זה יעבור לנחות וזה לנחות, יתכן להגיה זה יעבור לנחות וזה לדחות, כלומר זה ינהלהו למחוז חפצו, וזה ידחהו וירחיקהו מדרכו. כך עלה במחשבה לפני ידידי הקצין המהלל ברוב התשבחות הפ"ומ כמ"ר גבריאל ישראל חיים יוסף בר מהה"ר מאיר טריאסטי, וידידי מוהר"ר קנטוני הנ"ל, וידידי החכם הרופא מהח"ר שמואל חי דא לא וואלטא, וידידי ותלמידי (בני בכורי, אשר למד עמי מאז בשנת תקפ"א) מהח"ר אהרן יוסף (אשר שרתי לו השיר האחד עשר מכנור נעים) בן ידידי מורי ורבי מהח"ר מאיר ראנדעגגער נ"י

3 1761 07799914 2

20 D18